

SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Necmettin Erbakan University
Journal of Social Sciences

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt 1, Sayı 2, Temmuz-Aralık 2015
ISSN: 2149-8725

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Sahibi/Owner

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Prof. Dr. Muhittin UYSAL

Yazı İşleri Müdürü/Director of the Editorial Office

Halil İbrahim ÇELİK
Cilt: 1, Sayı: 2- Aralık 2015

Uluslararası Hakemli Dergi

(Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayınlanır)

Yayın Türü/Puplication Type

Yerel Süreli Yayın

Editör/Editor

Doç. Dr. Tahsin KARABULUT (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Yardımcı Editörler/Assistant Editor

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fatih BERK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mücahit KÜÇÜKSARI (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Muhittin UYSAL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. A. Turan YÜKSEL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdurrahman ÖZKAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyit BAHCIVAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Tahsin KARABULUT (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasan Hüseyin BİRCAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Tahir ULUÇ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Aziz AYVA (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ece SARIGÜL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. M. Fatih BERK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Mücahit KÜÇÜKSARI (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Yazışma Adresi/Communication Adress:

Necip Fazıl Mahallesi Yeni Meram Caddesi No:132C PK:42090 Meram / Konya

Tel: 0 332 201 0060 - Fax:0 332 201 0065

Web: <http://www.konya.edu.tr/sosyalbilimler/enstitusu>

E-Mail: sbedergi@konya.edu.tr

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez yayınlanan uluslararası hakemli dergidir.

Baskı ve Cilt:

Damla Ofset Mat. ve Tic. A.Ş.

Büsan Org. San. 10631 Sk. No: 4 Karatay/KONYA

Tel: (0332) 345 00 10 • www.damlaofset.com.tr

Sertifika No: 14972 / B.T.: EKİM 2016

ISSN 2149-8725

DANIşMA KURULU/ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdulkadir BULUř (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah TOPÇUOĐLU (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Adem şAHİN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet AKDEMİR (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet DİKEN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet ÖNKAL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet TAřGIN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet YAMAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet YILMAZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet YÜCEL (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Aliye ÇINAR (Karamanođlu Mehmetbey Üniversitesi)
Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilal KUřPINAR (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilal SAKLAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Birol AKGÜN (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Bünyamin ERUL (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Bünyamin SOLMAZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Caner ARABACI (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilaver GÜRER (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. H. Ferhan NİZAMLIOĞLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Halit ÇALIř (Karamanođlu Mehmetbey Üniversitesi)
Prof. Dr. Hayri ERTEN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikret KARAPINAR (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Güngör KARAUĞUZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Hülya KÜÇÜK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim COşKUN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail Hakkı ATÇEKEN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail TAř (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal ÖZCAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Bahaüddin VAROL (Aksaray Üniversitesi)
Prof. Dr. Mahmut YEşİL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet AKGÜL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. M.Sait şİMşEK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Mohammad SHAHRİARİ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhammed AYDIN (Katar Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhammet TASA (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsin KAR (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat ÇEMREK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa AYDIN (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĐLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TEKİN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Naim şAHİN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Nazif M. SHAHRANİ (Indiana Üniversitesi, ABD)
Prof. Dr. Necmettin TOZLU (Bayburt Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan ÇEKER (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman ÇEVİK (Karamanođlu Mehmetbey Üniversitesi)
Prof. Dr. Önder KUTLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Raif PARLAKKAYA (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan ALTINTAř (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Saffet KÖSE (Kâtip Çelebi Üniversitesi)
Prof. Dr. Sâid BEKDAŞ (Taybe Üniversitesi- S.Arabistan)
Prof. Dr. Sajjad RÎZVÎ (Exeter Üniversitesi, İngiltere)
Prof. Dr. Sami BAYBAL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Selahattin POLAT (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Selçuk COŞKUN (Bayburt Üniversitesi)
Prof. Dr. Sıddık KORKMAZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Süheyl SAPAN (Kral Suud Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman EN-NEDVÎ (Şeyid Ahmet Üniversitesi, Pakistan)
Prof. Dr. Süleyman TOPRAK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Şaban TANIYICI (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Tacettin UZUN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Yahya MÎCHOT (Hartford Seminary, ABD)
Prof. Dr. Yusuf İŞİCİK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN (Aksaray Üniversitesi)
Prof. Dr. Zekeriya GÜLER (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Abdullah HARMANCI (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet ŞAHBAZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Birol MERCAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğan KAPLAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Ertan ÖZENSEL (Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatih Mehmet ÖCAL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma ARSLAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Hikmet ATİK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. İsa ELİRÎ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet BİREKUL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Selim KAYHAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Zbigniew KAZMIEREZAK (Białystok Üniversitesi, Polonya).
Doç. Dr. Zekeriya MIZIRAK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ali DADAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ali Fuat BAYSAL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ali ÖGE (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Erdal BAYRAKÇI (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÇETİN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Kemal Enz ARGON (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ULUTAŞ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Murat AK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Özgür ÖZER (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Tarık M. QUADIR (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ümit SORMAZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Yasin BULDUKLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Dr. Visam Ahmed ABDULLAH (Kerkük Üniversitesi- Irak)

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Muhittin UYSAL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Fehim BAKIRCI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatice Ferhan NİZAMLIOĞLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Güngör KARAUĞUZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Sait ŞİMŞEK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhammet TASA (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet ŞAHBAZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Harun ÖGMÜŞ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Hasan Hüseyin BİRCAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Doç. Dr. İsmail SEVİNÇ (Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa DEMİREL (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Nuran KOYUNCU (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Orhan ÇINAR (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Sedat ŞENSOY (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Selim KAYHAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Tahsin KARABULUT (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Tayfur BAYAT (İnönü Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Ece SARIGÜL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Enes BAL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Gürkan AKDAĞ (Mersin Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mustafa YEŞİL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Yasin BULDUKLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Abdülhamit ÇAKIR (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Aytekin ÇELİK (KTO Karatay Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Zeliha Zülal GÜVEN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

Ersen VURAL

SÖZCÜK EDİNİMİNDE METİN İÇERİSİNDE ÖNE ÇIKARMA TEKNİĞİ VE
MÜDAHİL OLMA DERECEŚİ HİPOTEZİNİN KURULUMU

*INPUT ENHANCEMENT AND THE CONSTRUCT OF INVOLVEMENT LOAD IN LEX-
ICAL ACQUISITION*

1

Erşan SEVER,Volkan HAN

KÜRESEL FİNANS KRİZİ SÜRECİNDE ESNEK KUR SİSTEMİNİN ŞOKLARI
AZALTICI ETKİSİ: MUKAYESELİ BİR ANALİZ

*THE SHOCKS REDUCING EFFECT OF FLEXIBLE EXCHANGE RATE SYSTEM IN
THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS PROCESS: A COMPARATIVE ANALYSIS*

11

Ayşe Betül ORUÇ

HİCÂB AYETİ BAĞLAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN HANIMLARINA YÖNELİK
EMRİN DEĞERLENDİRİLMESİ

*REGARDING TO VERSE HIJAB, ASSESSMENT OF ORDER FOR WIVES OF PROPH-
ET*

29

Asem Hamdy Ahmed ABDELGHANY

دور المجاز اللغوي في انتقال الكلمات من العربية إلى التركية وتطور دلالاتها

KELİMELERİN ARAPÇA'DAN TÜRKÇE'YE GEÇİŞİNDE LÜĞAVÎ MECÂZIN RO-
LÜ VE SEMANTİK GELİŞİMLERİ

*THE ROLE OF LINGUISTIC METAPHOR IN THE TRANSFERENCE OF ARABIC VO-
CABULARY TO TURKISH AND THE DEVELOPMENT OF THEIR DENOTATION*

40

Ruhi Can ALKIN

AVRO ALANINDA AKTİF EMEK PİYASASI VE SOSYAL YATIRIM STRATEJİLE-
Rİ: 2000'Lİ YILLARDA AB'NİN ORTAK REFAH POLİTİKASINA BİR ÖRNEK

*ACTIVE LABOUR MARKET POLICIES AND SOCIAL INVESTMENT STRATEGIES IN
EUROPE -An Examination on the Joint Welfare Policy of EU in the 2000's-*

53

Ümit SORMAZ, Esat ÖZATA, Eda GÜNEŞ

TURİZMDE GASTRONOMİ

GASTRONOMY IN TOURISM

67

Adnan KÜÇÜKALİ, Lokman LOKMACI

TÜRKİYE’DE GİZLİ İŞSİZLER VE EKSİK İSTİHDAM EDİLENLER ARACILIĞI İLE VERİLEN İSTİHDAM HİZMETLERİ: İŞ VE MESLEK DANIŞMANLARI, ERZURUM ÖRNEĞİ

LABOR SERVICES BY HIDDEN UNEMPLOYED AND UNDEREMPLOYED IN TURKEY (BUSINESS AND VOCATIONAL COUNSELORS, SAMPLE OF ERZURUM)

74

Serpil AĞCAKAYA, Yasemin YILDIRIM

VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ UYGULAMALARI KARŞISINDA MÜKELLEFLERİN DAVRANIŞLARI: İSTANBUL İLİ ÖRNEĞİ

TAX CONSCIOUSNESS AND BEHAVIOUR OF TAXPAYERS AGAINST TAX PRACTICES (THE CASE OF ISTANBUL)

85

Abdurrahman ATEŞ

ŞEHZADE SELİM VE ŞAH I. İSMAİL’İN GÜRCİSTAN SEFERLERİ (XVI. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİ)

CAMPAIGNS OF PRINCE SELIM AND SHAH ISMAIL TO GEORGIA (FIRST QUARTER OF THE XVIth CENTURY)

97

KİTAP TANITIM

Ayşe Betül ORUÇ

ET-TİFLUFİ’Ş-ŞERÂTİ’L-İSLÂMİYYE

111

INPUT ENHANCEMENT AND THE CONSTRUCT OF INVOLVEMENT LOAD IN LEXICAL ACQUISITION

Ersen VURAL *

ABSTRACT

This study attempts to find the role of textually enhanced input on vocabulary teaching in terms of *involvement load hypothesis*. For this purpose a 350-400 words long reading passage was used in the study. Twenty unfamiliar low frequency words were meaningfully inserted into the body of the text and they were textually enhanced i.e. they were made perceptually salient in the text. The text was read for comprehension by subjects at their own pace looking up the meaning of any unknown words they considered important for comprehension. Subjects were assigned into two groups. The treatment group read the text with textually enhanced input the control group read non enhanced input. An immediate and delayed vocabulary retention test was given to find the retention level of both groups. The results from tests supported the benefits of input enhancement on vocabulary retention. However, this effect was found short lived as long term retention scores of both groups were not statistically significant.

Keywords: Vocabulary, word retention, input enhancement, involvement load hypothesis

ÖZET

Bu araştırma metin içerisinde öne çıkarma tekniğinin kelime öğretimi üzerindeki etkisini öğrencilerin müdahil olma derecesi hipotezi çerçevesinde ele almaktadır. Bu amaçla 350-400 kelimelik bir okuma parçası içerisinde geçen 20 bilinmeyen sözcük, bulundukları metin içerisinde algılanmasını kolaylaştıracak şekilde görsel olarak değişikliğe uğratılmışlardır. Araştırmaya katılan öğrenciler iki gruba ayrılmıştır. Deney grubundaki ve kontrol grubundaki öğrenciler metni sözlük yardımıyla okumuşlardır. Uygulama sonrası ve ertelenmiş kelime hatırlama testleri uygulanmıştır. Bu testlerden elde edilen sonuçlar metin içerisinde öne çıkarma tekniğinin kelime hatırlanmasına etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Ancak bu etkinin kısa süreli olduğu ertelenmiş hatırlama testi sonuçları ile ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Sözcük, sözcük hatırlama, öne çıkarma tekniği, müdahil olma derecesi hipotezi

INTRODUCTION

Vocabulary learning in L2 is a challenging task for many learners at every proficiency level. To meet the challenge, teaching practitioners and learners alike are always in search of methods or ways that facilitate easier recording, retaining and retrieving of lexical items in the memory. To this end, many guidelines have been suggested for learners to commit novel lexical items to memory and retain them for longer periods of time. Among

* Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Modern Diller Bölümü, Kon-
ya, ersenv@gmail.com

these guidelines, Involvement Load Hypothesis emerges as the most comprehensive construct in the related literature on lexical acquisition.

The involvement load hypothesis, proposed by Jan H. Hulstijn and Batia Laufer (2000), consists of three basic components: *need*, *search* and *evaluation*. Of these three, the *need* component was considered to be motivational and other two cognitive aspects. The degree to which these three components are available in the lexical learning process is assumed to underlie the degree of success in the lexical retention tasks. The hypothesis of lexical involvement load is based on the two notions; lexical processing depth (Craik and Lockhard, 1972) and elaboration (Craik and Tulving, 1975).

In order to test their hypothesis empirically on the role of processing a lexical item to be retained, Hulstijn and Laufer (2001) conducted collective researches, in which they tested learners' retention level of ten unknown words. The subjects were assigned into three groups, each of which was given one of three versions of the retention task. The tasks were so designed as to involve the participants in encoding and processing the new words with three varying involvement loads. These various degrees of involvement loads were expected to bear on the level of lexical retention of the subjects. In the design of the tasks, ten low frequency words were selected and incorporated into tasks.

The first type of task was reading comprehension task with marginal glosses. The subjects, with the help of the glossary, accompanying the text attempted to read a specifically designed reading text with ten new words. The reading task was followed by ten comprehension questions. This task was assumed to be less demanding for the subjects in their processing of lexical items. In the second task, the same reading text was given, but with the target words replaced by numbers. And unlike the first group's task, the text was not accompanied by a glossary. Instead, subjects were given fifteen words with L1 matches. The task was to choose the appropriate expression from among the fifteen words. In comparison to the first task, that task was assumed by the authors to be more demanding for subjects.

In the third type of task, the subjects were required to write a composition with the new words used properly in the sentences. To make sure that the subjects comprehend the novel words, the words were presented to subjects in sample sentences. Based on subjects' processing of these sentences with the ten words in them, they were asked to write a composition on a particular topic. Based on Schmidt's (1994) emphasis on the role of learners' evaluation of form and meaning relationship in lexical retention novel lexical items, the author assumed that the composition writing task was the most effective task in committing the meaning of the novel lexical item to memory.

The result from this study indicated that words which were processed with higher involvement load were committed to memory better than others lexical items that did not get higher level of learner involvement. In this regard, the third type of task proved to be the most yielding in terms of lexical recall, which was followed by the second task that required the only partial involvement. And the first type of task, which required very little learner involvement in encoding and processing of novel words, yielded the least retention level. In the light of the findings from the study, the authors proposed that inducing involvement load in the instruction of words enhances the learners' chances to retain the difficult to learn words.

The Involvement Load Hypothesis was also tested in another study by Laufer (2003). In this study, three tasks varying in their degree to involve the subjects in attending to the target words was incorporated in the study design. The reading texts were presented to the learners on computer so that learners had access to an electronic dictionary. Computer software was used to measure the number of instances in which the subjects referred to the dictionary for help, enabling researcher to assess the level of involvement and the level of retention of the target items.

In task one, the subjects were required to answer yes/no questions depending on their processing of the new word, a task, needing little involvement load. In the second type of task, a definition for the respective lexical item was supplied, which was meant to be matched by the learner with the correct word from among three distractors. In task three, the learners were asked to choose a synonym among the target words for a given word. The results from the immediate and delayed recall tests showed that the task one produced the least retention for the learners when compared to task two and three. This was attributed to the fact that unlike task two and three, which were actually form-oriented, task one was meaning oriented and it yielded the least recall. It was also noted by the researchers that the task one induced the lowest dictionary activity and that subjects who involved in more dictionary activity were found to be performing better in the recall tests. Based on this, Laufer (2000) suggested that a higher level of dictionary use on the part of learners to search for the correct meaning probably made tasks 2 and 3 effective for them to internalize the novel words. By virtue of the type of involvement loads prompted by reading and writing tasks, Laufer (2003) proposed that the learners' lexical retention tended to be higher in writing tasks than in reading tasks.

In the framework of involvement load hypothesis, one might rightfully ask the question whether the need component in this construct can exhibit variations depending on the type of novel words or some other orthographic features. In this respect, noticing emerges as one of the most prominent factors that has a key role in triggering the degree to the need to learn the meaning of a novel lexical item presents itself. As one component of learning novel language forms, noticing was considered to be the departure point of language acquisition by Sharwood-Smith (1993), who strongly believed that noticing a feature in the input is an essential first step in language processing. Along the same lines regarding the prominence of noticing in language learning Schmidt (1993) asserts "the noticing hypothesis states that what learners notice in input is what becomes intake for learning".

Noticing has been defined in the literature as the detection and registration of stimuli in short-term memory. In some models of SLA, noticing was defined as a necessary condition under which input becomes intake. Because noticing is a key element in conscious learning that contribute to successful language development, it should be given some consideration when we analyze the need component in Involvement Load Hypothesis by Laufer and Hulstijn (2001).

In an instructional setting, input that is altered assists noticing by focusing learners' atten-

tion and enhancing their awareness of language features, therefore, many features of a lexical item, such as orthographic, morphological may facilitate or hamper noticing, and consequently, affect learners' internalizing of the target lexical item. Within the concept of learners' noticing a particular lexical item in a context, perceptual salience has a major role. The degree to which a language form is prominent in its context determines the chance it will be noticed. Therefore, the less salient a form, the less likely it is to be noticed. The salience of any language form can be deliberately altered for pedagogical purposes (Lee and Huang 2008).

The focus of the current study is an exploration of the role of noticing in reading tasks within the framework of involvement load hypothesis. This study considers the noticing concept with respect to lexical items presented in reading contexts. In line with this purpose, the saliency of the target lexical items in the study were increased or decreased to see the effects of manipulated input on learners' noticing, and thereof involvement loads. Since noticing has oft been cited by many author to be the main determinant of learners' committing a novel form to learners memories, this study is particularly interested in the extent to which perceptually enhanced lexical input bears on the lexical retention levels of learners. Based on the assumption that noticed language form is more likely to be retained in the short memory, the study attempts to translate the effects of enhanced lexical input on learners' retention. This was done in conjunction with the need component in the Laufer's and Hulstijn's (2000) construct of Involvement Load Hypothesis.

Research Question

The need component in Laufer's and Hulstijn's model of involvement load hypothesis is closely related with the implications of noticing in second language acquisition. In this study we are especially concerned with the extent to which the need component of Laufer's and Hulstijn's involvement hypothesis may be affected by varying

degrees of perceptual saliency of lexical items in reading tasks.

This study is mainly concerned with how noticing of lexical items in a reading context can be manipulated to yield better retention . Thus the primary question in this research are:

1. Does the need component in Laufer's and Hulstijn's construct of Involvement Load be manipulated by enhancing lexical input?
2. Do learners better retain perceptually manipulated lexical input in the long term?

1. METHOD

1.1. Participants

The population sample for this study contained academic staff and university students who were majoring in a field that required proficiency in English for them to succeed in their individual subject fields. A good knowledge of English was considered to be a basic requirement for them to continue their study smoothly. Although English was not a medium of instruction at their respective departments, it was of academic importance. Besides, they were all required to get a passing score in one of the state-wide acknowledged exams in their last year for a better job prospects in the competitive employment market.

The academic staff in the study comprised of various age groups ranging between 20 and 35. This group included mostly late starters. Unlike university students, most of the participants in this group reported to have started learning English seriously once they got their positions at university. They, too, were aiming for a passing score from a state administered exam for academia. A passing score from this exam was a prerequisite for a candidate who aimed to get a Masters’ degree or a PhD. Although the subjects were chosen from varying age groups, they all were attending intermediate level courses in a university summer language programme. Prior to the start of the programme, their language proficiency level were been determined with an English proficiency test containing reading comprehension, grammar and vocabulary. Depending on the scores from this test, the subjects were placed in that particular level.

Learning English was an externally imposed need for the majority of subjects in both groups. In this respect, instrumental motivation was the key element in the for the majority of course takers. The participants in the study came from various majors requiring verbal and quantitative skills. Their majors of the subjects were engineering, economics, law, arts, education, science and management

Study Sample

Undergraduates	23
Academic staff	35
<i>Males</i>	30
<i>Females</i>	28
TOTAL	58

The number participants in the immediate recall test were initially 58. In the post test stage, however, one subject did not show up and the number of subjects in the delayed post test stage went down from 58 to 57.

1.2. Materials

A reading passage of about 350-400 words long was used in the study. The reading passage was non technical but involved 20 low frequency words scattered around the text. Familiarity of subjects with these low frequency words had already been checked to ensure that all items were unknown our subjects. The reading text was about the impact of pollution on environment caused by acid rains. In this respect, the topic of the reading passage was assumed to arouse interest in our reader. The reading passage was followed by ten true/false questions that required the comprehension of the main points in the reading passage. Two versions of the same reading text were created. The two versions of the same reading text differed only in the way these twenty unknown words were presented. In each version, half of these twenty items were randomly chosen for each group as target lexical items and they were rendered perceptually salient when typed on computer. Although the content in both versions of the text remained the same, each version of the reading text had ten words that were italicized, underlined, and written in bold type. A word that was presented in perceptually salient format in one version of the reading text was typed in plain format. Each text had twenty unknown words but of these of ten were

altered into enhanced input format in each versions of the reading text.

1.3. Procedure and Tests

The study was conducted in four separate sessions; familiarity survey, reading session, immediate retention test, delayed post test. In the very beginning of the study, the twenty low frequency lexical items from the reading passage were listed on paper and submitted to a separate group of intermediate level students who attended the same language programme as the subjects in the study and who did not actually take part in the experiment. The subjects in this group were required to state whether they knew the L1 meaning of any these twenty lexical items. The means of the correct answers from these students for these twenty low frequency words was found to be insignificant. And so, we assumed that the possibility of intermediate students' familiarity of any of the twenty low frequency lexical items was practically not the case.

Following this first phase of the study, two versions of the same reading task were designed and administered in three classrooms. Since the researcher was not teaching in these classrooms, the classroom teachers were given the necessary instructions on the administration of the tasks and test. Due to the nature of the experiment, the subjects were not informed about the actual purpose of the study. We sufficed only to say that we wanted to know the way each learner in the group does reading in foreign language. The subjects were further told that the task will not influence their scores whatsoever. Two groups in every classroom were given one of the two versions of the reading comprehension task. As stated earlier, the two versions of the reading task differed not in their content but rather in their format of presenting lexical items to subject. In each version, a different set of ten unknown lexical items were presented in perceptually salient format. Once every subject got one of two versions of the reading task, they were given half an hour to go through the reading passage. They were allowed to look up the meaning unknown words if they deemed it would be worth doing so to understand the passage. They were not instructed to learn or memorize the meaning of any individual lexical item. Besides, they did not know that they were to get a lexical retention test subsequent to the reading comprehension task. The subjects were instructed to say yes / no to the comprehension questions that followed the reading comprehension task. Yes / no questions were meant to prompt comprehension of the reading passage.

Following the completion of the reading comprehension of the text, the subjects were given a list of twenty lexical items from the text and asked to provide the L1 equivalents of these twenty English words. The same list of twenty words was also given to the subject after an interval of two weeks in the delayed post test. Of the 58 subjects that were administered the immediate test, only one subject did not take part in the delayed post test stage of the study.

Both tests, immediate and delayed, were scored and each correct answer for the any of the twenty lexical item received a score of one regardless of whether it was perceptually salient or not. Incorrect responses or empty answers did not receive any score. Though each correct score for the correct answers for the both kind of words received equal score, their totals were calculated differently. After the administration of the immediate and delayed

test, we had two total scores for the two differently presented lexical items, namely for the enhanced lexical items and non enhanced lexical items in both leg of the testing.

RESULTS

The scores from the both tests, immediate and delayed, were fed to a computer programme for statistical analysis in SPSS. We started out with the initial null hypothesis that Perceptually Enhanced Words (PEW) will exhibit no higher retention rates in both legs of the retention tests than Not Perceptually Enhanced Words (NPEW). To this end, data corresponding to two groups (PEW and NPEW) from the two versions of the reading comprehension task were entered into the computer program accordingly.

For both tests we used the Man-Whitney parametric test of U-test in SPSS. The statistical calculation for the immediate retention test revealed that the value of Asymp. Sig (2 tailed) was lesser in value than our initial Alfa value. So we can say that our null hypothesis was not accepted. And the difference in the resulting date was found statistically meaningful. We can translate this conclusion in specific terms as; the group of lexical items that were perceptually enhanced in the reading task (PEW) yielded higher retention results on the part of students in the immediate recall test than not perceptually enhanced words (NPEW).

Table 1. Results of the immediate recall test-Group A

	GRA2	N	Mean Rank	Sum of Ranks
GRA1	1,00	28	34,55	967,50
	2,00	28	22,45	628,50
	Total	56		

GRA: Group that was given A version of the reading text

1: Perceptually Enhanced Words PEW

2: Not Perceptually Enhanced Words NPEW

Table 2. Results of the immediate recall test-Group B

	GRB2	N	Mean Rank	Sum of Ranks
GRB1	1,00	30	37,05	1111,50
	2,00	30	23,95	718,50
	Total	60		

GRB: Group that was given B version of the reading text

1: Perceptually Enhanced Words PEW

2: Not Perceptually Enhanced Words NPEW

If the mean ranks were to be examined closely, one can clearly see the difference between the mean ranks for PEW and NPEW sections in immediate recall test. The difference between the retention mean ranks for PEW and NPEW in immediate recall test is 12,1 for Gr A and 13.1 for Gr B. The statistical calculation of the totals for two groups, namely Group A, which received the A version of the test, and the Group B, which received the B version of the reading task, revealed no significant variance:

Table 3. Results of the delayed recall test-Group A-Group B comparison

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
GrA	0	28	29,89	837,00
GrB		30	29,13	874,00
	1	58		

In sum, the statistical data showed that there emerged significant difference in the immediate recall of our subjects of perceptually enhanced input and not perceptually enhanced input. Although all subjects in two reading comprehension versions had to negotiate the meaning of the same twenty unknown lexical items, it turned out in the immediate recall test that subjects remembered more of the perceptually enhanced lexical items than not altered lexical items.

As for the statistical data emerging from the delayed post test; the same statistical calculations were repeated for the results of the delayed post test. Our null hypothesis hold true for the delayed post test. Namely, the calculations did not reveal any difference between PEW and NPEW items.

Table 4. Results of the delayed recall test-Group A

	GRA2	N	Mean Rank	Sum of Ranks
GRA1	1,00	28	30,55	855,50
	2,00	28	26,45	740,50
	Total	56		

GRA: Group that was given A version of the reading text

- 1: Perceptually Enhanced Words PEW
- 2: Not Perceptually Enhanced Words NPEW

The difference between the mean rank of the PEW and NPEW items in the delayed post test was not found significant in the Group A. As for the results in the delayed test of GroupB, which received the other version of the reading task, the results from the statistical analysis was in line with our initial hypothesis, namely no variance between two groups.

Table 5. Results of the delayed recall test-Group B

	GRB2	N	Mean Rank	Sum of Ranks
GRB1	1,00	29	30,57	886,50
	2,00	29	28,43	824,50
	Total	58		

The results from the delayed post test indicated no difference in subjects' retention of perceptually altered and not altered word forms. The small discrepancy in the values between the two lexical groups was found insignificant.

As for the between-group variation, we found no discrepancy in retention values for group A and group B.

Discussion

The results from the study showed that enhanced linguistic input prompts learners to notice certain features in the linguistic data. The fact that the immediate recall test in our study yielded better retention results for the perceptually enhanced input on the part of learners suggests that manipulating a particular linguistic item in a perceptually salient way facilitates learners' noticing of that particular item. That is mostly because of the fact that increased attentional resources invested by learner on the perceptually salient linguistic item translates into strong retention in short term memory. In other words, by manipulating the certain features of an input, this item is rendered more conspicuous for the learners' perception.

When looked at the role of input enhancement that way, we can say that Laufer and Hulstijn's Involvement Hypothesis may employ input enhancing techniques to boost need component in learners to a certain extent. As already stated in the introduction/literature review section, the need component in the construct of Involvement Load was more contingent on motivational than cognitive factors. Therefore enhanced input may contribute positively to the need component in this model of lexical learning.

The findings from the study showed that learners benefit from input enhancement but only for short term retention. The mean scores from the delayed post test did not offer any indication that the group of lexical items that were rendered perceptually salient were more readily internalised by our subjects in their long term memories. Unlike the retention results in the immediate test, delayed post does not provide any confirmatory sign that

initially learned salient items are easily committed to memory.

The discrepancy in the retention results of the lexical item in both tests should be attributed to the learners' failure to transfer lexical items in their short term memory to their long term memories. Although input enhancing techniques in our study accomplished to commit some perceptually salient lexical items to learners' memories, the same items were lost in the memory in the intervening two weeks period. This finding is in line with the Schmits' notion that noticed items are stored in the short term memory only temporarily. Therefore, with respect to the need component in Laufer and Hulstijn's construct of Involvement Load, we might say that enhanced lexical input is only partially useful for learners. The other two components of the model of Lexical involvement, search and evaluation, should follow this first stage if the noticed lexical items in the short term memory are to be transferred to the long term memory.

REFERENCES

- CRAIK, F.I.M., and Lochart (1972). **Levels of Processing: A framework for memory research.** *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, V: 80, pp. 183-198
- CRAIK, F.I.M and Tulving, E. (1975). **Depth of Processing and the retention of words in episodic memory.** *Journal of Experimental Psychology*: V: 104, 268-294
- HULSTIJN Jan H. and LAUFER B.(2001). **Some Empirical Evidence for the Involvement Load Hypothesis in Vocabulary Acquisition.** *Language Learning*, V: 51(3), pp. 539-558
- HULSTIJN Jan H. and LAUFER B. (2003). **Type of Task, Time-on-Task and Electronic Dictionaries in Incidental Vocabulary Acquisition.** *IRAL*. 2003. V: 41, pp.87-106
- HULSTIJN Jan H. and LAUFER B. (2001). **Incidental Vocabulary Acquisition in a Second Language: The Construct of Task-Induced Involvement,** *Applied Linguistics*. V: 21/1, pp. 1-26
- LEE, S., & HUANG, H. (2008). **Visual Input Enhancement and Grammar Learning: A meta-analytic review.** *Studies in Second Language Acquisition*, 30, 307-331
- LAUFER B. (2000) **Vocabulary Acquisition in a Second Language: Do Learners Really Acquire Most Vocabulary by Reading? Some Empirical Evidence.** *Canadian Modern Language Review*. V: 59 (4), 565-585
- SCHMIDT, R. (1994). **Implicit learning and the cognitive unconscious: Of artificial grammars and SLA.** In N.C. Ellis (Ed) *Implicit and Explicit of Learning of Languages* (pp.165-210): Academic Press
- SCHMIDT, R. (1995). **Consciousness and Foreign Language: A Tutorial on the Role of Attention and Awareness in Learning.** In R. Schmidt (ed.), *Attention and Awareness in Foreign Language Teaching and Learning*, pp. 12-55
- SHARWOOD Smith, M. 1993. **Input Enhancement and Instructed Second Language Acquisition.** *Studies in Second Language Acquisition* 15/2.

KÜRESEL FİNANS KRİZİ SÜRECİNDE ESNEK KUR SİSTEMİNİN ŞOKLARI AZALTICI ETKİSİ: MUKAYESELİ BİR ANALİZ

Erşan SEVER*, Volkan HAN**

ÖZET

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin pek çoğu esnek döviz kuru sistemine geçiş yapmıştır. Ekonomik yazında dalgalı döviz kuru sisteminin dış şoklar karşısında ülkelerin parasal politikalarda esnek davranmalarına imkân sağladığı kabul edilmektedir. Bu çalışmada 2008 küresel ekonomik kriz sürecinde dalgalı kur rejimini benimseyen ülke örneklerinden yola çıkarak esnek kur sisteminin şokları emici özelliği araştırılmıştır. Yapısal VAR analizi yardımıyla Japonya, Kanada, Kore ve Türkiye ekonomileri bağlamında incelenmiştir. Çalışma küresel kriz öncesi ve küresel kriz sonrası alt dönemlerine ayrılarak incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre kurların talep şoklarını azaltıcı etkisi Japonya ve Türkiye için kriz öncesi dönemde, Kanada için ise kriz sonrası dönemde görülmüştür. Küresel kriz sonrası için Japonya ve Türkiye'de döviz kurlarının arz şoklarını düşürücü etkisi söz konusudur. Öte yandan G. Kore'de döviz kurlarının şok azaltıcı yönüne rastlanmamıştır. Bunun yanında reel kurun varyans ayrışımından elde edilen veriler döviz kurlarının şok meydana getiren yönünün şok azaltıcı yönünden yüksek olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Döviz Kuru Sistemi, Küresel Finans Krizi, Ekonomik Şok.

THE SHOCKS REDUCING EFFECT OF FLEXIBLE EXCHANGE RATE SYSTEM IN THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS PROCESS: A COMPARATIVE ANALYSIS

ABSTRACT

Especially, many developed and developing economies has made transition into a flexible exchange rate system since 1990s. It is accepted that flexible exchange rates allow countries to be flexible in monetary policies against external shocks in economy literature. In this study, taking sample countries which are adopted flexible exchange rate system, shock absorption properties of flexible exchange rate system are investigated in the 2008 global crisis process. With the help of VAR structural analysis, the context of Japan, Canada, Korea and Turkey economies have been examined. The study was examined by separating two subtopic parts which are pre crisis and post crisis periods. According to the survey results, the reducing effects of exchange rate on the demand shocks were seen in Japan and Turkey in the pre-crisis period, for Canada in the post crisis period. There is a reducing effect of exchange rates on supply shocks in Japan and Turkey after the global crisis period. On the other hand, the reducing effect of exchange rate on shocks was not

* Prof. Dr. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, esever@aksaray.edu.tr.

** Arş. Gör. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, volkanhan@aksaray.edu.tr.

observed in South Korea. In addition, the data obtained from variance decomposition of reel exchange rates shows that the shock effects of exchange rates are higher than the reducing effects of exchange rates.

Keywords: Exchange Rate System, the Global Financial Crisis, Economic Shock.

GİRİŞ

1990'lı yılların başından itibaren Finans piyasasında peş peşe krizler yaşanmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen krizlerin diğer bir özelliği de krizden önce “ara kur rejimi” uygulayan ülkelerde krizlerin yaşanmasıdır. Bu ülkelerden Meksika (1994), Asya ülkeleri (1997), Rusya (1998), Brezilya (1999) ve Türkiye (2000 ve 2001) örnek olarak sıralayabiliriz. Bu dönemde yaşanan krizler daha çok bulunduğu ülkeyi etkileyen ve açıklanması nispeten daha kolay olan krizlerdi. Ancak 2008 yılına gelindiğinde Amerika’da mortgage krizi olarak başlayan ve tüm Dünya’ya yayılan küresel finans krizinin etkileri de her ülkede farklılık göstermiştir.

Politika yapıcıların uyguladığı döviz kuru politikaları, ödemeler bilançosu dengesi, enflasyon ve istikrar gibi temel makroekonomik göstergelerin belirlenmesinde etkin bir role sahiptir. Sabit ve dalgalı döviz kuru rejimlerinin etkileri, uygulayan ülkelere göre farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu bağlamda her ülkenin içinde bulunduğu makroekonomik koşullar farklı olduğundan, uygulanacak döviz kuru rejimi de ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar dikkate alınarak karar verilmelidir. Yanlış seçilen kur rejimi ülkenin krize girmesine ya da krizi daha derinden hissetmesine sebebiyet verebilmektedir.

Teorik olarak esnek kur politikasının diğer kur politikalarına göre önemli avantajları bulunmaktadır. Merkez bankalarının uygulamış olduğu politikalarda esneklik kazandırdığı dalgalı döviz kuru rejiminin içsel ve dışsal iktisadi şokları azaltıcı etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir. Bunun yanında dış ticarete kur değerlendirilmesine bağlı olarak ödemeler dengesi sorununun ortaya çıkmaması da bu rejimin bir başka olumlu yönünü göstermektedir. Diğer yandan esnek kur politikasının dezavantajları ise ithal enflasyona açık olması, risk algısı nedeniyle risk primlerinin yükselmesine bağlı olarak, ticari-finansal işlem hacminin daralması ve esnek kur sistemi tercih edilmeden önceki mevcut açık pozisyonların oluşturduğu sorunlar şeklinde sıralanmaktadır. Öte yandan sabit döviz kuru rejiminin temel avantajı ise beklenen kura ilişkin bilgi sağladığı için kur riskini azaltmaktadır (İnan, 2002: 4-38). Dolayısıyla belirsizliğin azalması enflasyon ve büyüme performansı üzerinde olumlu etki yapmaktadır.

Bu çalışmada ABD kaynaklı küresel kriz karşısında esnek ve sabit döviz kuru rejimini benimseyen ülkelerden Türkiye, G. Kore, Japonya ve Kanada örneğinden yola çıkarak döviz kuru rejimlerinin şokları azaltıcı ya da artırıcı yönleri ele alınmaya çalışılmıştır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Teorik çalışmalar genellikle, sabit ve esnek döviz kuru rejimleri üzerinde dursa da farklı özelliklere sahip ülke ekonomilerin ihtiyaçları dikkate alınarak, sabit ve dalgalı döviz kuru rejimlerinin birleşiminden ortaya çıkan pek çok karma rejimin uygulandığı bilinmektedir. Tablo 1’ de sabit ve dalgalı döviz kurunun genel olarak ülkelerin ekonomik performanslarına nasıl etki ettikleri verilmiştir. Buraya göre özellikle kriz dönemlerinde sabit döviz kuru uygulayan ülkeler spekülâtif saldırılara açık hale gelmekte ve krizin yaşanması ve derinleşmesi riski artmaktadır.

Tablo1:

Döviz Kuru rejimlerinin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi

	Enflasyon	Büyüme	Volatilite	Kriz
Sabit Döviz Kuru	MB para politikasının güvenilirliğini artırarak kredibilitesinin yükselmesini ve enflasyonun düşmesini sağlayabilir. Yükselen piyasaların kredibilitesini artırması zordur. Dahası zayıf makro-ekonomik yapı altında enflasyon darboğazına neden olabilir.	İşlem maliyetlerini azaltarak, ticareti ve dolayısıyla büyümeyi artırabilir. Ayrıca faiz oranlarını ve belirsizliği azaltarak yatırımları ve büyümeyi artırabilir.	Reel şoklar ve nominal katılıklar karşısında çıktındaki volatilite artabilir.	Özellikle ülke yüksek sermaye akışına maruz kaldığında döviz karşı spekülâtif saldırıların riski yükselir. Bankacılık sektöründe krize karşı hassasiyet artar.
Dalgalı Döviz Kuru	Finansal sektör ve kurumsal yapının güçlü olması sayesinde dışarıdan sağlanabilecek kredinin önemi azalır.	Şokları emici işlevi ve reel şoklar sonrası gelecek tahrifi azaltması yüksek ekonomik büyüme sağlar.	Reel döviz kurunda yaşanan hareketlilik reel sektöre de sıçrar.	Döviz kurunda ve finans sektöründe krize karşı daha düşük risk taşır.

Kaynak: Rogoff vd. , 2003: 31

Kuramsal olarak özellikle esnek döviz kuru sistemini tercih eden ekonomilerin en önemli avantajlarından birisinin şoklar karşısında parasal politikalarda esneklik kazandırdığı ve şokları emme özelliğinin bulunduğu ifade edilmektedir. Ülkeler bağlamında teoremin geçerliliği ülke örnekleri bağlamında araştırılmıştır. Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçların farklılık arz ettiği görülmektedir. Bazı çalışmalarda şokları engelleme yönünün olmadığı şeklinde sonuçlara ulaşılrken bazılarında ise şokları emme yönünün olduğu neticesi elde edilmiştir.

Bu konuda yapılan çalışmalardan birisi Clarida ve Gali'ye (1994) aittir. Üç değişkenli yapısal VAR modeli yardımıyla analizlerini yapmışlardır. Nispi çıktı büyümesi, nispi enflasyon ve reel döviz kuru büyüme oranı değişkenleriyle arz şokları, talep şokları ve nominal şoklar olarak belirlendiği modelde, sadece uzun dönem kısıtların modeli etkilemesine izin verilmiştir. Çalışmanın sonunda Japonya, Almanya, Kanada ve İngiltere için reel döviz kurunun talep şoklarından etkilendiği ve arz şoklarından etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Thomas (1997), İsveç için reel şoklar ve nominal şokların reel kesim ve reel döviz kuru dalgalanmaları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Buna göre, para piyasası aracı olarak reel döviz kurunu kullanmaktan vazgeçmenin maliyeti İsveç için diğer Euro bölgesi ülkelerine göre kıyaslandığında daha düşük seviyede kaldığı görülmüştür.

Farrant ve Peersman (2003), yapısal VAR analizi yardımıyla İngiltere, Euro alanı, Japonya ve Kanada'nın ABD ilişkileri bağlamında konuyu ele almışlardır. Benzer teorik modellerden türetilen kısıtlamalara rağmen sonuçlar kesin olarak farklı çıkmışlardır. Geleneksel yaklaşımların tersine döviz kurlarının şokları emme fonksiyonu yerine şokların kaynağı olma düzeyinin daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.

Artis ve Ehrmann (2006), yapısal VAR modeli yardımıyla dört ülke bağlamında para politikalarının reaksiyon fonksiyonunun varlığını ve döviz kuru hedeflemesi uygulamalarının dikkate alarak analiz yapmışlardır. Burada temel hedef bağımsız para politikaları ve döviz kurlarının şokları emici rolünün olup olmadığıdır. Reel ve yurt dışı faiz oranları reel şoklar karşısında aynı yönlü tepkiler vermesi halinde şokların simetrik, farklı yönlü tepkiler verdiğinde ise asimetrik olduğu kabul edilmiştir. Bunun yanında uzun dönemli kısıtların yanı sıra kısa dönemli kısıtlar da modele eklenmiştir. Elde edilen bulgular ülkelere göre değişkenlik göstermiştir. İngiltere hariç diğer ülkelerde şokların etkilerinin simetrik olduğu görülmüştür. Buna göre döviz kurunun İngiltere'de şokları azaltıcı potansiyeli olduğunu söyleyebiliriz. Ele alınan ekonomiler bazında arz ve talep şokları karşısında döviz kurlarının tepkisi düşük seviyede kalmıştır. İsveç hariç diğer ülkelerde döviz kuru şoklarının çıktı ya da fiyatları etkilediği gözlenmiştir. Bunun yanında Kanada ve İngiltere'de parasal politika şokları çıktı seviyesini etkilemezken, Danimarka ve İsveç'te ise düşük seviyede etkisi bulunmaktadır.

Basse (2006), Alman ekonomisinin 1973 yılı sonrasında esnek döviz kuruna geçiş ile birlikte dışsal şoklar karşısında ekonominin izole olup olmayacağını araştırmıştır. Eş bütünleşme testi sonuçlarına göre esnek kurların Alman ekonomisini tamamıyla dış şoklardan izole edemediği sonucuna ulaşmıştır.

Kim ve Lee (2008), G. Kore ekonomisi üzerine döviz kurlarının ekonomik dalgalanmalar üzerindeki etkisini yapısal VAR analizi ile araştırmışlardır. Döviz kurlarının şokları azaltan ya da şokların kaynağı olma yönü VAR modelindeki yapısal şokları tanımlamak için bazı kısıtlar kullanılmıştır. Özellikle para krizi sonrasında nominal şokların reel döviz kuru dalgalanmalarını açıklayıcı rolü önem arz etmektedir. Bu durum Kore özelinde döviz kurlarının şokları absorbe etmekten ziyade istikrarsızlığın kaynağı olma yönünün ağırlık kazandığını göstermektedir.

Goo ve Siregar (2009), 1986-2007 yılları arasındaki verileri kullanarak Endonezya ve Tayland ekonomileri üzerinde döviz kurlarının şokları emici rolünü araştırmıştır. Genel bağlamda ekonomik şokların ABD ve Japon ekonomileri bağlamında asimetrik olarak etki yaptığı gözlenmiştir. 1997 krizi öncesi ve sonrasındaki süreçte şokları izole etmesi mali-

yetli olmaktadır. Tayland ekonomisi için kriz sonrası süreçte, Endonezya ekonomisi için ise kriz öncesi dönemde daha maliyetli olmaktadır.

Sek (2010), Doğu Asya ekonomileri için kriz öncesi ve kriz sonrası dönemler bazında döviz kurlarının şok üretme ve şokları emme yönünü araştırmıştır. Araştırma sonuçları dalgalı döviz kuru rejiminde döviz kurunun kendi şoklarını meydana getirdiğini, bununla birlikte dışsal şokları stabilize etme yönünün bulunmadığını göstermiştir.

Dabrowski ve Wroblewska (2015), Polonya ve Slovakya ekonomilerinde döviz kurlarının şokları emme ya da şokları meydana getirme mekanizması açısından yapısal VAR analizi modeli yardımıyla araştırmıştır. 1998-2013 yılları arasındaki çeyrek periyotlar yardımıyla arz, talep, parasal ve finansal şokların etkileri incelenmiştir. Açık ekonomide genişletilmiş stokastik makroekonomik modelden kısıtlar oluşturulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre daha çok artan döviz kuru dalgalanmaları şokları emme noktasında Polonya'da Slovakya'dan daha fazla katkı sağlamaktadır. Finansal şokların döviz kuru üzerindeki etkisi Polonya'da Slovakya'dan daha yüksek olurken, özellikle kriz dönemlerinde, ERM II'ye katılımda güçlü ve aşırı değerlenme karşısında Slovakya'yı koruyamamıştır.

Görüldüğü üzere döviz kuru sistemlerinin şokları izole etmesi bağlamında her ülke için elde edilen sonuçların aynı olmadığı görülmektedir. Bu sonuçların elde edilmesinde tercih edilen yöntem ve ülkelerin içinde bulunduğu koşulların etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

2.YÖNTEM

VAR modelleri zaman serisi analizinde tahmini kolay, aynı zamanda da esnek modellerdir. Bütün değişkenler içsel olarak kabul edildiği için, VAR modeli oluşturulurken teorik varsayımlara ya da kısıtlamalara yer verilmez. Bu modeller yardımıyla ekonomik ve finansal serilerin dinamik analizleri yapılabilir. Bunun yanında yapısal VAR modelinde sisteme uygulanan kısıtlar iktisat teorisine dayandırılarak yapılmaktadır. Yapısal VAR” modelinde dışsal şokların, doğrusal bileşimi olan sistemdeki hata terimlerinin ayırt edilmesi ağırlık verilmektedir (Güneş, 2013:7).

Bir hareketli ortalama süreci olarak indirgenmiş VAR modelini aşağıdaki şekilde yazabiliriz.

$$Y_t = \sum_{i=1}^{\infty} A_i U_{i-t} = A(L)U_t$$

$Y_t = (y_{faiz}, sue, faiz, r_{kur}, enf)$ ve $u_t = (u_t^{yfaiz}, u_t^{sue}, u_t^{faiz}, u_t^{r_{kur}}, u_t^{enf})$

$$A(L) = \sum_{i=1}^{\infty} A_i L^i = \{a_{ij}(L)\}$$

Yukarıda; L, gecikme işlemcisini A_i , içsel değişkenin yapısal şoklara karşı etki-tepki matrisini göstermektedir (Kaya, 2014:189). Buna bağlı olarak SVAR modeli şu şekildedir.

$$U_t = B\varepsilon_t$$

Denklemden u_t , indirgenmiş VAR modeli artıklarını, ε_t ise yapısal şokları temsil etmektedir. İndirgenmiş VAR modelinde artıklar ve yapısal şoklar vektörleri (1x5) sütun vektörleri, B vektörü de (5x5) kare matrisidir.

$$u_t = \begin{pmatrix} u_t^{yfaiz} \\ u_t^{faiz} \\ u_t^{sue} \\ u_t^{rkur} \\ u_t^{enf} \end{pmatrix}, \quad \varepsilon_t = \begin{pmatrix} \varepsilon_t^{yfaiz} \\ \varepsilon_t^{faiz} \\ \varepsilon_t^s \\ \varepsilon_t^{rkur} \\ \varepsilon_t^d \end{pmatrix}, \quad B = \begin{pmatrix} b_{11} & b_{12} & b_{13} & b_{14} & b_{15} \\ b_{21} & b_{22} & b_{23} & b_{24} & b_{25} \\ b_{31} & b_{32} & b_{33} & b_{34} & b_{35} \\ b_{41} & b_{42} & b_{43} & b_{44} & b_{45} \\ b_{51} & b_{52} & b_{53} & b_{54} & b_{55} \end{pmatrix}$$

ε_t ile gösterilen şoklar sırası ile, yurtdışı para politikası şokları, yurt içi üretim şoku, yurt içi para politikası şoku, reel döviz kuru şoku ve yurt içi talep şoku olarak sıralanmaktadır.

Burada en üstteki değişken kendi şoku dışında diğer değişkenlerden etkilenmezken, alttaki diğer tüm değişkenleri etkilemektedir. Benzer şekilde ikinci değişken de üst taraftaki değişkenden etkilenirken, alt taraftaki değişkenleri etkilemektedir. Bu durum sırasıyla tüm ele alınan tüm değişkenler için geçerlidir. Söz gelimi yurt dışı faiz oranının kendi şoku dışında diğer değişkenlerden eş anlı olarak etkilenmediği varsayılmaktadır. Bu öngörüler doğrultusunda B matrisi üzerine sıfır kısıtları konularak aşağıdaki şekilde gösterilebilir.

$$\begin{pmatrix} u_t^{yfaiz} \\ u_t^{faiz} \\ u_t^{sue} \\ u_t^{rkur} \\ u_t^{enf} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} b_{11} & 0 & 0 & 0 & 0 \\ b_{21} & b_{22} & 0 & 0 & 0 \\ b_{31} & b_{32} & b_{33} & 0 & 0 \\ b_{41} & b_{42} & b_{43} & b_{44} & 0 \\ b_{51} & b_{52} & b_{53} & b_{54} & b_{55} \end{pmatrix} \times \begin{pmatrix} \varepsilon_t^{yfaiz} \\ \varepsilon_t^{faiz} \\ \varepsilon_t^s \\ \varepsilon_t^{rkur} \\ \varepsilon_t^d \end{pmatrix}$$

3. VERİLER VE AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada dört ülke örneği üzerinde yapılmıştır. Bu ülkeler Japonya, Kanada G. Kore ve Türkiye'dir. Bu ülkelerden Kanada ve G. Kore için 1999: 01-2015:09 aralığı, Japonya için 2002:01-2015:09 ve Türkiye için 2001:04-2015:09 dönemi verileri kullanılmıştır. Yurt dışı faiz oranlarını temsilen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kısa dönem faiz oranı verisi kullanılmıştır. Sanayi üretim endeksleri ve tüketici fiyat endeksleri analize tabi tutulmadan önce mevsimsellikten arındırılmıştır. Mevsimsellik gözlenen değişkenler mevsimsellikten arındırılırken Census-12 yöntemi benimsenmiş ve ilgili değişkenler tabloda belirtilmiştir. Serilerin durağanlık testi ADF yaklaşımı çerçevesinde yapılmıştır. Çalışmada Japonya, G. Kore ve Türkiye için 3, Kanada için 4 gecikmeli SVAR modeli tercih edilmiştir. İlgili gecikme düzeylerinde otokorelasyona rastlanmamış ve modelin kökleri birim çember içerisinde yer almıştır. Araştırmada kullanılan veriler EUROSTAT, OECD ve ilgili ülkelerin istatistik kurumlarından derlenmiştir.

Tablo 2: Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler		Japonya	Kanada	Kore	Türkiye	Karar
Yfaiz	Düzey	-0,898= $\tau_{c,t}$	-2,530= $\tau_{c,t}$	-2,424= $\tau_{c,t}$	-2,584= $\tau_{c,t}$	I(1)
	İlk Fark	-8,278= τ	-6,207= τ	-8,605= τ	-9,985= τ	
UFaiz	Düzey	-1,481= $\tau_{c,t}$	-1,608= $\tau_{c,t}$	-1,608= $\tau_{c,t}$	-1,473= $\tau_{c,t}$	I(1)
	İlk Fark	-9,595= τ	-9,669= τ	-9,669= τ	-9,464= τ	
Sue	Düzey	-2,658= $\tau_{c,t}$	-2,889= $\tau_{c,t}$	-2,825= $\tau_{c,t}$	-2,909= $\tau_{c,t}$	I(1)
	İlk Fark	-10,866= τ	-5,465= τ	-13,931= τ	-29,107= τ	
Rkur	Düzey	-2,1227= $\tau_{c,t}$	-0,6458= $\tau_{c,t}$	-2,0679= $\tau_{c,t}$	-2,8002= $\tau_{c,t}$	I(1)
	İlk Fark	-9,4743= τ	-11,2849= τ	-9,3892= τ	-9,0759= τ	
Tüfe	Düzey	-1,0617= $\tau_{c,t}$	-2,8574= $\tau_{c,t}$	-0,3828= $\tau_{c,t}$	-0,7506= $\tau_{c,t}$	I(1)
	İlk Fark	-10,4270= τ	-10,2458= τ	-3,1098= τ	-9,7134= τ_c	
%5 önem düzeyinde Mc Kinnon tek taraflı p değerleri: $\tau_{c,t}$ =-3,439; τ_c =-2,880; τ =-1,942						

Çalışmada incelenen ülkeler için otokorelasyondan kurtulan en küçük gecikme uzunluğu olan VAR modelleri tercih edilmiştir. Bu modellerde VAR istikrar koşulunu sağlamakta ve etki-tepki analizini görünmez sağlayan kökler birim çember içerisinde yer almaktadır.

3.1. Etki-Tepki Grafikleri

Döviz kurlarının şok emici işlevi yurtdışı faiz oranı ve yurt içi faiz oranlarının reel şoklar karşısında göstermiş olduğu tepkiler ile anlaşılabilir. Reel şoklar karşısında yurt içi ve yurt dışı faiz oranlarının göstermiş olduğu tepkiler asimetrik ise şok emici işlevinin varlığından bahsedebiliriz. Ters durumda ise döviz kurlarının şok emici işlevi bulunmadığını söyleyebiliriz (Goo ve Siregar, 2009: 1)

Ek-1' deki grafiklerde reel (arz ve talep) şoklar karşısında yurt dışı faiz oranları ve yurt içi faiz oranlarının tepkisi yanında endüstriyel üretimin yurt dışı şoka tepkisi de verilmiştir. Japonya üzerinde durumu ele aldığımızda kriz öncesi dönem için arz şokları karşısında hem yurt içi hem yurt dışı faiz oranlarının tepkileri negatif yönlü yani simetrik olmuştur. Bunun yanında talep şokları karşısında yurt dışı faiz negatif ve yurt içi faiz ise pozitif tepki verdiğinden (asimetrik olduğundan) ilgili dönemde talep şokları karşısında döviz kurlarının şokları emici etkisinin olduğundan söz etmek mümkün görünmektedir. Kriz sonrası dönem bazında ise talep şokları karşısında yurt içi ve yurt dışı faiz oranlarının tepkilerinin negatif (dolayısıyla simetrik), arz şokları karşısında ise yurt dışı faiz oranlarının tepkisi pozitif yönlü, yurt içi faiz oranlarının tepkisi negatif yönlü olmuştur. Faiz oranlarının arz şokuna tepkileri asimetrik olduğundan dolayı döviz kurlarının küresel krizden kaynaklanan arz şoklarını azaltıcı yönünün olduğunu söyleyebiliriz.

Kanada için döviz kurlarının şokları engelleme durumunu ele aldığımızda kriz öncesi dönemde arz şokları karşısında faiz oranlarının tepkisi pozitif yönlü, talep şokları karşı-

sında ise faiz oranlarının tepkisi negatif yönlüdür. Bu bakımdan kriz öncesi dönem için kurların şok emici etkisinden bahsetmemiz mümkün görünmemektedir. Bunun yanında kriz sonrası periyotta talep şoku karşısında yurt dışı faiz oranı negatif, yurt içi faiz oranı ise pozitif tepki vermiştir. Bu doğrultuda döviz kurunun kriz sonrası dönemde talep şokunu önleyici fonksiyonundan bahsedebiliriz.

Bunun yanında G. Kore özelinde arz ve talep şokları karşısında yurt içi ve yurt dışı faiz oranlarının tepkileri pozitif yönlü olmuştur. Şoklar karşısında tepkilerin simetrik olması esnek kur uygulamasının G. Kore’de şokları emici yönünün bulunmadığını ifade etmektedir.

Öte yandan Türkiye üzerine yapılan incelemede küresel kriz öncesi arz şoku ve talep şokları karşısında tepkilerin yönünün asimetrik olduğu görülmektedir. Arz şokları karşısında yurt dışı faizin tepkisi pozitif, yurt içi faizin tepkisi negatiftir. Talep şokları karşısında da yurt dışı faizin tepkisi negatif, yurt içi faizin tepkisi pozitifdir. Bu sonuçlara göre döviz kurlarının şok emici yönünün varlığından söz edebiliriz. Bunun yanında kriz sonrası dönemde ise arz şokları karşısında yurt dışı faizin zayıf seviyede de olsa negatif tepki verdiği görülmektedir. Arz şoku karşısında yurt içi faiz oranlarının tepkisi pozitif yöndedir. Dolayısıyla zayıf seviyede de olsa döviz kurlarının arz şokunu emme yönünün olduğunu söyleyebiliriz. Talep şokları karşısında ise yurt içi ve yurt dışı faiz oranlarının tepkisi pozitif olduğundan, kurların talep şokunu azaltıcı yönünün varlığından bahsetmemiz mümkün görünmemektedir.

3.2.Varyans Ayrışım Tabloları

Varyans ayrıştırmaları bir değişkende meydana gelen değişimin ne kadarının kendisinden, ne kadarının diğer değişkenlerden kaynaklandığını göstermektedir. Arz ve talep şoklarına karşı göstermiş olduğu tepkiler döviz kurunun şok emici işlevinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda varyans ayrışım tablolarında da reel şokların (arz şoku ve talep şokların) ve nominal şokların döviz kurlarını açıklama derecesini görmemiz mümkündür.

Ülkelere yönelik 5 dönemlik veriler toplulaştırılmış şekilde iki grupta varyans ayrışım tabloları olarak Ek-2 de verilmiştir. Bunun yanında ülkelere ait kriz öncesi ve kriz sonrası için varyans ayrışım değerleri ayrı ayrı sunulmuştur. Japonya ekonomisi üzerinde kriz öncesi ve sonrası için kurlar en çok kendi gecikmeli değerlerinden etkilenmektedirler. Kriz öncesi için başlangıçtaki etki %88 iken ilerleyen dönemlerde bu etki %79 değerine düşmüştür. Reel kurları açıklamada ikinci önemli faktör arz şoklarıdır. İlk dönemde yaklaşık %8 olan bu etki ilerleyen dönemlerde de fazla bir değişime uğramamıştır. Yurt dışı faiz oranlarının açıklama etkisi ilk dönemde %2,5 iken daha sonraları %8,5 seviyelerine çıkmıştır. Öte yandan kriz sonrası dönem için reel döviz kuru değişkeninin kendi gecikmeleri ilk dönemde %93 oranında açıklayıcı etkiye sahipken bu etki 10. dönemde yaklaşık %75 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bunun yanında yurt içi faiz ve arz şoklarının açıklayıcı etkileri yaklaşık %17 seviyesindedir. Bu sonuçlara göre Japonya’da kriz öncesi ve sonrasında uygulanmış olan esnek kur sisteminin şokları emici rolünden ziyade şok meydana getirici yönünün ağırlıklı olduğunu söyleyebiliriz.

Kanada için reel kur varyans ayrışım tablosuna baktığımız zaman kriz öncesinde reel kurların kendi gecikmeli değerlerinin kurları açıklama oranı ilk dönemde %92, onuncu döneme gelindiği zaman %80 seviyesinde olduğu görülmektedir. İkinci önemli etkiyi gösteren faktör ise para politikası uygulamalarıdır. Yurt içi faiz oranlarının reel kurları

açıklama yönü yaklaşık %9 seviyesindedir. Diğer önemli unsur ise yurt dışı faiz oranlarıdır. Yurt dışı şokların etkisi ortalama %6 seviyesindedir. Küresel kriz sonrası dönemde reel kurların geçmiş değerlerinin açıklayıcı etkisi yüksektir. İlk dönemde %82, onuncu dönemde ise %68 seviyelerindedir. Öte yandan kriz sonrasında reel kurları etkileyen ikinci önemli faktör yurt dışı faiz oranı şokları, üçüncü önemli faktör ise yurt dışı faiz şokları olmuştur. 10. Dönem sonunda yurt içi faiz oranının açıklayıcı etkisi %13, yurt dışı faiz oranlarının açıklayıcı etkisi %10 seviyelerinde gerçekleşmiştir.

G. Kore ekonomisinde reel kurların kriz öncesi ve sonrası için çok meydana getirici yönünün fazla olduğu görülmektedir. Kriz öncesi dönemde kurların kendi kendini açıklayıcı yönü %87'dir. Bu etki 10. Dönemde %72 değerine düşmüştür. İkinci derecede öneme sahip etki ise yurt içi faiz şoklarıdır. Küresel finans krizinin ardından gelişen süreçte ise kurların şok meydana getirici etkisinde fazla bir değişim olmamıştır. Reel kurların kendi gecikmeli değerleri ilk dönemde %87, onuncu dönemde ise 67 oranında açıklayıcı etkiye sahiptir.

Türkiye ekonomisi bazında da reel kurları en yüksek açıklayıcı etkiye sahip unsur kendi gecikmeli değerleridir. Kriz öncesi ve sonrası için ilk dönemde kurların kendi kendini açıklayıcı etkisi %100'e yaklaşmıştır. Onuncu dönemde kriz öncesi periyot için bu etki %78 ve kriz sonrası periyot için %83 seviyesindedir. Küresel kriz öncesinde yurt dışı ve yurt içi faiz şoklarının Türkiye'de reel kurları açıklama etkisinin varlığından bahsedebiliriz. Yurt dışı faiz oranlarının açıklayıcı etkisi onuncu dönemde %10, yurt içi faiz oranının açıklayıcı etkisi ise %5 olmuştur.

Genel olarak incelenen dönemler bazında esnek kur sistemini benimsemiş ekonomiler bağlamında reel kur varyans ayrışım tabloları yurt dışı, yurt içi, arz ve talep şoklarının reel kur düzeylerini açıklama düzeyinin düşük seviyede kaldığını göstermiştir. Reel kurların kendi kendini açıklama düzeyinin ortalama %70-85 aralığında kalması kurların şok emici yönünün zayıf olduğuna işaret etmektedir.

SONUÇ

Yapısal VAR modeli yardımıyla yurt dışı para politikaları, arz, yurt içi para politikası, kur ve talep şoklarının etkileri tüm periyot yanında, küresel kriz öncesi ve küresel kriz sonrası olmak üzere üç farklı model yardımıyla analiz edilmiştir. Döviz kurlarının şok emici işlevi yurt dışı faiz oranı ve yurt içi faiz oranlarının reel şoklar karşısında göstermiş olduğu tepkiler yardımıyla tespit edilmeye çalışılmıştır.

Buna göre etki-tepki fonksiyonu sonuçları Japonya ve Türkiye için kriz öncesi dönemde döviz kurlarının talep şoklarını azaltıcı yönünün olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca kriz öncesi dönemde Türkiye'de döviz kurlarının arz şoklarını düşürücü yönü bulunmaktadır. Küresel kriz sonrası dönemde ise Kanada ekonomisi bağlamında döviz kurlarının talep şokunu azaltıcı etkisinden bahsedebiliriz. Bununla birlikte küresel kriz sonrası için Japonya'da ve Türkiye'de döviz kurlarının arz şoklarını azaltıcı yönünden de söz edebiliriz. Öte yandan G. Kore'de etki-tepki fonksiyonundan elde edilen sonuçlar döviz kurlarının şok emici yönünün bulunmadığını göstermektedir.

Döviz kurlarının arz ve talep şoklarına karşı göstermiş olduğu tepkiler döviz kurunun şokları azaltıcı yönünün varlığının büyüklüğünü görmemize yardımcı olmaktadır. Varyans

ayrışım tabloları dalgalı kur rejimini tercih eden ekonomiler bağlamında reel kurların kendi kendini açıklama etkisinin kriz öncesi ve sonrası dönemler bazında yüksek seviyede kaldığını göstermektedir. Buna göre G.Kore dışında kalan diğer ülkelerde kurların şokları azaltıcı yönünün bulunduğunu, fakat bu etkinin oldukça sınırlı düzeyde kaldığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

ARTİS, Mich Artis, **MİCHAEL**, Ehrmann, Michael (2006); “The Exchange Rate - A Shock-Absorber or Source of Shocks? A Study of Four Open Economies” *Journal of International Money and Finance*, 25(6), pp. 874-893.

BASSE, Tobias (2006), “Floating Exchange Rates And Inflation In Germany: Are External Shocks Really Irrelevant?” *Economics Letters*, 93, pp. 393-397.

BAŞOĞLU, Ufuk (2001); “Krizlerin Öngörülmesinde Sinyal Yaklaşımı”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.19, S.1-2, Nisan.

CLARİDA, Richard and **JORDİ**, Gali (1994); “Sources of Real Exchange Rate Fluctuations: How Important Are Nominal Shocks?” *NBER Working Paper No. 4658*, <http://www.nber.org/papers/w4658> (Erişim Tarihi: 16.06.2015).

DABROWSKI Marek A. , **JUSTYNA** Wroblewska (2015); “Exchange Rate as A Shock Absorber or A Shock Propagator in Poland And Slovakia an Approach Based on Bayesian SVAR Models with Common Serial Correlation”, MPRA Paper No. 61441, <http://mpa.ub.unimuenchen.de/61441> (Erişim Tarihi: 06.08.2015).

EUROSTAT, <https://www.ec.europa.eu/eurostat>. (Erişim Tarihi: 24.11.2015)

FARRANT Katie and **GERT** Peersman (2003); “Is the Exchange Rate a Shock Absorber or Source of Shocks? New Empirical Evidence”, <http://www.soc.uoc.gr/macro/8conf/docs/version-december2003.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2015).

FELDSTEIN, Martin (2002); “Economic and Financial Crisis in Emerging Market Economies: Overview of Prevention and Management”, *NBER Working Paper, No.8837*, <http://www.nber.org/papers/w8837> (Erişim Tarihi: 10.06.2015).

FRATZSCHER, Marcel (2009); “What Explains Global Exchange Rate Movements During The Financial Crisis” *European Central Bank Working Paper Series*, 1060.

GOO Siwei and **REZA** Siregar (2009); “Economic Shocks And Exchange Rate As A Shock Absorber In Indonesia And Thailand”, *Seacen Staff Paper*, http://www.seacen.org/gu/pdf/publications/staff_paper/2009/sp72.pdf (Erişim Tarihi: 16.05.2015)

GÜNEŞ, Sevcan vd. (2013); “Dış Ticaret Hadleri, Dünya Petrol Fiyatları ve Döviz Kuru İlişkisi, Yapısal VAR Analizi: Türkiye Örneği”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, C. 9, S. 20, ss. 1-17.

İNAN, Emre (2002); “2002 Kur Rejimi Tercihi Ve Türkiye”, *TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu Yayınları*.

KAYA, Ayşe (2014); “Vergi Aflarının Vergi Gelirlerine Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Analiz” *Maliye Dergisi Sayı: 167*, ss.184-199.

KİM, Seung-Nyeon and **SANGJİK** Lee (2008), “The Role Of The Exchange Rate In Korean Economy: A Shock Absorber Or A Source Of Shocks”, *Journal of Economic Research*, 13, pp. 303-324.

KRUGMAN, Paul (1979); “A Model of Balance of Payment Crisis”, *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol.11, No. 3.

OBSTFELD, Maurice (1986); “Rational and Self-fulfilling Balance-of-Payments Crises”, *The American Economic Review*, Vol:76, No:1, ss.72-80.

OECD, <http://www.oecd.org/> (Erişim Tarihi: 24.11.2015)

ROGOFF, Kenneth vd.(2003); “Evolution and Performance of Exchange Rate Regimes,” *IMF Occasional Papers*, No: 03243.

SEK, Siok Kun (2010), “The Source of Shocks and the Role of Exchange Rate as a Shock Absorber: A Comparative Study in the Crisis-hit East-Asian Countries” *Journal of Mathematics Research*, 2 (1), pp. 123-138.

Statistics Bureau of Japan, <http://www.stat.go.jp/english/> (Erişim Tarihi: 24.11.2015).

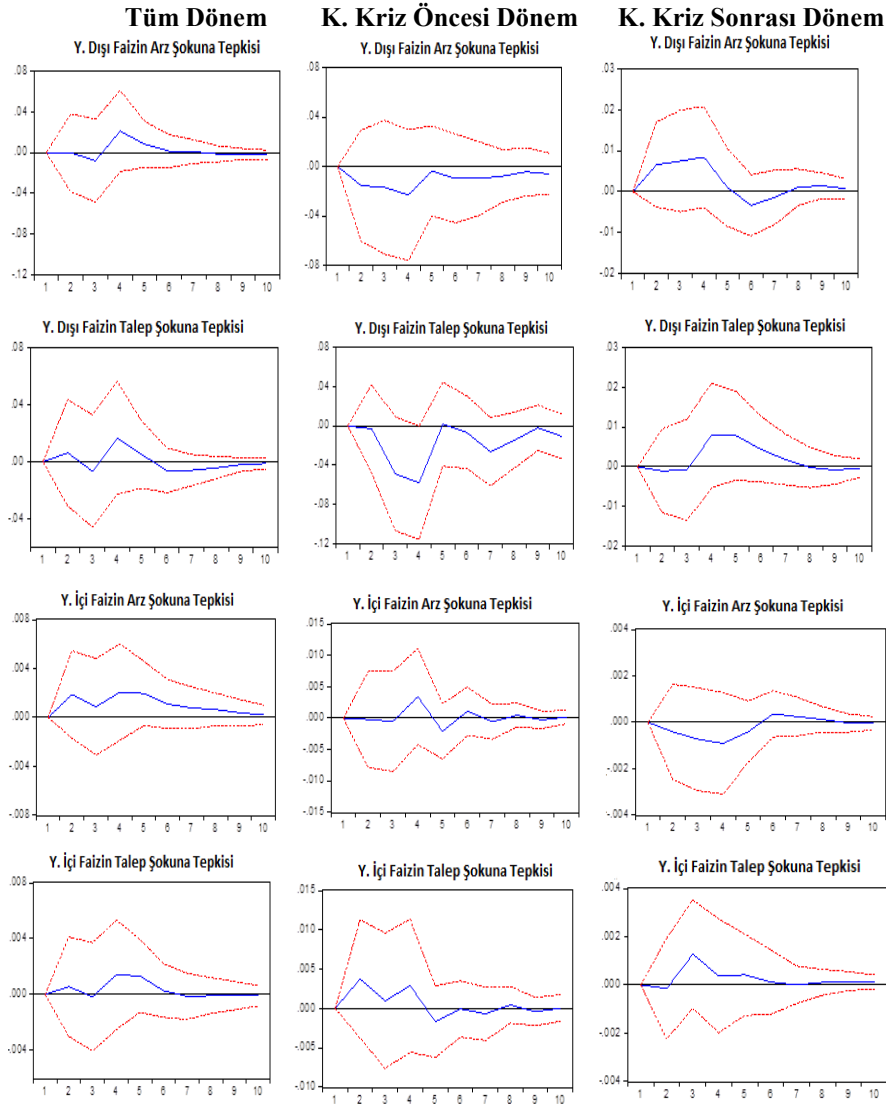
Statistics Canada; <http://www.statcan.gc.ca/start-debut-eng.html> (Erişim Tarihi: 26.11.2015)

ŞİMŞEK, Hayal Ayça (2008); “Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler Ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, C.13, S.1 ss.183-208.

TC. Merkez Bankası, <https://www.tcmb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 24.11.2015)

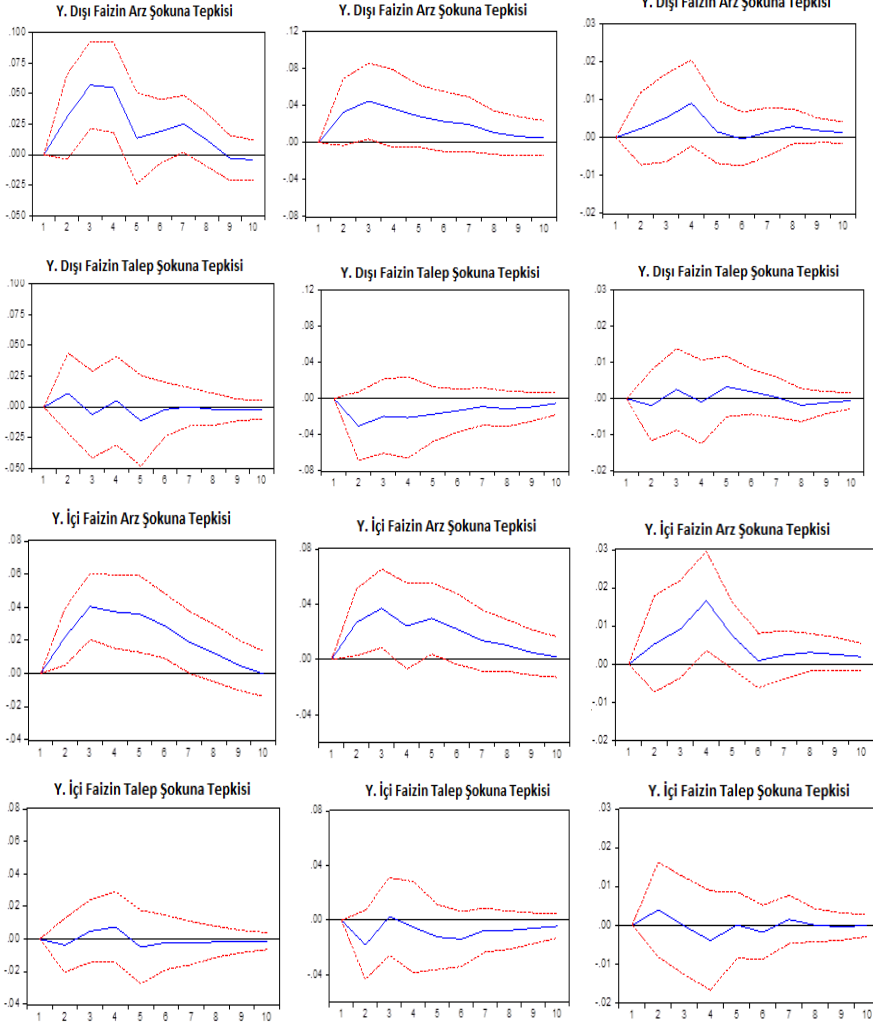
THOMAS, Alun, (1997). “Is The Exchange Rate A Shock Absorber? The Case Of Sweden” , *IMF Working Paper No: 97/176*, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp97176.pdf> (Erişim Tarihi: 18.06.2015).

YANAR, Rüstem(2008); “Gelişmekte Olan Ülkelerde Döviz Kuru Rejim Tercihinin Makro Ekonomik Performans Üzerine Etkileri” *Gaziantep Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 255-270.

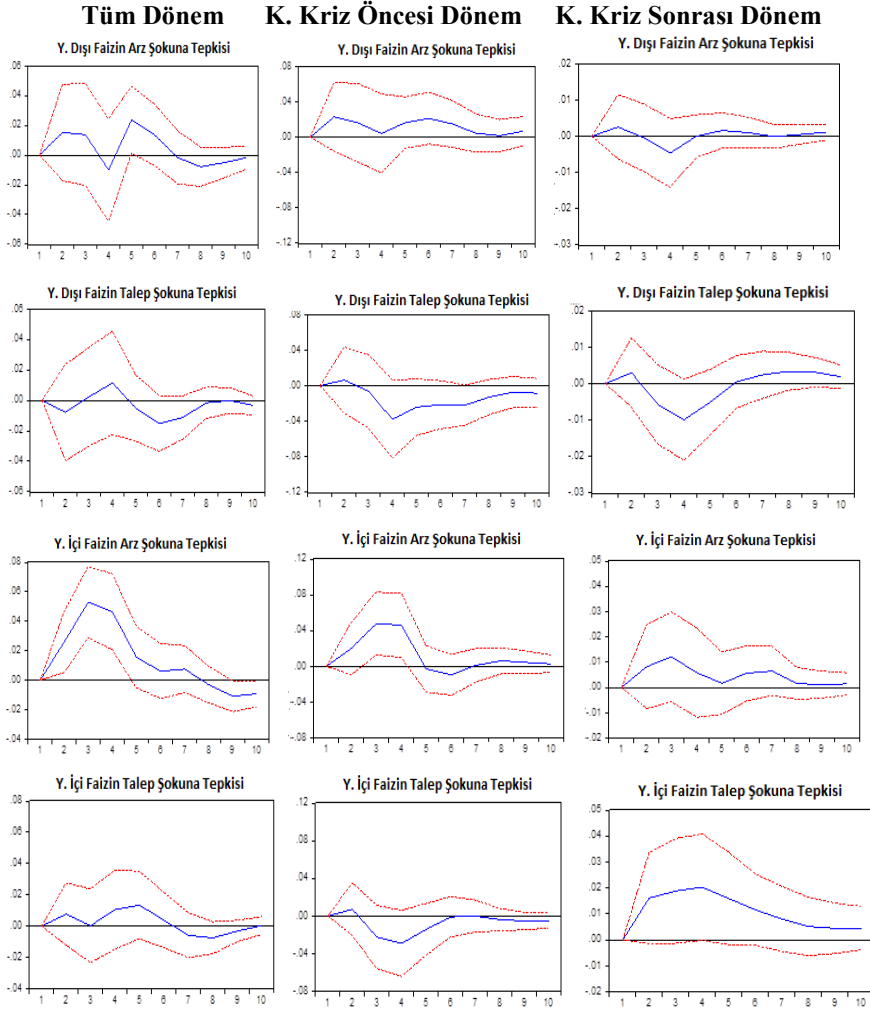
.EK-1: Ülkeler İçin Etki-Tepki Grafikleri**Grafik-1: Japonya İçin Etki-Tepki Grafikleri**

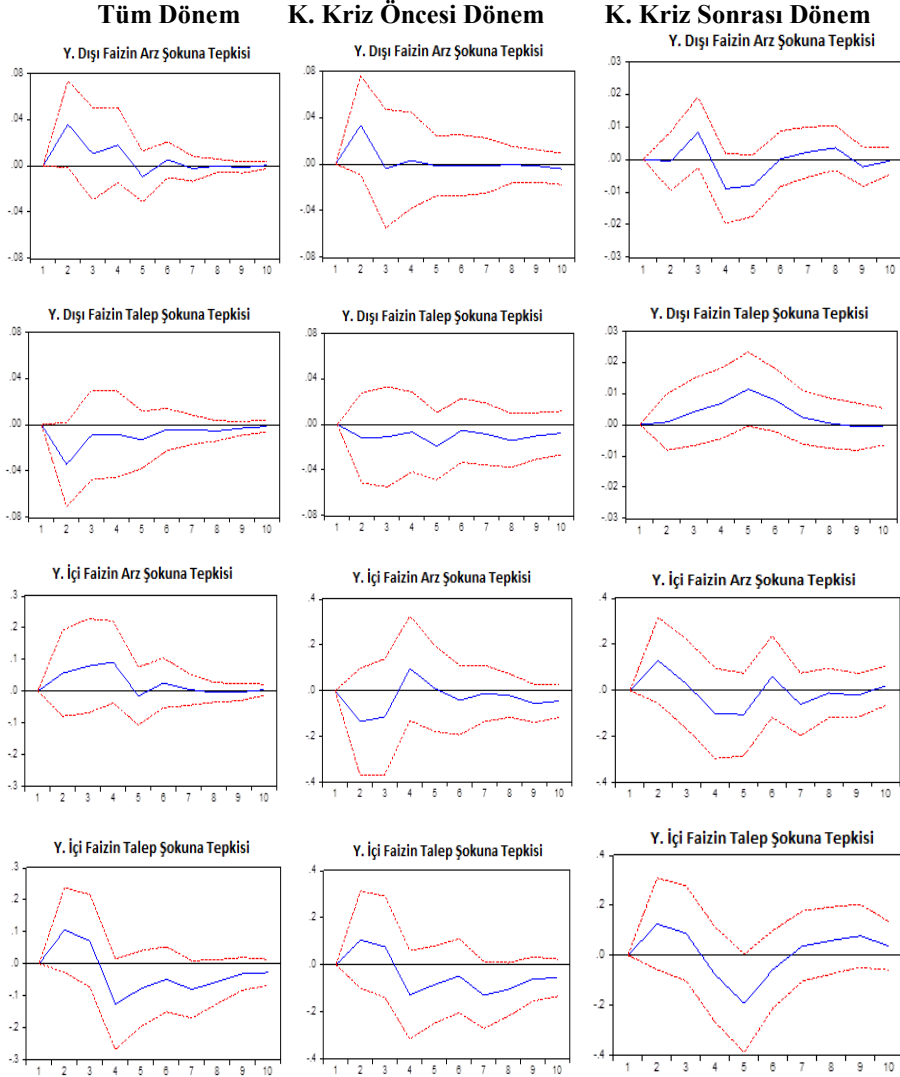
Grafik-2: Kanada İçin Etki-Tepki Grafikleri

Tüm Dönem K. Kriz Öncesi Dönem K. Kriz Sonrası Dönem

Grafik-3: G. Kore İçin Etki-Tepki Grafikleri

Grafik-3: Türkiye İçin Etki-Tepki Grafikleri

EK-2: Ülkelere İlişkin Varyans Ayrışım Tabloları**Tablo-5: Tüm Dönem Reel Kur Varyans Ayrışım Tablosu**

	S.E.	Y. D Faiz	Y. İ. Faiz	Arz	Kur	Talep
Japonya	2,3866	3,0033	2,2336	2,7432	90,040	1,9793
	2,3897	3,4274	2,2039	2,7550	89,482	2,1314
Kanada	1,0995	2,4228	11,943	0,3892	84,753	0,4916
	1,1024	2,7265	12,213	0,3897	84,181	0,4883
G, Kore	1,9049	3,6528	8,5685	5,5060	78,695	3,5772
	1,9168	3,9461	8,8206	5,9023	77,800	3,5302
Türkiye	5,7460	3,1623	3,0270	0,7969	91,317	1,6967
	5,7538	3,1388	3,0392	0,8099	91,328	1,6829

Tablo-6- Kriz Öncesi Japonya İçin Reel Kur Varyans Ayrışım Tablosu (2002:01-2008:06)

Dönem	S.E.	Y. D Faiz	Y. İ. Faiz	Arz	Kur	Talep
1	1,1095	2,5058	0,6856	8,0818	88,726	0,0000
2	1,2616	2,6302	1,6719	8,0937	87,088	0,5157
3	1,3327	8,4000	2,3583	8,1876	80,574	0,4791
4	1,3411	8,5689	2,3193	7,9628	80,002	1,1466
5	1,3437	8,5199	2,3171	7,9192	80,003	1,2398
6	1,3472	8,4710	2,4359	7,8716	79,986	1,2347
7	1,3477	8,4983	2,4280	7,8592	79,689	1,5245
8	1,3489	8,5196	2,4368	7,8665	79,590	1,5863
9	1,3497	8,5661	2,4343	7,8587	79,529	1,6111
10	1,3499	8,5627	2,4344	7,8572	79,534	1,6111

Tablo-7- Kriz Sonrası Japonya İçin Reel Kur Varyans Ayrışım Tablosu (2009:01-2015:09)

Dönem	S.E.	Y. D Faiz	Y. İ. Faiz	Arz	Kur	Talep
1	2,5398	0,0527	5,8036	0,3969	93,746	0,0000
2	2,5982	1,7459	9,2497	6,6017	81,260	1,1422
3	2,6291	3,8416	9,6125	7,8940	76,588	2,0631
4	2,6668	3,7573	9,3992	8,3240	76,284	2,2351
5	2,6795	3,7748	9,7965	8,3957	75,647	2,3851
6	2,6867	3,7618	9,9737	8,4999	75,361	2,4032
7	2,6882	3,7619	10,097	8,5143	75,225	2,4014
8	2,6887	3,7707	10,142	8,5255	75,162	2,3986
9	2,6890	3,7735	10,184	8,5213	75,122	2,3979
10	2,6893	3,7756	10,209	8,5188	75,097	2,3981

Tablo-8- Kriz Öncesi Kanada İçin Reel Kur Varyans Ayrışım Tablosu (1999:01-2008:06)

Dönem	S.E.	Y. D Faiz	Y. İ. Faiz	Arz	Kur	Talep
1	0,9240	2,0091	4,9091	0,1961	92,885	0,0000
2	0,9457	2,6099	6,2318	0,5886	90,341	0,2282
3	0,9817	6,9990	8,9171	0,7579	82,599	0,7260
4	1,0520	7,1503	8,8990	0,7695	82,339	0,8414
5	1,0621	7,0866	9,0234	1,2721	81,659	0,9587
6	1,0725	7,2379	9,2634	1,3263	81,219	0,9526
7	1,0794	7,3262	9,3566	1,3222	80,941	1,0529
8	1,0834	7,3380	9,5201	1,3813	80,649	1,1112
9	1,0841	7,3604	9,5565	1,3807	80,590	1,1115
10	1,0844	7,3586	9,5803	1,3922	80,557	1,1110

**Tablo:9- Kriz Sonrası Kanada İçin Reel Kur Varyans Ayrışım Tablosu
(2009:01-2015:09)**

Dönem	S.E.	Y. D Faiz	Y. İ. Faiz	Arz	Kur	Talep
1	0,8825	9,0882	7,2470	1,1836	82,481	0,0000
2	0,9014	9,4659	6,6106	2,3954	80,520	1,0071
3	0,9477	11,386	7,3576	2,4603	76,271	2,5246
4	0,9908	10,852	12,356	2,9428	70,276	3,5714
5	1,0128	10,768	12,986	2,8984	69,852	3,4940
6	1,0169	10,702	12,956	3,3592	69,250	3,7314
7	1,0178	10,694	13,261	3,7467	68,558	3,7384
8	1,0184	10,694	13,279	3,7843	68,505	3,7359
9	1,0191	10,683	13,409	3,7777	68,384	3,7435
10	1,0197	10,688	13,450	3,7878	68,334	3,7387

**Tablo:10- Kriz Öncesi G. Kore İçin Reel Kur Varyans Ayrışım Tablosu
(1999:01-2008:06)**

Dönem	S.E.	Y. D Faiz	Y. İ. Faiz	Arz	Kur	Talep
1	1,4229	0,7610	11,906	0,3227	87,009	0,0000
2	1,5065	0,7180	14,942	1,0856	82,333	0,9204
3	1,5221	4,9909	14,146	1,8333	78,028	1,0013
4	1,5316	7,1990	13,627	2,1643	74,732	2,2764
5	1,5384	8,1225	13,553	2,1342	73,689	2,5003
6	1,5392	8,2834	13,601	2,1307	73,121	2,8624
7	1,5402	8,4596	13,476	2,1208	72,992	2,9512
8	1,5406	8,5813	13,434	2,1227	72,909	2,9525
9	1,5414	8,6922	13,412	2,1436	72,789	2,9622
10	1,5415	8,7616	13,416	2,2025	72,612	3,0066

**Tablo:11-Kriz Sonrası G. Kore İçin Reel Kur Varyans Ayrışım Tablosu
(2009:01-2015:09)**

Dönem	S.E.	Y. D. Faiz	Y. İ. Faiz	Arz	Kur	Talep
1	1,6071	6,7826	5,9009	0,1841	87,132	0,0000
2	1,8040	5,9733	9,1295	8,2222	76,591	0,0831
3	1,8158	5,9928	13,218	8,4427	71,724	0,6214
4	1,9190	5,9221	12,563	10,606	70,324	0,5827
5	1,9447	5,9658	12,866	10,772	68,453	1,9420
6	1,9529	6,0676	12,836	10,709	68,078	2,3077
7	1,9601	6,0675	12,793	10,684	67,897	2,5572
8	1,9611	6,2096	12,957	10,688	67,589	2,5544
9	1,9618	6,2465	12,982	10,681	67,532	2,5566
10	1,9626	6,2413	12,973	10,722	67,475	2,5870

**Tablo:12- Kriz Öncesi Türkiye İçin Reel Kur Varyans Ayrışım
Tablosu (2001:04-2008:06)**

Dönem	S.E.	Y. D. Faiz	Y. İ. Faiz	Arz	Kur	Talep
1	3,0245	0,5345	0,3341	0,5466	98,584	0,0000
2	3,9948	2,1290	0,3088	0,9483	96,612	0,0009
3	4,1805	7,0793	3,3454	3,4791	86,094	0,0013
4	4,2762	6,7015	5,2346	3,4450	82,845	1,7728
5	4,2931	9,1925	5,1438	3,4282	80,163	2,0719
6	4,2972	9,7340	5,2112	3,4829	79,562	2,0093
7	4,2984	9,8409	5,2041	3,5636	79,396	1,9943
8	4,3003	10,259	5,2474	3,5468	78,963	1,9835
9	4,3011	10,390	5,3210	3,5471	78,739	2,0013
10	4,3013	10,375	5,3227	3,5441	78,721	2,0364

**Tablo:13 Kriz Sonrası Türkiye İçin Reel Kur Varyans Ayrışım
Tablosu (2009:01-2015:09)**

Dönem	S.E.	Y. D. Faiz	Y.İ. Faiz	Arz	Kur	Talep
1	4,1280	0,7572	0,1056	0,0064	99,130	0,0000
2	6,6020	1,1766	1,1079	2,5691	94,929	0,2166
3	7,3932	1,3430	1,5062	2,5000	92,138	2,5122
4	7,7436	1,4045	1,6159	5,0834	89,252	2,6437
5	7,9299	1,4242	2,4668	4,9680	87,529	3,6117
6	7,9954	1,3993	3,4806	5,6354	85,715	3,7691
7	8,0026	1,4291	3,4927	5,9241	84,908	4,2450
8	8,0337	1,4370	3,5052	6,1884	84,562	4,3067
9	8,0796	1,4296	3,5942	6,5053	84,105	4,3651
10	8,1282	1,4495	3,6323	6,7919	83,574	4,5512

HİCÂB AYETİ BAĞLAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN HANIMLARINA YÖNELİK EMRİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ayşe Betül ORUÇ*

ÖZET

Hiz. Peygamber'in hanımlarına yönelik birtakım emirlerin yer aldığı ayetler içerisinde onların evlerinde oturmaları, açılıp saçılmamaları ve yabancı erkeklerle ancak hicâb ardından muhatap olmaları yönünde uyarıların yer aldığı ayetlerin de bulunduğu görülmektedir. Söz konusu ayetlerin tefsir kaynaklarında değerlendirilmesi ise bize farklı görüşleri sunmaktadır. Kimi yorumlar ayetlerdeki emirleri bütün Müslüman hanımlara yönelik emirler olarak kabul ederken kimi yorumlarda konunun hususiliği üzerinde durulmaktadır. Çalışmada konuyla ilgili görüşlerin ve ortaya konulan iddiaların ele alınmasına gayret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Kadın, Hiz. Peygamber'in Hanımları, Hicab,

REGARDING TO VERSE HIJAB, ASSESSMENT OF ORDER FOR WIVES OF PROPHET

ABSTRACT

It is seen that there are verses including some orders, warns for wives of Prophet like; staying at their homes, to be covered in due form, to meet with foreign men only at the behind of hijab. Assessment of mentioned verses at commentaries of the Qur'an presents different views to us. Some comments agree that the orders are for all Muslim women on the other hand some comments emphasize that the orders are only for Prophet wives. We will try to consider concern views and claims about the point in this study.

Key words: Qur'an, Tafsir, Woman, Wives of Prophet, Hijab.

GİRİŞ

Hiz. Peygamber'in şahsiyeti gibi ailesinin de Müslüman toplum nezdinde önemli olduğu açıktır. Hiz. Peygamber'in hanımlarının gerek korunması gerekse ayrıcalıklı konumlarının beyan edilmesi bağlamında Ahzâb 33/6. ayette Hiz. Peygamber'in hanımlarının müminlerin anneleri olduğu beyan edilmektedir. Bu hanımların ümmet içindeki özel konumlarına atıfta bulunan bu beyanattla (Mâverdi, ts.: IV, 374; Beğavî, 1409h.: VI, 319) söz konusu hanımların Müslümanların kendi anneleri gibi saygıyı hak ettikleri ve değerli oldukları (Sa'lebî, 2004: V, 80; Bikâî, 2003: VI, 75; Şevkânî, 2007: s. 1157; Âlûsî, ts.: XXI, 151) ortaya konulmakta; diğer yandan nikâh konusunda kendi anneleri gibi onların da kendilerine haram olduğu belirtilmektedir (Nehhâs, 1988: V, 325; Sa'lebî, 2004: V, 80; Beğavî, Tefsîru'l-Beğavî, VI, 319; İlkiyâ el-Herrâsî, 1983: IV, 344; İbn Atiyye, 1993: IV, 425;

* Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, aboruc@konya.edu.tr

İbnü'l-Arabî, ts.: 541; İbn Âşûr, 1997: XXII, 94; Tabatabâî, 1997: XVI, 283; Şa'râvî, 1991: XIX, 11937, 11939).

Kur'an'da Hz. Peygamber'in hanımlarına doğrudan hitap eden ayetler mevcuttur. Bu ayetler içerisinde, söz konusu hanımların evlerinde oturmaları, cahiliye adetlerinden kaçınmaları ve yabancı olanlarla ancak hicâb ardından muhatap olmaları yönünde uyarıların yer aldığı ayetlerin bulunduğu görülmektedir. Çalışmada bu konuya ilişkin ayetlerin tefsir kaynaklarındaki algılanışı ele alınarak; konuyla ilgili görüşlerin ve ortaya konulan delillerin değerlendirilmesine çalışılacaktır.

1.EVLERDE OTURMA UYARISI

“Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklerle karşı) çekici bir eda ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin. Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor (Ahzâb 33/32, 33).”

Hiz. Peygamber'in hanımlarının toplum içindeki farklı konumlarını beyan eden Ahzâb suresindeki bu ayetlerde Allah Rasulü'nün hanımlarının üstün konumları ve kıymetleri ortaya konulmaktadır (Zemahşerî, 2009: s. 854; Beğavî, 1409 h.: VI, 348; Tabersî, 2005: VIII, 117; Tabatabâî, 1997: XVI, 314, 315; Esed, 2004: s. 858; Şa'râvî, 1991: XIX, 12019). Onların diğer hanımlar gibi olmadığı, eğer Allah'tan gereği gibi korkup sakınırlarsa derece ve fazilette onlardan farklı olacakları beyan edilmektedir (Mâtürîdî, 2005: VIII, 379, 380; İbnü'l-Arabî, ts.: III, 568; Tabersî, 2005: VIII, 117; Şevkânî, 2007: s. 1166; Âlûsî, ts.: XXII, 5). Onlar, gece-gündüz Hiz. Peygamber'in sohbetinde bulunmakta; onun yapıp ettiklerini yakından görmekte; vahyin inişine şahitlik etmekteydiler. Onların diğer hanımlardan daha takvalı olmaları (Mâverîdî, ts.: IV, 398; Kuşeyrî, 1971: III, 160, 161; Suyûtî, 2003: XII, 28), dünyaya meyletmekten uzak durmaları gerekir (Mâtürîdî, 2005: VIII, 379, 380). Allah'ın ayetlerini ve Rasulü'nün uygulamalarını evlerinde tatbik etmeleri (Tabersî, 2005: VIII, 120), nübüvvetin açık delilleri hakkında düşünmeleri (Zemahşerî, 2009: s. 855) emredilmektedir.

Diğer yandan ayetler, kalplerinde hastalık bulunan, zina düşüncesinde olan (Suyûtî, 2003: XII, 28; Şirbînî, ts.: III, 307; Âlûsî, ts.: XXII, 5), münafık (Huvvârî, 1990: III, 367; Şirbînî, ts.: III, 307; Şevkânî, 2007: s. 1166), fâcir (Sa'lebî, 2004: V, 106; Suyûtî, 2003: XII, 29; Şirbînî, ts.: III, 307; Şevkânî, 2007: s. 1166; Âlûsî, ts.: XXII, 5) ve şehvetli kimselerin (Mâverîdî, ts.: IV, 399; Beğavî, 1409 h.: VI, 348; Şevkânî, 2007: s. 1166) ümitlenmesine neden olabilecek her türlü sözden kaçınmaları konusunda Allah Rasulü'nün hanımlarını uyarmaktadır (Huvvârî, 1990: III, 367; Taberî, 2001: XIX, 94, 95; Mâtürîdî, 2005: VIII, 380, 381; Cessâs, ts.: III, 359; Sa'lebî, 2004: V, 106; Mâverîdî, ts.: IV, 399). Yabancı erkeklerle konuşmalarında seslerini inceltmeleri (Mâverîdî, ts.: IV, 398; Beğavî, 1409 h.: VI, 348; Zemahşerî, 2009: s. 854, 855; İlkiyâ el-Herrâsî, 1983: IV, 346; İbnü'l-Arabî, ts.: , III, 568), bir hanımın kocasıyla konuşması gibi konuşmaları yasaklanmakta; bununla birlikte maruf şeyleri güzel bir dille anlatmaları emredilmektedir (İbn Kesîr, 2000: XI, 150). Bir bakıma dini tebliğ ya da beşerî ihtiyaçlar sebebiyle konuşmalarına izin verilmekte (İbnü'l-Arabî, ts.: III, 568; Tabersî, 2005: VIII, 118; Kurtubî, 2006: XVII, 138, 139); ancak bu konuda belli bir sınırlama getirilmektedir. İslam'ın emrettiği şekilde

(Zeccâc, 1988: IV, 224), kaba sözlerden kaçınarak (İbn Kayyım, 1427 h.: II, 329) hayır yolunda iyi ve güzel, doğru ve yararlı söz söylemeleri emredilmektedir (Taberî, 2001: XIX, 96; Sa'lebî, 2004: V, 106).

Hız. Peygamber'in hanımlarına yönelik olarak gelen emirlerin örneklik vasfından dolayı ümmetin bütün hanımları için de geçerli olduğu belirtilmektedir (Cessâs, ts.: III, 360; İbn Kesîr, 2000: XI, 153). Bu bakımdan söz konusu hükümleri Allah Rasulü'nün hanımlarıyla sınırlandırmanın mümkün olmadığı ifade edilmektedir (Merâğî, 1946: XXII, 6; Mevdûdî, 1991: IV, 410; Sâbûnî, ts.: II, 328). Buna göre; Allah Rasulü'nün hanımlarının evlerinde oturmaları yönünde uyarı mahiyetinde (Mâturîdî, 2005: VIII, 375; Cessâs, ts.: III, 360; Sa'lebî, 2004: V, 106) gelen bu ayetler, diğer kadınların da evlerinde oturmalarının gerektiğini (Cessâs, ts.: III, 360; Kurtubî, 2006: XVII, 141) ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili olarak kadının avret olduğu, dışarı çıkmasıyla birlikte bir fitne ihtimalinin ortaya çıktığına dikkat çekilmektedir (Suyûtî, 2003: XII, 31; Âlûsî, ts.: XXII, 6).

Kadınların bir bütün olarak avret olması düşüncesinden hareketle kadınların beden olarak da ses olarak da avret olduğu dile getirilmektedir. Bu bakımdan kadın ancak bir zaruret halinde göz önünde bulunabilir. Şahitlik durumunda olduğu gibi (İbnu'l-Arabî, ts.: III, 616) bedenlen hazır bulunmak ve kendisinin ifade etmek durumunda olduğu hallerde (İbnu'l-Arabî, ts.: III, 569; Bikâî, 2003: VI, 102), mescitte namaz kılmak gibi bir ihtiyaç halinde (İbn Kesîr, 2000: XI, 150) dışarı çıkabilir. Allah Rasulü'nün kadınların evlerinde oturmaları durumunda Allah yolunda cihad sevabına ulaşacaklarını bildirdiği aktarılmaktadır (Suyûtî, 2003: XII, 31; Âlûsî, ts.: XXII, 6). Mümin hanımların seslerini yükselterek erkeklerin iştirakine çalışmaması gerektiği (Ebû Hayyân, 1420h.: VIII, 476), hatta bu ayetten hareketle kadınların ezan okuyamayacakları beyan edilmektedir (Cessâs, ts.: III, 359). Aynı şekilde kadınların siyasal faaliyetlere girişmesini, erkeklerle aynı ortamda çalışmasını, onlarla beraber eğitim görmesini uygun görmeyen bir algının da bu ayet bağlamında dile getirildiği görülmektedir (Mevdûdî, 1991: IV, 412).

Diğer yandan ayetteki ilgili hükümlerin uygulamasını Hız. Peygamber'in hanımlarıyla sınırlı tutan bir yaklaşım da söz konusudur (İbn Âşûr, 1997: XXII, 92; Derze, 2000: VI, 376; VIII, 404, 407, 408). Her ne kadar Müslüman hanımlar, Hız. Peygamber'in hanımlarını örnek alıp onlar gibi davranabilirlerse de bu ayette söz konusu edilen hüküm, Müslüman hanımlar için vucûbiyet ifade etmemektedir (Yazır, 1979: VI, 3890, 3891) Ayrıca Allah Rasulü'nün hanımlarının ihtiyaç halinde dışarı çıktıkları, gazveye katılıp hacca gittikleri, meclislerde ve mescitlerde bulundukları hatırlatılarak ayette kastedilenin çokça dışarı çıkmak, olduğu belirtilmektedir (Derze, 2000: VI, 376; VIII, 404, 407, 408).

Ayette yasaklanan hususlardan biri de ilk cahiliye teberrücünden uzak durmaktır. Teberrüc, erkeklerin önünde (Nehhâs, 1988: V, 348; Mâverdî, ts.: IV, 399), gösteriş yaparak, kırtarak (Zeccâc, 1988: IV, 225; Sa'lebî, 2004: V, 107; Beğavî, 1409h.: VI, 349; Râzî, Tefsîr, XXV, 210; Ebû Hayyân, 1420h.: VIII, 477; Suyûtî, 2003: XII, 35; Âlûsî, ts.: XXII, 7, 8), kapatılması gereken ziynetlerini (Zeccâc, 1988: IV, 225; Mâturîdî, 2005: VIII, 381; Nehhâs, 1988: V, 348; Sa'lebî, 2004: V, 107; Şevkânî, 2007: s. 1167), güzelliğini gösterecek Taberî, 2001: XIX, 97; Cessâs, ts.: III, 360; Sa'lebî, 2004: V, 107; Mâverdî, ts.: IV, 400; Beğavî, 1409h.: VI, 349; İlkiyâ el-Herrâsî 1983: IV, 347; Tabersî, 2005: VIII, 117; Kurtubî, 2006: XVII, 141; Şevkânî, 2007: s. 1167) başında başörtüsü olmasına rağmen boynunu boğazını, küpesini, kolyesini açarak gezmesi (Mâverdî, ts.: IV, 400; Tabersî, 2005: VIII, 118; Suyûtî, 2003: XII, 35; Âlûsî, ts.: XXII, 8) şeklinde yorumlanmaktadır.

Allah onları bu şekilde yapmaktan nehyetmiştir (Taberî, 2001: XIX, 97; Cessâs, ts.: III, 360).

Mevdûdî, ayette yer alan “teberrüc” kelimesinin kadın için üç anlamından söz etmektedir: 1. Kadının yüzünün ve vücudunun cazibesini insanların önünde göstermesi 2. Takılarını ve elbiselerinin süsünü başkalarına göstermesi 3. Yürüyüşü, endamı ve işvesi ile dikkat çekip kendini ortaya koymasındır (Mevdûdî, 1991: IV, 413). Dolayısıyla genel anlamda hem vücut hem de süs bakımından kadınların güzelliklerini ve ziynetlerini göstermeleri “teberrüc” olarak adlandırılmaktadır (Şa’râvî, 1991: XIX, 12022).

Süleyman Ateş, ayetteki “Teberrüc etmeyin!” emrinin kadınların evlerinden dışarı çıkmalarının yasaklanması şeklinde anlaşılamayacağını özellikle belirtmektedir. Zira ancak dışarı çıkma durumu olduğunda “teberrüc” söz konusu olur. Hanımlardan istenen, gereksiz yere ortalıkta dolaşarak ümit verecek hareketlerden kaçınmalarıdır (Ateş, ts.: VII, 161) Bir ihtiyaç yahut zaruret halinde çıkmaları elbette mümkündür. Ancak bu çıkışları Müslüman hanıma yakışır tarzda olmalıdır Mevdûdî, 1990: IV, 413, 414; Ateş, ts.: VII, 161).

Ayetteki “ilk cahiliye” ifadesinin kimi tefsir kaynaklarında tarihsel olarak belli kayıtlarla belirtilmeye çalışıldığı görülmektedir. Buna göre; ilk cahiliye Hz. İbrahim’in doğduğu zamandır (Huvvârî, 1990: III, 367; Suyûtî, 2003: XII, 33, 34). O dönemde kadınların uygunsuz kıyafet ve tavır içinde oldukları belirtilmektedir (Ferrâ, 1983: II, 342; Mâturîdî, 2005: VIII, 381; Sa’lebî, 2004: V, 107; Mâverdî, ts.: IV, 400; Zemahşerî, 2009: s. 855; Kurtubî, 2006: XVII, 141). Bu dönemin Nuh ile Adem (Zeccâc, 1988: IV, 225; Mâverdî, ts.: IV, 400; Suyûtî, 2003: XII, 32; Şevkânî, 2007: s. 1167), Nuh ile İdris (Zeccâc, 1988: IV, 225; Nehhâs, 1988: V, 347; Mâverdî, ts.: IV, 400; Suyûtî, 2003: XII, 32; Şevkânî, 2007: s. 1167; Âlûsî, ts.: XXII, 8), Nuh ile İbrahim, Musa ile İsa, İsa ile Hz. Muhammed (Taberî, 2001: XIX, 97-99; Zeccâc, 1988: IV, 225; Nehhâs, 1988: V, 347; Sa’lebî, 2004: V, 107; Mâverdî, ts.: IV, 400) Davud ve Süleyman (Sa’lebî, 2004: V, 107; Zemahşerî, 2009: s. 855) arasındaki dönem olduğu belirtilmiştir. Hz. Nuh zamanı olduğu da söylenmiştir (Râzî, 1981: XXV, 210). Sözü edilen dönemlerde hanımların uygunsuz kıyafetler giydikleri beyan edilmektedir (Sa’lebî, 2004: V, 107; Beğavî, 1409h.: VI, 349; Suyûtî, 2003: XII, 32).

Söz konusu ifadenin bir peygamberin risaletinin son bulması ile yeni bir peygamberin risaletinin başlaması arasında geçen zaman dilimindeki yozlaşmayı ifade etmek üzere genel; Allah Rasulü’nden önceki putperest dönemi ifade etmek üzere özel bir anlama sahip olduğu da ifade edilmiştir. Aslında bunun ötesinde hangi zaman diliminde olursa olsun ahlâkî bir yozlaşma ve duyarsızlaşma durumunu ifade etmek üzere bu kelimenin kullanıldığı görülmektedir (Esed, 2004: s. 858). İslam öncesi Arapların ve tüm diğer toplumların içinde bulunduğu kötü ve gayr-i İslâmî durumu ifade etmektedir (Mevdûdî, 1991: IV, 413). Bu bakımdan söz konusu dönemlerin ortak özelliği hanımların açılıp saçılarak, süslenerek erkeklerin dikkatini çekmeye çalışmalarıdır (Şimşek, 2012: IV, 187).

Diğer taraftan ilk cahiliyeden kaçınma uyarısı, Allah Rasulü’nün hanımlarının içinde yetiştiği, İslam teşri kılınmadan önce, kâfirlerin adetlerinin hâkim olduğu Cahiliye Dönemi’ni anlatmaktadır (Cessâs, ts.: III, 360; Sa’lebî, 2004: V, 107; Beğavî, 1490h.: VI, 350). Şu anki durumları dikkate alınarak önceki durumları “ilk cahiliye” olarak adlandırılmıştır (İbnu’l-Arabî, ts.: III, 571; Kurtubî, 2006: XVII, 142; Şevkânî, 2007: s. 1167). Dolayısıyla kastedilen, cahiliyenin ahlakıdır Taberî, 2001: XIX, 99). İlk cahiliyenin İslam teşri bulmadan önceki dönemine “küfür cahiliyyesi” denirken İslam’dan sonraki cahiliyyeye “fu-

suk cahiliyyesi” denilmektedir. İslam’dan sonraki dönemde daha önceki cahiliyenin izleri görülmüştür (Zemahşerî, 2009: s. 855; Ebû Hayyân, 1420h.: VIII, 478). Bu hanımların İslam’dan önce muttali oldukları cahiliyenin düşüklüklerinden; o dönemin eyleminden ve söyleminden uzak durmaları istenmektedir (Zeccâc, 1988: IV, 225; Şevkânî, 2007: s. 1167). Yani, cahiliyede kadınların yaptığı gibi açılıp saçılmayın, ziynetlerinizi göstermeyin, uyarısında bulunmaktadır (Tabersî, 2005: VIII, 118).

İlgili ayette evlerde oturulması uyarısının yer aldığı ifadede geçen (و قرن) lafzının “ve qarne” şeklinde farklı bir okuyuşuna dikkat çekilerek “ve qırne” evlerinizde vakarlı bir şekilde oturun. “ve qarne” “evlerinizde karar kılın, sükûn bulun” şeklindeki farklı anlamları dile getirilmektedir (Ferrâ, 1983: II, 342; Huvvârî, 1990: III, 367; Zeccâc, 1988: IV, 225; Mâturidî, 2005: VIII, 381; Nehhâs, 1988: V, 346).

Evlerde oturma uyarısının yer aldığı ayet bağlamında Cemel Vakası’nda adı geçen Hz. Aişe’ye atıfta bulunmaktadır (Kurtubî, 2006: XVII, 144). Hz. Aişe’nin kendisine “Evlerinizde oturun!” ayeti okunduğunda gözyaşlarına boğulduğu aktarılmaktadır (Sa’lebî, 2004: V, 106; Ebû Hayyân, 1420h.: VIII, 477; Suyûtî, 2003: XII, 30).

2. HİCÂB AYETİ

Allah Rasulü’nün hanımlarına yönelik hükümlerle birlikte Müslüman toplumun Hz. Peygamber ve hanımlarına karşı tavırlarını düzenleyen Ahzâb 33/53. ayet şu şekildedir: “Ey iman edenler! Siz zamanını gözetlemeksizin, bir yemeğe davet edilmedikçe, Peygamber’in evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbet dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber’i üzmemektedir; fakat o (size bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamber’in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah’ın Rasulü’nü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük (bir günah) tür.”

Hicâb ayeti (Huvvârî, 1990: III, 379; Vâhidî, 1991: s. 374; Beğavî, 1409h.: VI, 370; Zemahşerî, 2009: s. 863; İbnü’l-Arabî, ts.: III, 612; Tabersî, 2005: VIII, 131; Suyûtî, 2003: s. 212) olarak adlandırılan bu ayetle ilgili olarak Allah Rasulü ile Zeynep binti Cahş evlenirken yaşananlar aktarılmaktadır. Rivayet edildiğine göre: Hz. Peygamber, bu nikâh esnasında insanlara bir ziyafet vermişti. Ziyafet sonrası davetlilerden bir kısmı uzunca bir süre oturup sohbet etmeye devam etti. Bu durum Allah Rasulü’nü çok üzdü. Daha sonra Hz. Peygamber’in evine izinsiz girilemeyeceğine ilişkin ayetler nazil oldu (Huvvârî, 1990: III, 378; Taberî, 2001: XIX, 162-165; Nehhâs, 1988: V, 370; Sa’lebî, 2004: V, 126; Mâverdî, ts.: IV, 418; Vâhidî, 1991: s. 372; Beğavî, 1409h.: VI, 369). Allah Teâlâ, bu tür uygulamaları düzenlemekte; bir başkasının evine ancak izin isteyerek girilebileceğini, ev halkı davet etmeksizin yemeğe iştirak edilemeyeceğini beyan etmektedir (Merâğî, 1946: XXII, 29, 30; İbn Âşûr, 1997: XXII, 81; Mevdûdî, 1991: IV, 447; Şa’râvî, 1991: XIX, 12131; Ateş, ts.: VII, 192, 193). Diğer yandan Katâde ve Mükâtil bu olayın Ümmü Seleme ile ilgili olduğunu da belirtmektedir (Taberî, 2001: XIX, 165, 166; Sa’lebî, 2004: V, 126; Kurtubî, 2006: XVII, 202; Hâzin, 1979: V, 272; Suyûtî, 2003: XII, 108).

Esasında toplum içindeki davranış şekilleri sebebiyle daha evvelinde bir huzursuzluğun olduğu anlaşılmaktadır. Allah Rasulü’nün yemeğini gözetleyen kimseler izin almadan Allah Rasulü’nün evine girer, yemek vaktini beklemeye başladılar. Allah Rasulü’nün onlara

ikram edecek bir şeyi kalmaz ve bu durum onun zoruna giderdi (Mâtûrîdî, 2005: VIII, 406). Yemeklerini yedikten sonra sohbet başlar, kalkıp gitmezlerdi. Allah Rasulü'nün hanımlarının yanında otururlardı. Bu durum Hz. Peygamber'i üzmekteydi (Sa'lebî, 2004: V, 127; İbnu'l-Arabî, ts: III, 615). Hz. Ömer'in bu konudaki rahatsızlığını Allah Rasulü'ne bildirdiği, "İyisi de kötüsü de hanımlarının yanına giriyor." dediği (Huvvârî, 1990: III, 379; Zemahşerî, 2009: s. 863; İbn Kesir, 2000: XI, 201; Suyûtî, 2003: XII, 105); hanımlarının perde ardına geçmelerini emretmesini istediği belirtilmektedir Taberî, 2001: XIX, 167; Sa'lebî, 2004: V, 128; Kurtubî, 2006: XVII, 203; Şevkânî, 2007: s. 1180).

H. Peygamber, kendisini rahatsız eden bu kimselerin evinden çıkması, izinsiz olarak yanına girmemesi konusunda bir uyarıda bulunamadı. Allah ise onlara doğru olanı, edeben uygun olanı açıklamaktadır (Huvvârî, 1990: III, 379; Sa'lebî, 2004: V, 126; Beğavî, 1409h.: VI, 370; Zemahşerî, 2009: s. 862; İbnu'l-Arabî, ts.: III, 612; Tabersî, 2005: VIII, 134; Hâzin, 1979: V, 273; Şevkânî, 2007: s. 1179). Ayetle onların bu yaptıkları yasaklanmakta; Allah Rasulü'nün hanımlarının hicâb ardına geçmeleri emredilmektedir (Mâtûrîdî, 2005: VIII, 406, 407). Bu şekilde Allah Rasulü'nün hanımlarından bir şey sormak isteyen yabancı erkeklerin ancak perde ardından konuşabilecekleri ortaya konulmaktadır (Yazır, 1979: VI, 3921).

Araplarda özellikle yaygın olan izinsiz, habersiz olarak birinin evine gitme; yemek vaktini bekleme; yemeğe kalma âdeti ev sahibini sıkıntıya sokmakta ayrıca fitneye götürecek hareketlerin önünü açmaktaydı. Allah Rasulü'nün evi için de aynı durumun söz konusu olduğu görülmektedir. Ayette Müminlere nasıl davranmaları gerektiği konusunda önemli ilkeler sunulmaktadır (Tabatabâî, 1997: XVI, 343; Şa'râvî, 1991: XIX, 12127, 12128). Aslında bu, sadece Allah Rasulü'nün evi için değil bütün Müslümanlar için örnek alınması gereken bir durumdur (Şa'râvî, 1991: XIX, 12133; Şimşek, 2012: IV, 199). Bu bakımdan eşleri bulunmadığı zaman Müslümanların diğer mümin hanımlara da ancak perde ardından sorabilecekleri anlaşılmaktadır (Merâğî, 1946: XXII, 30; Tabatabâî, 1997: XVI, 343; Şa'râvî, 1991: XIX, 12132). Dolayısıyla ayette beyan edilen bu hükmün gerek erkek gerekse hanımların kalplerinin temiz olması için daha uygun olduğu beyan edildiğinden dolayı bütün Müslümanlar için aynı durumun söz konusu olacağı belirtilmektedir. Bu bakımdan toplantılarda, eğitim kurumlarında ve hükümet dairelerinde kadın ve erkeğin karışık halde bulunmasının İslam'ın ruhuyla bağdaşmayacağı şeklinde görüşler beyan edilmiştir (Mevdûdî, 1991: IV, 411, 448).

Evlere izinsiz girmeleri konusunda Müslümanlar uyarıldıkları gibi bir ihtiyaç için konuşmak durumunda kalırlarsa Allah Rasulü'nün hanımlarına bakmamaları da emredilmektedir (Nehhâs, 1988: V, 372; Tabersî, 2005: VIII, 134; Hâzin, 1979: V, 273). Bu hanımlardan bir şey isteyeceklerinde yahut soru soracaklarında perde arkasından istemeleri gerekmektedir (Zeccâc, 1988: IV, 235; Râzî, 1981: XXV, 226; Suyûtî, 2003: XII, 110; Şevkânî, 2007: s. 1180).

Ayette hicâb konusunda hem muhatapların hem de hanımların kalpleri için bunun daha temiz olduğu beyan edilmektedir. Muhatapların aşırılık içinde olmaları, şehvete meyletmeleri ihtimali varken; hanımların düşmanlık ve kin hissine kapılmaları mümkündür. Allah Rasulü'nün hanımlarının başka erkeklerle evliliği ebediyen yasaklanmıştı. Bununla birlikte kalplerin meyletmesi ihtimalinin de bu ayetle ortadan kaldırıldığı belirtilmektedir (Mâtûrîdî, 2005: VIII, 407).

Ayette belirtilen hicâb ifadesinin, kapı yahut kapı yerine asılan perde manasında olduğu şeklinde bir görüş de dile getirilmektedir (İbn Âşûr, 1997: XXII, 91; Ateş, ts.: VII, 194).

Dolayısıyla burada kastedilen Allah Rasulü'nün evlerine insanların izinsiz girmelerini önlemek ve aile mahremiyetini korumaktır. Bu bakımdan Allah Rasulü'nün evlerine gelenlerin onun hanımlarından perdenin yahut kapının ardından istemeleri emredilmektedir. Burada kastedilenin peçe olmadığı da ayrıca belirtilmektedir (Ateş, ts.: VII, 194).

Allah Rasulü'nü üzüntüye sevk eden bir diğer durum, kendisinin ardından hanımlarının başkalarıyla evlenmesi hususu ve bunun ashab tarafından dillendirilmesi (Hâzin, 1979: V, 273; Ebû Hayyân, 1420h.: VIII, 501; Suyûtî, 2003: XII, 112). Allah Teâlâ, Müslümanların bu hassas meseleye dikkat etmemeleri halinde Allah Rasulü'nün bundan eziyet duyacağını haber vermektedir (İbnu'l-Arabî, ts.: III, 542). Bu bakımdan Allah Rasulü vefat ettikten sonra da hiç kimsenin Allah Rasulü'nün hanımlarıyla nikâhlanamayacağı ortaya konulmuştur (Kuşeyrî, 1971: III, 169; İbnu'l-Arabî, ts.: III, 617; Tabersî, 2005: VIII, 134). Bu hanımlar Hz. Peygamber'in dünya ve ahiret hanımlarıdır Suyûtî, 2003: XII, 114). Ayrıca müminlerin anneleridir (Şevkânî, 2007: s. 1180). Bu durumu Hz. Peygamber'in risalet ve peygamberliğinin hakkı ve bu hanımların ahiretteki beraberliklerine yönelik olarak değerlendirmek mümkündür. Konunun Allah katında önemli ve büyük bir mesele olduğunun beyan edilmesi dikkate değerdir (Mâturîdî, 2005: VIII, 408; İbnu'l-Arabî, ts.: III, 618).

Hicâb konusunda Ahzâb 33/55. ayetinde dile getirilen gruplar istisna edilmektedir. Söz konusu grupların hicâb olmaksızın Hz. Peygamber'in hanımlarıyla görüşebilecekleri beyan edilmektedir (Huvvârî, 1990: III, 379; Mâturîdî, 2005: VIII, 408; Mâverdî, ts.: IV, 420; Kuşeyrî, 1971: III, 169; Zemahşerî, 2009: s. 863; Tabersî, 2005: VIII, 135; Suyûtî, 2003: XII, 115; Şevkânî, 2007: s. 1180).

Ayette amca ve dayı zikredilmemektedir. Bu durum onların çocuklarının bu hanımlarla nikâhının mümkün olması; onların da çocuklarına bu hanımları tavsif etmeleri ihtimali dolayısıyla onların yanında dikkatli olmak gerektiği (Mâturîdî, 2005: VIII, 408, 409; Suyûtî, 2003: XII, 116) şeklinde yorumlandığı gibi; amca ve dayının ayette zikredilen gruplarla ortak yönüne işaret ederek onlar için de aynı iznin söz konusu olduğu da belirtilmiştir (Mâturîdî, 2005: VIII, 408, 409; Zemahşerî, 2009: s. 863; Ebû Hayyân, 1420h.: VIII, 501; Şevkânî, 2007: s. 1180).

Ayetteki “kadınları” ifadesiyle Müslüman hanımların kastedildiği söylendiği (Huvvârî, 1990: III, 379; Nehhâs, 1988: V, 373; Mâturîdî, 2005: VIII, 409; Mâverdî, ts.: IV, 420; Tabersî, 2005: VIII, 135; Şevkânî, 2007: s. 1180) gibi akraba olan yakın hanımların (Mâturîdî, 2005: VIII, 409) bütün kadınların kastedildiği (Nehhâs, 1988: V, 373; Mâverdî, ts.: IV, 420; Tabersî, 2005: VIII, 135) de belirtilmektedir.

Ayetteki “sahip oldukları” ifadesiyle cariyelerin (Nehhâs, 1988: V, 374; İlkiyâ el-Herrâsî, 1983: IV, 349; Ebû Hayyân, 1420h.: VIII, 502) yahut cariyelerle birlikte kölelerin (Mâturîdî, 2005: VIII, 410; Mâverdî, ts.: IV, 420; Tabersî, 2005: VIII, 135; Ebû Hayyân, 1420h.: VIII, 502; Şevkânî, 2007: s. 1180) kastedildiği şeklinde görüşlerin dile getirildiği görülmektedir. Kölelerin kendisinden şüphe edilmeyen kimseler olması gerektiği (Nehhâs, 1988: V, 374), izinsiz olarak hanımefendilerinin yanına girmelerinin uygun olmadığı; bu bakımdan köleler için izin şartının konulması gerektiği belirtilmektedir (Mâturîdî, 2005: VIII, 410). Dolayısıyla Ahzâb 33/55. ayette istisna edilen grupların dışında kalanlarla ilişkilerin ancak hicâb ardından olması gerektiği uyarısı yapılmaktadır.

SONUÇ

Hicâb emrinin yer aldığı Ahzâb suresindeki ayet, kimi tefsir kaynaklarında sadece Allah Rasulü'nün hanımlarıyla sınırlı bir hüküm olarak değil; bütün Müslüman hanımlar için söz konusu olacak bir uygulama olarak kabul edilmiştir. Elbette Hz. Peygamber'in hanımlarının yaşantısını kendisine örnek alan ve bunu kendine ilke edinen Müslüman hanımlar olacaktır. Bu bakımdan içinde bulundukları örf ve adetlere bağlı olarak farklı tutumlar sergiledikleri de bilinmektedir. Ancak onların özel konumlarına uygun olarak yer alan hükümleri, Müslüman ümmet için geçerli genel bir hüküm olarak ortaya koymak mümkün değildir. Zaten Allah Rasulü'nün hanımlarının evlerinde vakarla oturmalarına yönelik emir içeren ayetin nazil olmasının ardından Müslüman toplumdaki hanımların sosyal hayattan dışlandığı, evlerinde oturmaya zorlandıkları şeklinde bir uygulamaya da rastlanmamaktadır. Dolayısıyla hicâb emrinin Allah Rasulü'nün hanımlarına özel birtakım hükümlerden olduğu dile getirilebilir (Öztürk, 1995: s. 526; Şimşek, 2004: s. 328).

Allah Rasulü'nün hanımlarının evlerinde vakarla oturmaları yönündeki emir, onların evlerinde hapsedilmesi, meziyetlerinin köreltilmesi, çalışmalarının her türlü şekilde yasaklanması değil; sosyal konumları ve misyonları gereği vakar ve onurlarını koruyarak davranışlarında ölçülü olmaları, evin içinde ve dışında dikkatli olmaları şeklindedir. Söz konusu hanımların dinî ve siyasî bakımdan toplumun önünde bulunan Allah Rasulü'nün hanımları olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla söz konusu hükümler, bir hukuki prensibi dile getirmekten ziyade Allah Rasulü'nün toplum içindeki yeri, konumu ve görevi ile toplumun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik şartların dikkate alınmasına bağlı olarak değerlendirilmiştir (Özdeş, 2005: s. 163, 164). Zira söz konusu emir, basit gündelik işlerde bile belli bir saygının korunmasını istemektedir. Buna bağlı olarak hayatın akışı içerisinde kadın ve erkek arasındaki bu saygın duruşu devam ettirmek gerekmektedir.

Musa Carullah, perde ardından isteme emrinin yer aldığı ayette hitabın erkeklere yönelik olmasına da dikkat çekmektedir. Ona göre buradaki hicâb, kadınların değil erkeklerin vazifesidir (Carullah, 2014: s. 61). Ne yazık ki Müslüman toplum içerisinde erkeklerin iffetsiz hareketleri müsamaha ile karşılanıp bir şekilde tolere edilirken kadınlar herhangi bir edepsizlikte aşağılanıp hor görülmektedir. Kastımız kadının kayrılması elbette değil. Ancak tesettürle ilgili ayetler kadının olduğu kadar erkeğin de iffet, namus noktasında hassasiyete sahip olması gerektiğini ortaya koymakta; ilave düzenlemeler ise kadınları koruma ve onların eziyete uğratılmaması amacıyla birlikte zikredilerek yer almaktadır.

Allah Rasulü'nün hanımlarına yönelik hicâb emrinin ardından onların yabancı erkeklerle konuşmaları konusunda birtakım sınırlamalar dile getirilmiştir. Onların konuşmalarında edalı bir havaya bürünmeleri yasaklanırken tam tersi sert bir üslup ve kaba bir konuşma da uygun görülmemiştir. Onların “maruf söz” söylemeleri emredilmektedir. Bu bakımdan Allah Rasulü'nün hanımlarının liderin özel hayatının toplum içerisinde birtakım sıkıntılara sebep olmaması için korunması söz konusu edilmektedir. Diğer yandan bu hanımların toplumsal hayata iştiraklerinin, konum ve misyonlarına uygun olarak görevlerini meşru daire içerisinde yürüterek söz konusu olması emredilmektedir. Bu bakımdan Allah Rasulü'nün hanımlarına yönelik olarak tesettür bağlamında gelen uyarıların, söz konusu hanımların konumlarına uygun bir şekilde toplum içinde yer edinebilmesinin yollarını gösterdiğini söylemek mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA

ÂLÛSÎ, Ebu'l-Fadl Şehâbüddîn Mahmûd (1270/1854), Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî, I-XXX, Dâru İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ts.

BEĞAVÎ, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud (516/1122), Tefsîru'l-Beğavî - Meâlimu't-Tenzîl- (thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Damiriy-ye, Süleyman Müslim el-Harş), I-VIII, Dâru Tayyibe, Riyad 1409h.

BİKÂÎ, Burhâneddîn Ebu'l-Hasen İbrâhîm b. Ömer (885/1480), Nazmu'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyâtî ve's-Süver, I-VIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut 2003.

CARULLAH, Musa (1949), Kur'an-ı Kerim Ayet-i Kerimelerinin Nurları Huzurunda Hatun (yayına hazırlayan Mehmet Görmez), Otto Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2014

CESSÂS, Ebû Bekir Ahmed b. Alî er-Râzî (370/971), Ahkâmu'l-Kur'an, I-III, Dâru'l-Fikr, Beyrut ts.

DERVEZE, Muhammed İzzet (1984), et-Tefsîru'l-Hadîs –Terettübü's-Süveri ve Hasebi'n-Nüzûl, I-X, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2. Baskı, Beyrut 2000.

EBÛ HAYYÂN, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelûsî (745/1344), Tefsîru'l-Bahri'l-Muhîr (thk. Sıdkî Muhammed Cemîl), I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1420h.

ESED, Muhammed (1992), Kur'an Mesajı Meal-Tefsir (trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul 2004.

HÂZİN, Alâuddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Bağdâdî (741/1340), Tefsîru'l-Hâzin -Lübâbu't-Te'vîl fî Meânî't-Tenzîl-, I-VII, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1979.

HUVVÂRÎ, Hûd b. Muhakkem (h. 3. Asır), Tefsîru Kitâbillâhi'l-Azîz (thk. Belhâc b. Saîd Şerîfî), I-IV, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1. Baskı, Beyrut 1990.

İBN ÂŞÛR, Muhammed et-Tâhir (1970), et-Tahrîru ve't-Tenvîr, I-XXX, Dâr-u Sahnûn, Tunus 1997.

İBN ATİYYE, Ebû Muhammed Abdu'l-Hak b. Ğâlib (541/1147), El-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz (thk. Abdusselâm Abduşşâfi Muhammed), I-V, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, Lübnan 1993.

İBN KAYYIM, Şemsuddîn Ebî Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr (751/1350), Bedâiu't-Tefsîr el-Câmi' li mâ Fesserahu'l-İmâm İbni Kayyim el-Cevziyye (thk. Yesri's-Seyyid Muhammed ve Sâlih Ahmed eş-Şâmî), I-III, Dâru İbni Cevzî, Kahire 1427h.

İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer (774/1372), Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm, (thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed, Muhammed es-Seyyid Reşâd, Muhammed Fazlu'l-Acmâî, Alî Ahmed Abdulbâkî, Hasen Abbâs Kutub), I-XV, Mektebetü Evlâdi's-Şeyh li't-Türâs, 1. Baskı, Kahire 2000.

İBNU'L-ARABÎ, Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh el-Ma'rûf (543/1148), Ahkâmu'l-Kur'ân (thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ), I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts.

İLKİYA EL-HERRÂSÎ, Imâduddîn b. Muhammed b. et-Taberî (504/1110), Ahkâmu'l-Kur'ân, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, Beyrut, 1983.

KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekir (671/1272), el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), I-XXIV, Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, Beyrut 2006.

KUŞEYRÎ, Ebu'l-Kâsım Zeynüslâm Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdilmelik (465/1072), Letâifu'l-İşârât Tefsîru Sûfi Kâmil li'l-Kur'âni'l-Kerîm (thk.İbrahim Besyûnî), el-Hey'etü'l-Misriyyeti'l-Âmmeti li'l-Kitâb, 2. Baskı, Mısır 1971.

MÂTURÎDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd (333/944), Te'vilâtü Ehli's-Sünne -Tefsîru'l-Mâturîdî- (thk. Mecdî Baslûm), I-X, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 2005.

MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb (450/1058), en-Nuketü ve'l-Uyûn -Tefsîru'l-Mâverdî- (thk. Es-Seyyid b. Abdulmaksûd b. Abdirrahman), I-VI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts.

MERÂĞÎ, Ahmed Mustafa (1945) Tefsîru'l-Merâğî, I-XXX, Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhû, 1. Baskı, Mısır 1946.

MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'lâ (1979), Tefhîmu'l-Kur'an (trc. Muhammed Han Kayanî ve arkadaşları), I-VII, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1991.

NEHHÂS, Ebû Ca'fer (338/950), Meâni'l-Kur'âni'l-Kerîm (thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî), I-VI, Merkezi İhyâu't-Türâsi'l-İslâmî, 1. Baskı, Mekke 1988.

ÖZDEŞ, Talip, (2005), Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı, Fecr Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, Kur'an'daki İslam, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1995.

RÂZÎ, Ebu Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer (606/1209), Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî Tefsîru'l-Kebîr Mefâtihu'l-Ğayb, I-XXXII, Dâru'l-Fikr, 1. Baskı, Beyrut 1981.

SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, Revâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâmi mine'l-Kur'ân, I-II, el-Mektebetü'l-Hanefiyye -Dersaadet-, İstanbul ty.

SA'LEBÎ, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim (427/1035), el-Keşfu ve'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân -Tefsîru's-Sa'lebî- (thk. Seyyid Kesrevî Hasen), I-VI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 2004.

SUYÛTÎ, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr (911/1505), ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), I-XVI, Merkezi Hieru'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâtî'l-Arabiyyeti ve'l-İslâmiyye, 1. Baskı, Kahire 2003.

_____, Esbâbu'n-Nüzûl -Lübâbu'n-Nükûl fi Esbâbi'n-Nüzûl-, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfeti, 1. baskı, Beyrut 2002.

ŞA'RÂVÎ, Muhammed Mütevellî (1998), Tefsîru's-Şa'râvî, I-XIX, İdâratü'l-Kütübi'l-Mektebe, Mısır 1991.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed (1250/1834), Fethu'l-Kadîr el-Câmi' Beyne Fenniyyî'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsîr, Dâru'l-Ma'rife, 4. Baskı, Beyrut 2007.

ŞİMŞEK, M. Sait, Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri, I-V, Beyan Yayınları, İstanbul 2012.

_____, Günümüz Tefsir Problemleri, Kitap Dünyası Yayınları, 7. Baskı, Konya 2004.

ŞİRBİNÎ, Muhammed b. Ahmed (977/1570), Tefsîru's-Sirâci'l-Münîr, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut ts.

TABATABÂÎ, es-Seyyid Muhammed Hüseyin (1981), el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'an (thk. Fudayle eş-Şeyh Hüseyin), I-XII, Müessesetü'l-A'lemî'l-Matbûât, Beyrut 1997.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), Tefsîru't-Taberî Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), I-XXVI, Dârü Hicr, 1. Baskı, Kahire 2001.

TABERSÎ, Ebû Ali el-Fazl b. Hasen b. El-Fazl (548/1153), Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an, I-X, Dâru'l-Ulûm, 1. Baskı, Beyrut 2005.

VÂHİDÎ, Ebu'l-Huseyn Ali b. Ahmed (468/1076), Esbâbu'n-Nüzûl, (thk. Kemâl Bezyûnî Zeğlûl), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1991.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi (1942), Hak Dîni Kur'an Dili, I-IX, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul 1979.

ZECCÂC, Ebû İshâk İbrahim b. Es-Serî (311/923), Meâni'l-Kur'an ve İ'râbuhû (thk. Abdulcelîl Abduh Şelebî), I-V, Âlemu'l-Kütüb, 1. Baskı, Beyrut 1988.

ZEMAŞERÎ, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer (538/1144), Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl (thk. Halîl Meymûn Şeyhâ), Dâru'l-Marife, 3. Baskı, Beyrut 2009.

دور المجاز اللغوي في انتقال الكلمات من العربية إلى التركية وتطور دلالاتها

KELİMELERİN ARAPÇA'DAN TÜRKÇE'YE GEÇİŞİNDE LÜĞAVÎ MECÂZIN ROLÜ VE SEMANTİK GELİŞİMLERİ

THE ROLE OF LINGUISTIC METAPHOR IN THE TRANSFERENCE OF ARABIC VOCABULARY TO TURKISH AND THE DEVELOPMENT OF THEIR DENOTATION

د. عاصم حمدي أحمد عبد الغني*

ملخص:

يهدف هذا البحث إلى دراسة دور المجاز في انتقال الكلمات من اللغة العربية إلى اللغة التركية وتطور هذه الكلمات دلاليًا. وقد أثبت البحث وقوع المجاز اللغوي بجميع علاقاته في الكلمات التي انتقلت من العربية إلى التركية. وقد ظهر تأثير المجاز عموماً في مظاهر منها: تخصيص الدلالة وتعميم الدلالة وتغيير الدلالة مع بقاء أثر علاقة المجاز.

الكلمات المفتاحية: المجاز - الدلالة - اللغة العربية - اللغة التركية

ÖZET:

Bu araştırma kelimelerin Arapça'dan Türkçe'ye geçişleri esnasında mecâzin rolünü ve bu kelimelerin semantik gelişimlerini araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırma Arapça'dan Türkçe'ye geçen kelimelerde lügavî mecâzin (dilsel mecâz) bütün alâkalarının gerçekleştiğini ispatlamıştır. Mecâzin etkisi genel olarak anlam daralması, anlam genişlemesi ve -mecâzin alâkasının etkisi devam etmekle beraber- anlam değişmesi gibi olgularda görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mecâz, Semantik, Arapça, Türkçe

مقدمة

كان لنزول القرآن باللغة العربية دور كبير في تأثير اللغة العربية القوي في كل اللغات التي دخل الناطقون بها الإسلام، وكان منهم الترك.

وكان من الطبيعي أن تتأثر اللغة التركية باللغتين العربية والفارسية بسبب احتكاك الترك بالمسلمين في العراق والشام وبلاد فارس، واقتباسهم الكثير من ثقافتهم ولغتهم.

يهدف هذا البحث إلى دراسة دور المجاز في انتقال الكلمات من اللغة العربية إلى اللغة التركية وتطور هذه الكلمات دلاليًا.

ومن يدقق النظر في الكلمات المنقولة من اللغة العربية إلى اللغة التركية وتغير معناها يدرك أن هذه التغييرات يمكن تقسيمها إلى:

* Dr. Asem Hamdy Ahmed ABDELGHANY, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi, aassem_hamdi@yahoo.com

1. **تغيرات صوتية:** مثل الإدغام في كلمة (Memba) وأصلها في العربية (منبع) فأدغمت النون في الباء وقلبنا ميما، وكذلك إبدال الدال تاء كما في بعض الأسماء كـ (Ahmet)، وكذلك تسهيل الهمزة ياء وتحويل الباء إلى (P) كما في كلمة (Acâyip).

2. **تغيرات صرفية:** كالتغير في استخدام الجمع بمعنى المفرد مثل (Evlat) بمعنى (ولد)، واستخدام صيغ صرفية لم يستخدمها العرب لبعض المواد اللغوية مثل مادة (فكر) نجد أن الأتراك استخدموا (Mefkûre) مفكورة والتي تعني لديهم (المثل الأعلى) ولم يستخدم العرب هذه الصيغة الصرفية من هذه المادة للدلالة على شيء.

3. **تغيرات تركيبية:** مثل تركيب كلمة واحدة من عدة كلمات كمثال (Malayanî) وأصلها (ما لا يعني) و (Mamafih) وأصلها (مع ما فيه).

4. **تغيرات دلالية:** مثل تعميم الخاص وتخصيص العام، فمن تعميم الخاص كلمة (Kafa) والتي تعني في العربية مؤخرة الرأس بينما تعني في التركية الرأس كلها، ومن تخصيص العام كلمة (Cûlus) والتي تعني في التركية جلوس السلطان الجديد على العرش. وهذا تخصيص لدلالة الكلمة العربية.

إن المجاز آلية في العقل البشري يستخدمه أي متكلم بأي لغة على وجه الأرض، وبالتالي فإن المتكلمين يطورون دلالات الألفاظ به دون شعور منهم بوقوعه في كلامهم، ويؤيد ذلك أن المجاز كظاهرة أسبق من وجوده في مباحث علم البيان.

ومن المعروف أيضاً أن اللغة العربية أثرت في لغات كثيرة وخاصة التركية والفارسية والعبرية. وقد قامت العديد من الدراسات التي تستقصي وتجمع تلك الكلمات التي نقلت من العربية إلى اللغات الأخرى^(١). ولكن هذه الدراسات لم تقف طويلاً أمام الاستراتيجيات التي تنتقل بها هذه الكلمات من اللغات ولعل أهم هذه الاستراتيجيات المجاز بأنواعه.

ربما لا توجد لغة تعد خالية من أي عنصر أجنبي، فالاستعارة للألفاظ الأجنبية له أثر كبير في تطور الدلالات (الخمماش، 1428هـ : 76)، ومن المهم للباحثين في اللغات البحث عن أصول الكلمات الدخيلة إلى لغاتهم وكيف دخلت وكيف تطورت دلالاتها؟ ويمكن للمجاز أن يجيب عن بعض مثل هذه الأسئلة باعتباره آلية من آليات تطوير الدلالة داخل اللغة الواحدة (العكيلي، 2009: 38)

والكلمات التي انتقلت من العربية إلى التركية كثيرة جداً تصل إلى 6463 كلمة بحسب أحد الباحثين الأتراك (Yaşar Avcı, 2006: VII) ومنها:

1. **ما انتقل بمعناه دون تغيير.**

2. **ما انتقل بتطور أو تغير في معناه (الزيادات، باير، 2014: 10)**

والقسم الثاني هو الذي يعني إن علينا البحث في أشكال هذا الانتقال وآلياته التي منها المجاز والبحث عن آليات أخرى ليكون لدينا فهم أوسع لطبيعة اللغات وطبيعة حركة التأثير والتأثر التي تحدث بينها.

وسيكثفي هذا البحث بالبحث في آلية المجاز اللغوي، ودوره في هذا الانتقال وتطور دلالة الكلمات على أن نحاول البحث في الآليات الأخرى، ونحاول أيضاً إعادة ترتيب الكلمات المأخوذة من العربية على حسب تلك الآليات للحصول على فهم أوسع لطبيعة تأثير اللغات ببعضها.

صحيح أن المستخدمين لأي لغة لا ينتبهون عادة إلى أصول تلك الكلمات الدخيلة على لغتهم لأن أصلها قد نسي سواهم نقلت بالحقيقة أم تغيرت دلالاتها عن طريق المجاز، إلا أن نسيان الأصل ليس دليلاً على انقضاء المجاز؛ ففي العربية نفسها هناك كلمات كثيرة استعملت بمعانيتها المجازية ثم أصبح المجاز حقيقة فيها، ونسي أصلها؛ لذلك عقد ابن جني باباً سماه "باب في أن المجاز إذا كثّر لحق بالحقيقة" (ابن جني، 1988م: 288/1)، بين فيه ذلك وذكر العديد من الأمثلة التي كانت في أصلها مجازاً ولكنها لحقت بالحقيقة لكثرة استعمالها في معنى خاص. وكذلك الحال عند المفسرين فالألوسي أشار إلى أن المجاز قد يتحول إلى عرف يشبه الأصل الوضعي لكثرة استعماله، ويمكن فهم ذلك من تناوله

مثل كتاب أبي منصور موهوب بن أحمد بن الخضر الجواليقي، المعرب من الكلام الأعجمي على حروف المعجم، تحقيق دكتور ف. عبد الرحيم، دار القلم، دمشق، الطبعة الأولى 1990م، وكتاب الدكتور/ إبراهيم السامرائي، الدخيل في الفارسية والعربية والتركية، مكتبة لبنان ناشرون، بيروت لبنان، الطبعة الأولى 1997م.

لبعض المجازات في القرآن الكريم التي عدها حقيقة عرفية كما يسميها؛ ففي حديثه عن استعارة الإقامة لمعنى تعديل أركان الصلاة يقول: إنه ربما تكون الإقامة على حقيقتها يقول: "وقيل الإقامة بمعنى التسوية حقيقة في الأعيان والمعاني بل التقويم في المعاني كالدين والمذهب أكثر، فلا حاجة إلى الاستعارة ولا يخفى ما فيه فإن المجازية ما لا شبهة فيها دراية ورواية وذلك الاستعمال مجاز مشهور أو حقيقة عرفية" (الألوسي، 1415هـ: 1/118).

ومثله أيضا قوله "والاستعلاء على النار" (*) مجاز مشهور صار حقيقة عرفية في الاستعلاء على مكان قريب ملاصق لها" (الألوسي، 1415هـ: 8/481)، ومثل ذلك المجاز في قولهم "أيام العرب" للدلالة على الوقائع (الألوسي، 1415هـ: 183/6).

وقد بين تمام حسان ذلك قائلا "ولكن هذا الخروج وتلك المخالفة اكتسبتا في الاستعمال الأسلوبى قدرا من الاطراد رقي بهما إلى مرتبة الأصول التي يقاس عليها" (حسان، 1993: 77/2).

وقد قمت بتقسيم هذا البحث إلى مقدمة شرحت فيها فكرة البحث وهدفه ومادته، ومبحثين أحدهما نظري والآخر تطبيقي:

الأول بعنوان: المجاز وأقسامه: ويتناول:

- معنى المجاز لغة واصطلاحا

- أقسامه

والثاني بعنوان: دور المجاز في انتقال الكلمات من اللغة العربية إلى اللغة التركية وتطور دلالاتها.

وخاتمة بينت فيها أهم النتائج التي توصل إليها البحث وتوصياته.

وقائمة للمصادر والمراجع التي اعتمد عليها البحث.

وذلك لتفسيره لمجيء "على" مع "النار" في قوله تعالى: "إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدُ عَلَىٰ النَّارِ * هُنَّ"، طه الآية 10.

المبحث الأول: المجاز وأقسامه:

أولاً: المجاز لغة:

المجاز في اللغة مأخوذ من الفعل "جاز" يقول ابن منظور "جُزْتُ الطريقَ وِجَازً والموضعَ جُزْراً وجُوزاً وجَوَازاً ومَجَازاً وِجَازً به وجَاوَزَه جَوَازاً وأَجَازَه وأَجَازَ غَيْرَه وِجَازًه سار فيه وسلكه وأَجَازَه خَلْفَه وقطعه وأَجَازَه أَنْفَذَه" (ابن منظور، 1980: مادة جوز)، قال ابن فارس: " (جوز) الجيم والواو والزاء أصلاً: أحدهما: قطع الشيء، والآخر: وسط الشيء؛ فأما الوسط، فجُوز كل شيء وسطه... والأصل الآخر: جُزْتُ الموضع، سِرْتُ فيه، وأَجَازته: خَلْفته وقَطَعته، وأَجَازته أَنْفَذته" (ابن فارس، 1399 هـ: مادة جوز).

ثانياً: المجاز اصطلاحاً:

عند الحديث عن المجاز لابد من الحديث عن نقيضه وهو الحقيقة.

والحقيقة هي "الكلمة المستعملة فيما وضعت له في اصطلاح التخاطب" (القزويني، 1302 هـ: 64).

والمجاز هو "الكلمة المستعملة في غير ما وضعت له في اصطلاح التخاطب" (السابق، 1302 هـ: 64).

وعلى ذلك تكون العلاقة واضحة بين المعنى اللغوي والاصطلاحي للمجاز فالمجاز إذن هو تعدي الحقيقة وقطعها.

وينقسم المجاز إلى: مجاز لغوي ومجاز عقلي، وقد اقتصر هذا البحث على المجاز اللغوي لسبب يعود إلى طبيعة كل منهما؛ فالمجاز العقلي لا يدرك إلا في الإسناد لا في معاني الكلمات، وهذا ينافي موضوع البحث؛ إذ إن البحث ينظر إلى تطور دلالات الكلمات وهو ما يناسبه المجاز اللغوي لا العقلي. ويمكننا لمح الفرق بينهما في حديث الإمام عبد القاهر الجرجاني عن المجاز في أسرار البلاغة قائلاً "وأعلم أن المجاز على ضربين: مجاز عن طريق اللغة ومجاز عن طريق المعنى والمعقول، فإذا وصفنا بالمجاز الكلمة المفردة كقولنا: اليد مجاز في النعمة.. لانا أردنا أن المتكلم قد جاز باللفظة أصلها الذي وقعت له ابتداء في اللغة وأوقعها على غير ذلك إما تشبيها وإما لصلة وملابسته بين ما نقلها إليه وما نقلها عنه، ومتى وصفنا بالمجاز الجملة من الكلام كان مجازاً من طريق المعقول دون اللغة" (الجرجاني: 327).

ويفهم من كلام عبد القاهر أن المجاز اللغوي يقتصر على مدلول اللفظة المفردة والمجاز العقلي يقع في الجملة. فاللفظ المفرد الذي يقع فيه المجاز اللغوي يجب أن يكون له أصل مبدوء به في الوضع ومقصود وأن جريه على الثاني إنما هو على سبيل النقل إلى الشيء من غيره (السابق: 327).

والنقل الذي يكون في المجاز اللغوي لا يكون اعتباراً وإنما لوجود علاقة بين المعنيين الحقيقي والمجازي وهذه العلاقة شرط للمجاز اللغوي، وقد تكون هذه العلاقة علاقة المشابهة أو غير المشابهة وهو ما يقصده عبد القاهر في قوله "إما تشبيها وإما لصلة" (السابق: 327).

وقد تحدث العلماء كثيراً عن أهمية المجاز نذكر من ذلك ما قاله ابن الأثير "والمجاز أولى بالاستعمال من الحقيقة في باب الفصاحة والبلاغة" (ابن الأثير، 1995: 110/1).

ولأهمية المجاز فقد "ألف الزمخشري كتابه أساس البلاغة، وعرض فيه ما يؤديه اللفظ فيما وضع له على وجه الحقيقة، وما يؤديه حين يخرج عن أصل دلالاته إلى دلالة أخرى لوشيجة (علاقة)" (الهاشمي، 2005: 120).

ثالثاً: أقسام المجاز اللغوي:

ينقسم المجاز اللغوي إلى قسمين بحسب علاقة المجاز:

- 1- الاستعارة: وتكون فيها علاقة المجاز المشابهة، وتنقسم الاستعارة إلى أنواع كثيرة، أشهرها بحسب طريقتها: استعارة مكنية واستعارة نصريحية.

2- **المجاز المرسل:** وتكون علاقة المجاز فيه غير المشابهة(الصعيدى، 1999: 90/3)، وسمى مرسلًا؛ لأن علاقته غير محددة بعلاقة واحدة كالاستعارة (الجارم، أمين: 109)، ومن أشهر علاقاته:

- 1 - السببية: إطلاق السبب وإرادة المسبب (السابق: 109)، كقولك: (رعت الماشية الغيث) أي النبات، لأن الغيث سبب النبات.
- 2 - السببية: إطلاق المسبب وإرادة السبب (الجارم، أمين: 109)، نحو: "وَيُنَزَّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا" (سورة غافر: 13) أي: مطراً، فالمطر سبب الرزق.
- 3 - الكلية: إطلاق الكل وإرادة الجزء (الجارم، أمين: 109)، كقوله تعالى: "أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ" (سورة البقرة: 19) أي أناملهم.
- 4 - الجزئية، إطلاق الجزء وإرادة الكل (السابق: 109)، قال تعالى: "فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ" (سورة النساء: 92) أي عبد مؤمن.
- 5 - اللازمة: إطلاق اللازم وإرادة الملزوم، مثل: (طلع الضوء) حيث يراد به الشمس.
- 6 - الملزومية: إطلاق الملزوم وإرادة اللازم، مثل: (جلست في القمر) أي في ضوئه.
- 7 - الآلية: إطلاق الآلة وإرادة المسبب منها، قال تعالى: "وَأَجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ" (سورة الشعراء: 84) بمعنى الذكر الحسن، لأن اللسان آلة للذكر.
- 8 - اعتبار ما كان: إطلاق اللفظ الذي وضع للماضي وإرادة الحال (الجارم، أمين: 109)، كقوله تعالى: "وَأَتُوا النَّبِيَّ أَمْوَالَهُمْ" (سورة النساء: 2) فإنهم كانوا يتامى، وإذا بلغوا الرشد الذي يصح معه إعطاء أموالهم زال عنهم اليتم.
- 9 - اعتبار ما سيكون: إطلاق اللفظ الذي وضع للمستقبل في الحال (الجارم، أمين: 110)، قال تعالى: "إِنِّي أَرَانِي أَعْمُرُ خَمْرًا" (سورة يوسف: 36)؛ أي عصيراً يصبح خمراً، فهو في وقت العصر لا يكون خمرأ.
- 10 - الحالّية: بأن يستعمل الحالّ في المحلّ (الجارم، أمين: 110)، كقولهم: (أرى سواداً من بعيد)، فإن المراد الذات، والسواد حالّ.
- 11 - المحلّية: إطلاق المحل ويراد الحالّ به (السابق: 110)، كقوله تعالى: "وَأَسْأَلُ الْقَرْيَةَ" (سورة يوسف: 82) فإنّ المراد أهلها، إذ القرية لا تُسأل.

المبحث الثاني: دور المجاز في انتقال الكلمات من اللغة العربية إلى اللغة التركية وتطور دلالاتها:
أولاً: الاستعارة:

فيما يلي مجموعة من الكلمات التي انتقلت إلى اللغة التركية عن طريق الاستعارة:

نوع الاستعارة	شرح العلاقة	طرفا الاستعارة		أصلها بالعربية	معناها بالعربية	الكلمة التركية
		مستعار منه	مستعار له			
مجازي	استعير لمعنى الخبرة الوقوف على الشيء (التمكن منه) فهنا العلاقة مشابهة.	الوقوف على الشيء	الخبرة	أهل الوقوف	أهل الخبرة	Ehlivukuf
مجازي	استعير لمعنى السوء الفناء فكان السيء فاني، فالعلاقة هي المشابهة.	الفناء	شيء	فناء	رديء - سيء	Fena
مجازي	النور استعير لمعنى الثقافة فالعلاقة مشابهة	النور	الثقافة	منور	متقف	Münevver
مجازي	أُستعير لمعنى "السيء" الجيفة، فأصلها استعارة آتية من تشبيه الشيء بالجيفة (الجسد الميت).	الجيفة	سيء	جيفة	سيء - منفر	Cife

وكما هو ملاحظ فإن نوع الاستعارة دائماً هو التصريحية لأن المذكور دائماً هو المستعار منه؛ لأنه هو المنقول.

ويؤدي النقل بالاستعارة إلى تغيير مجال استعمال الكلمات كما في الكلمة (Münevver) فإن أصل مجالها الدلالي الحديث عن النور والظلام ولكن مجال استعمالها في اللغة التركية تغير وأصبحت تستخدم في مجال الثقافة والعلم بمعنى "متقف"، ويكثر هذا النوع من التغير الدلالي مع الاستعارة.

ثانيا: المجاز المرسل:

وفيما يلي مجموعة من الجداول في كل جدول مجموعة من النماذج لأشهر علاقات المجاز المرسل:

أولا: الجزئية:

الكلمة التركية	معناها بالعربية (الحقيقة) الكل	أصلها بالعربية (المجاز) الجزء	شرح العلاقة	نوع المجاز
Kafa	الرأس	قفا	سميت الرأس (الكل) باسم القفا(الجزء) فالعلاقة جزئية	مرسل
Beden	الجسم	بدن	سمي الجسم (الكل) باسم البدن (الجزء) لأن البدن في العربية هو الجسم بدون الرأس والأطراف. فالعلاقة جزئية.	مرسل
Babîlî	مقر رئيس الوزراء في العهد العثماني	الباب العالي	سمي المقر (الكل) باسم الباب (الجزء) فالعلاقة جزئية.	مرسل
Ceza	عقاب	جزاء	خصصت دلالة الجزاء التي تشمل العقاب أو الثواب بمعنى العقاب فقط. فالعلاقة جزئية	مرسل
Ğassal	غسل الميت	غسل	خصصت دلالة الغسل العامة(الكل) للدلالة على غسل الميت فقط(الجزء)	مرسل

والملاحظ في الأمثلة التي وردت في هذا الجدول أن هذه العلاقة من المجاز قد قامت بتعميم الدلالة.

ثانياً: الكلية:

نوع المجاز	شرح العلاقة	أصلها بالعربية (المجاز) الكل	معناها بالعربية (الحقيقة) الجزء	الكلمة التركية
مرسل	البقل (الكل) هو اسم عام لكل أنواع البقول سمي به الفول (وهو جزء منها) فالعلاقة كلية.	بقلة	الفول	Bakla
مرسل	خصصت دلالة الجلوس العامة (الكلية) وسمي بها جلوس الخاص بالسلطان على العرش (الجزء) فالعلاقة كلية.	جلوس	جلوس السلطان على العرش	Cülus
مرسل	تركيب ما جرى يدل على الحادث عموما خصصت في التركيب بمعنى (المغامرة) فقط	ما جرى	المغامرة	Macera
مرسل	الشراب في العربية يستخدم لكل ما يشرب سواء أكان حلالاً أم حراماً لكن دلالتها في التركيب خصصت لمعنى الشراب الحرام (الخمير)	شراب	الخمير	Şarap

والملاحظ في الأمثلة التي وردت في هذا الجدول أن هذه العلاقة من المجاز قد قامت بتخصيص الدلالة.

إذن فالعلاقين الجزئية والكلية يقومان بتعميم وتخصيص الدلالة.

ثالثاً: السببية:

نوع المجاز	شرح العلاقة	أصلها بالعربية (المجاز) السبب	معناها بالعربية (الحقيقة) المسبب	الكلمة التركية
مرسل	سمي المسبب (الاستراحة) باسم السبب وهو (التنفس) فالعلاقة هي السببية	تنفس	استراحة	Teneffüs
مرسل	سمي المسبب (التعب) باسم السبب (الزحمة). فالعلاقة هي السببية.	زحمة	تعب - مشقة	Zahmet

رابعة: المسببية:

نوع المجاز	شرح العلاقة	أصلها بالعربية (المجاز) المسبب	معناها بالعربية (الحقيقة) السبب	الكلمة التركية
مرسل	سمى السور أو القلعة (سبب) باسم المسبب عنه (الحصار). فالعلاقة مسببية.	حصار	سور - قلعة	Hisar
مرسل	الفراغ (مسبب) نتيجة عن دفع هبة العقار (سبب). فالعلاقة مسببية.	فراغ	هبة العقار	Feragat

خامسا: اللزمية:

نوع المجاز	شرح العلاقة	أصلها بالعربية (المجاز) اللازم	معناها بالعربية (الحقيقة) الملزوم	الكلمة التركية
مرسل	وهذا بسبب كثرة لزوم حال السفر للضيف (الملزوم). العلاقة: لازمية	مسافر	ضيف	Misafir
مرسل	التيار الكهربائي (الملزوم) سمي بما يلزمه من الجريان (اللازم). فالعلاقة لازمية.	جريان	الكهرباء	Cereyan
مرسل	وهذا بسبب كثرة لزوم قول "يا الله" عند بداية الذهاب. العلاقة: لازمية	يا الله	اذهب	Yallah
مرسل	سمى الجاسوس (الملزوم) بما يلزمه من الخفاء (اللازم) العلاقة: لازمية	خفية	جاسوس	Hafiye
مرسل	سمى الفجر (الملزوم) بما يلزمه وهو الشفق (اللازم)	شفق	الفجر	Şafak

سادسا: الملزومية:

نوع المجاز	شرح العلاقة	أصلها بالعربية (المجاز) الملزوم	معناها بالعربية (الحقيقة) اللازم	الكلمة التركية
مرسل	سمي اللازم (الزكاة) باسم الملزوم (الفطر بعد رمضان) فالعلاقة ملزومية.	فطر	زكاة الفطر	Fitre

سابعا: المحلية

نوع المجاز	شرح العلاقة	أصلها بالعربية (المجاز) المحل	معناها بالعربية (الحقيقة) الحال	الكلمة التركية
مرسل	سمي الذرة وهو (الحال) باسم مصر وهي (المحل) فالعلاقة محلية.	مصر	ذرة - مصر	Mısır
مرسل	سمي الطقس (الحال) باسم الهواء (محلّه) العلاقة محلية.	هواء	الطقس	Hava

ثامنا: الحالية:

نوع المجاز	شرح العلاقة	أصلها بالعربية (المجاز) الحال	معناها بالعربية (الحقيقة) المحل	الكلمة التركية
مرسل	سمي مكان النساء في القصر (محل) باسم الحرم (الحال) العلاقة الحالية.	الحرم	القسم الخاص بالنساء في القصر	Harem
مرسل	سمي المتنزه وهو مكان للمسير (محل) باسم المسير (الحال) العلاقة الحالية.	مسيرة	منتزه	Mesire

تاسعا: الآلية:

نوع المجاز	شرح العلاقة	أصلها بالعربية (المجاز) الآلة	معناها بالعربية (الحقيقة) الشيء	الكلمة التركية
مرسل	الأنف (آلة) لشم النشوق، فهنا سمي النشوق باسم الأنف (الآلة). فالعلاقة آلية	أنف	نشوق	Enfiye

عاشرا: اعتبار ما كان

نوع المجاز	شرح العلاقة	أصلها بالعربية (المجاز) ما كان	معناها بالعربية (الحقيقة) ما يكون	الكلمة التركية
مرسل	سمي الدواء (ما يكون الآن) باسم الأجزاء (وهو ما كان) العلاقة اعتبار ما كان.	أجزاء	دواء - عقار	Ecza

الحادي عشر: اعتبار ما سيكون

نوع المجاز	شرح العلاقة	أصلها بالعربية (المجاز) ما سيكون	معناها بالعربية (الحقيقة) ما كان	الكلمة التركية
مرسل	سميت الطلفة باسم ما سيكون (مرمي) فالعلاقة: اعتبار ما سيكون.	مرمي	طلقة	Mermi

والملاحظ في علاقات المجاز المرسل السابقة - فيما عدا الجزئية والكلية - أنها قامت بتغيير الدلالة تماما لشيء يتعلق بها. فالسبب تغير للدلالة على المسبب، والمسبب تغير للدلالة على السبب، واللازم دل على الملزوم، والملزوم دل على اللازم، والمحل دل على الحال به، والحال دل على المحل، والآلة دلت على مسببها... وهذا تغير جذري في معنى الكلمة مع بقاء آثار العلاقة في الدلالة الجديدة.

الخاتمة:

الملاحظ أن المجازات التي اخترناها للتدليل على فكرة البحث هي مجازات لم تستخدم في العربية للتعبير عن هذه المعاني وإنما هي استخدامات تركية لكلمات عربية وهذا ما يؤيد فرضيتنا بأن المجاز قد نقل هذه الكلمات إلى اللغة التركية لتكتسب تطورا خاصا في دلالتها، ولم تنتقل عن العربية مجازا مترجما عن مجاز. وإنما نقلت من معاني عربية حقيقية ثم صارت مجازا ثم صار المجاز حقيقة في اللغة التركية فاستخدمت ككلمات حقيقة في لغتها الجديدة.

كان للمجاز دور في تطور دلالات الكلمات المنقولة عن العربية بسبب العلاقات التي يحسها الناطق باللغة بحواسه: من علاقة المشابهة التي تكون في الاستعارة، أو علاقات غير المشابهة كما في علاقات المجاز المرسل.

كما لاحظنا أن الاستعارة التي نقلت بها الكلمات من نوع الاستعارة التصريحية وهذا يعود إلى طبيعة النقل إذ إن المستعار منه هو المنقول من العربية أي يصرح به، لذلك يكون نوع الاستعارة هو التصريحية.

كما نجد أن من التغيرات الدلالية التي تطرأ على الكلمات المنقولة بالمجاز هي:

1. **التخصيص الدلالي:** وذلك يظهر بشكل خاص في المجاز المرسل إذا كانت علاقته الكلية.

2. **التعميم الدلالي:** وذلك يظهر بشكل خاص في المجاز المرسل إذا كانت علاقته الجزئية.

3. **تغيير مجال الاستعمال:** كما في الكلمة (Münevver) فإن أصل مجالها الدلالي (النور والظلام) ولكن مجال استعمالها في اللغة التركية تغير فأصبحت تستخدم في مجال (الثقافة) بمعنى "مثقّف"، ويكثر هذا التغير مع الاستعارة.

4. **تغيير تام في الدلالة مع بقاء آثار العلاقة في الدلالة الجديدة:** كما في علاقات المجاز المرسل - فيما عدا الجزئية والكلية - فقد قامت بتغيير الدلالة تماما لشيء يتعلق بالأصل.

ويرى الباحث أن اللغة العثمانية التي تشكلت منها اللغة التركية الحديثة تأثرت بالعربية في أرقى صورها فالمجاز يعد من أرقى أشكال اللغة وانتقال الكلمات من العربية إلى التركية عن طريق المجاز يدل على رقي المتأثرين باللغة الأجنبية التي أخذوا منها هذه الكلمات في مستواها الإبداعي. وهو المجاز، بل إن هؤلاء المتكلمين والمستخدمين لهذه الكلمات المنقولة بالمجاز أكثرها من استخدامها حتى صارت جزءا من كلامهم ونسبي أصلها العربي.

وفي الحقيقة لم يكن العثمانيون يعتبرون أن اللغتين العربية والفارسية لغتان أجنبيتان، فهما من مكونات لغتهم.

وأوصي أن تقوم دراسات أخرى متخصصة لبحث المؤثرات الأخرى في انتقال الكلمات من العربية إلى التركية، كما أوصي بأن تتوجه بحوث أخرى لدراسة مثل هذه التأثيرات التي عرضها البحث فيما بين اللغتين العربية والفارسية، الفارسية والتركية.

المصادر والمراجع:

- ابن الأثير، أبو الفتح ضياء الدين نصر الله بن محمد بن محمد بن عبد الكريم الموصلبي؛ المثل السائر في أدب الكاتب والشاعر، تحقيق: محمد محيي الدين عبد الحميد، المكتبة العصرية، بيروت، 1995م.
- الألوسي، شهاب الدين محمود ابن عبد الله الحسيني؛ روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني، تحقيق: علي عبد الباري عطية، دار الكتب العلمية، بيروت، 1415هـ.
- الجارم علي؛ أمين مصطفي؛ البلاغة الواضحة البيان والمعاني والبديع، دار المعارف، القاهرة.
- الجرجاني، أبو بكر عبد القاهر؛ أسرار البلاغة، تحقيق: محمود محمد شاكر، دار المدني بجدة.
- ابن جني، أبو الفتح عثمان؛ الخصائص، تحقيق: محمد النجار، الهيئة العامة المصرية للكتاب، القاهرة، الطبعة الثالثة، 1988م.
- الجواليقي، أبو منصور موهوب بن أحمد بن الخضر؛ المغرب من الكلام الأعجمي على حروف المعجم، تحقيق دكتور ف. عبد الرحيم، دار القلم، دمشق، الطبعة الأولى 1990م.
- حسان، تَمَام؛ البيان في روائع القرآن، دراسة لغوية وأسلوبية للنص القرآني، عالم الكتب، بيروت، الطبعة الأولى 1993م.
- الخماش، سالم سليمان؛ المعجم وعلم الدلالة، جامعة الملك عبد العزيز بجدة، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، قسم اللغة العربية، 1428هـ.
- الزمخشري، أبو القاسم محمود بن عمر؛ أساس البلاغة، تحقيق الأستاذ عبد الرحيم محمود، الطبعة الأولى، القاهرة، ١٩٥٣م.
- الزيادات، تيسير محمد؛ يابر، سميرة، التأثر والتأثير اللغوي بين اللغة العربية والتركية، مجلة الدراسات اللغوية والأدبية، العدد الأول يونيو 2014م.
- السامرائي، إبراهيم؛ الدخيل في الفارسية والعربية والتركية، مكتبة لبنان ناشرون، بيروت، الطبعة الأولى 1997م.
- الصعدي، عبد المتعال؛ بغية الإيضاح لشرح تلخيص المفتاح، مكتبة الآداب، القاهرة، الطبعة الرابعة، 1999م.
- العكيلي، حسن منديل؛ الإعجاز القرآني في أسلوب العدول عن النظام التركيبي النحوي والبلاغي، دار الكتب العلمية، بيروت، الطبعة الأولى، 2009م.
- ابن فارس، أبو الحسين أحمد بن زكريا؛ معجم مقاييس اللغة، تحقيق: عبد السلام محمد هارون، دار الفكر، دمشق، 1399هـ.
- القزويني، جلال الدين محمد بن عبد الرحمن؛ تلخيص المفتاح، بيروت، 1302هـ.
- ابن منظور، أبو الفضل جمال الدين الأفرقي المصري؛ لسان العرب، دار المعارف، القاهرة.
- الهاشمي، معبد ذكري توفيق؛ المجاز في أساس البلاغة للزمخشري، رسالة ماجستير، كلية التربية، جامعة بغداد، 2005م.
- AVCI, Yaşar, *Arapça Kökenli Osmanlıca Sözcükler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye, 2006.
- TÜRK DİL KURUMU, <http://tdk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 15.11.2015.

ACTIVE LABOUR MARKET POLICIES AND SOCIAL INVESTMENT STRATEGIES IN EUROPE

-An Examination on the Joint Welfare Policy of EU in the 2000's-

AVRO ALANINDA AKTİF EMEK PİYASASI VE SOSYAL YATIRIM STRATEJİLERİ: 2000'Lİ YILLARDA AB'NİN ORTAK REFAH POLİTİKASINA BİR ÖRNEK

Ruhi Can ALKIN*

ABSTRACT

This study proposes to investigate market activation policies maintained by European welfare states in the 2000's. The reasons that push EU governments to follow activation policies for some risk groups such as women, elderly, disabled people, etc. are the main rationale for the current paper. From this point forth, some joint programmes and implementations, which are Active Labour Market Policies (ALMP) and Social Investment Strategies (SIS), will be underlined. The effectiveness of these policies on minimizing unemployment in EU region will be looked over. In the study, beside the theoretical framework, some specific implementations and institutions remind activation policies in the UK and Germany will be dealt with. In relation to this, some statistical information regarding the consequences of the activation policies will be given. In doing so, it is proposed to make some critical analyses on the main subject examined in the paper.

It should be noted that current paper focuses on the 2000's by assuming that this period is a milestone for EU countries to implement joint welfare policies in a liberal perspective. Even today, these policies give shape for the socio-economic and demographic policies in EU region as the precautions of post-industrial period.

Key Words: Welfare State, New Risks, Activation, Social Investment, Active Labour Market Policies

ÖZET

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yeni bir refah devleti anlayışı çerçevesinde 2000'li yıllarda uygulamaya koyduğu aktivasyon politikalarını tartışma amacındadır. Kadınlar, yaşlılar, engelliler gibi “yeni risk gruplarının” AB üye ülkelerinin hükümetleri tarafından iş yaşamına yeniden entegre edilmesine yönelik (varsayılan) sebepler, çalışmanın temel gereğini oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle metinde, “aktif iş gücü piyasası politikaları”, “sosyal yatırım stratejileri” gibi bazı ortak programlar ve uygulamalara ayrıntılı olarak değinilecektir. Bahsedilen düzenlemelerin AB bünyesindeki işsizliği minimize etmedeki

* Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, rcalkin@konya.edu.tr.

etkisi ve başarısı da bu yolla tartışılmış olacaktır. Çalışmanın teorik çerçevesine ek olarak, aktivasyon ve sosyal yatırıma dair Almanya ve İngiltere’de yürütülen bazı spesifik uygulamalara ve hizmet veren kurumlara değinilecektir. Bunun sonucunda da aktivasyon politikalarının hedef ve sonuçlarına dair istatistiki bilgiler masaya yatırılacaktır. Böylece, aktivasyon politikalarına dair bazı eleştirilere de somut örnekler özelinde kapı aralanmış olacaktır. Çalışma, 2000’li yıllarda AB üyesi ülkelerin ortaklaşa gerçekleştirdiği programlarla refah politikalarını daha liberal bir konuma çektiği iddiasındadır. Bugün dahi bu politikalar, sanayi sonrası toplumda devletlerin sosyo-ekonomik ve demografik politikalara yön vermektedir. Fakat çalışmada, neo-liberal söylemin işgücü piyasasına girmeyen bireyleri ‘sosyal dışlama’ sürecine maruz bıraktığı ve yetersizlik anlatısı da eleştirel olarak irdele-
necektir.

Anahtar Kelimeler: Refah Devleti, Yeni Riskler, Aktivasyon, Sosyal Yatırım, Aktif İşgücü Piyasası Politikaları

INTRODUCTION

This study proposes to discuss activation policies in European countries by considering the welfare state idea. As the main problem for the current paper, some implementations that aim at integrating women and some risk groups (disabled people, elderly, etc.) into the working life in EU region will be questioned in terms of their success.

As the milestone for activation policies, Lisbon Council in 2000 and its basic suggestions for European Union (EU) members will repeatedly be referred in the text. Especially, active labour market policies (ALMP’s) will represent the general transformation of the EU states from being a passive welfare provider to social investment agents. That is why, European Employment Strategy (EES) as a road map for ALPM’s and Economic Monetary Union (EMU), founded on the purpose of assisting European Union members to manage their financial situation, will inevitably be incorporated in discussion.

The possible contribution of this study to the subjected area will be based on comparative analysis in specific to two EU countries and the consequences of activation policy. Even though activation has been a mainstream implementation in Europe, it is almost impossible to see comparative studies that investigate successes and/or inefficiency of implementations under the idea of activation.

By considering the problem and possible contribution of this study, the current text consists of four main sections. Firstly, old welfare state policies maintained after the Second World War will be summarised. In order to show the reasons that encourage the European states to prefer activation policies, the concept of ‘risk’ on labour markets will be highlighted. Taylor-Gooby’s (2008) paper on new welfare perspective will be benefited for the frame of this part. The second part, on the other hand, will introduce active labour market policies and social investment strategies, which are the main focus point for this paper. Some questions such as “What are the activation policies on labour markets?”, “What are the differences between ALMP’s and labour market policies of the post-war period?”,

“What are the strategies regarding social investment in European countries?”, etc. will be asked. At this point, Fevre’s (1992) work will help to understand sociological background of new policies on labour markets.

After constructing the theoretical framework, the third part will mainly deal with specific implementations regarding ALMP’s and social investment strategies. This section will include statistical information about the applications such as active education policies, the idea of human capital, training programmes, and precautions for long-term unemployed people, etc., Kersbergen and Hemerijck’s study (2012) will dominate the third part. Additionally, Vliet and Koster’s (2008) article about political economy of ALMP’s will support this section. Questions and investigations here will refer to roles and successes of activation policies.

Following section, which proposes to discuss some of the concrete implementations in two major European countries, the UK and Germany, is expected to reflect the visibility and success (or fail) of ALMP’s and social investment strategies. To satisfy this target, some implementations maintained by British and German states between the 2000’s and 2010’s will be exemplified in a comparative way by referring to the conceptual framework of the study.

The last part, which tends to critically analyse the current situation for ALMP’s and SIS’s, will highlight the consequences of subjected area in Europe. Vanderbroucke and Vleminckx’s work (2011) and Holmqvist’s article (2010), which questions the consequences of active welfare state, will be adapted to this part. At the end of this last section, it is expected to understand the macro political and economic reasons behind the failure of activation policies in EU region.

1.WELFARE STATE AND ACTIVATION: A NEW PERCEPTION IN EUROPE

For a general perspective, in Europe, there is a shift on welfare state idea because of some problems beyond the space of traditional forms of welfare state (George, 1996a). As Pampel and Williamson clarify (1989), welfare state is considered according to re-distributive consequences of welfare spendings for social equality/justice and for low-status groups. This model emphasizes the ‘provision’ and recognizes citizens as undeserving pieces of society (Ferrera, 2005). The new type of welfare state does not engage in “universalist and bureaucratically run welfare state” (George, 1996a: 1) of post-war period model; however, it modifies old ones and brings new forms of welfare provision, instead. These could be attributed to some applications such as promoting national competitiveness in global market, encouraging citizens to take responsibility and mobilizing them in paid works, etc. (Taylor-Gooby, 2008). The shift summarized above could bring us the definition and explanation of activation policies in new welfare state regimes. In brief, mobilising the

workforce into the market, flexible labour markets, which basically means short-term and more established work instead of permanent paid work, encouraging lower-paid works, more flexible social assistance and case management, and lastly, focusing on high risk groups such as youth, disabled, elderly, children, etc. (Taylor-Gooby, 2008) mostly define new welfare idea. We could add the ‘re-commodification’, which basically means work oriented policy instead of retreating commoditized labour from market (Gilbert & Besharov, 2011: 295), into the list. Taylor-Gooby’s classification gives us a chance to distinguish old/passive policies. To summarize, public spending for retired people and survivor pensions, cash benefits for risk groups, de-commodification (Vandenbroucke & Vleminckx, 2011: 458), passive child benefit system and childcare (Ghysels & van Lancker, 2011: 474-475) represent old ones.

In contrast to one-sided welfare provision model, activation policies exemplified above mostly remind reciprocal relationship among welfare state and individuals in terms of socio-economic inclusion. To specify, beyond providing regular cash benefits for citizens, these policies tend to activate risk groups by incorporating them into the economic and social circle. This also means that welfare state policies no more deal mainly with “income protection” policies (Gilbert & Besharov, 2011: 297). Similarly, policies that promote self-sufficiency take the place of passive income maintenance (Holmqvist, 2010).

In order to understand the reasons for activation, risk classification would be explored in a more detail way. Firstly, old risks that emerge in post-war period could be listed as “unemployment, old age, ill health, sickness, disability, and the financial burden of raising children” and new ones are “single parenthood, having a frail relative, possessing low or obsolete skills, insufficient social security coverage” (Vandenbroucke & Vleminckx, 2011: 452). As authors sort, new social risks in post-industrial society are linked to social investment strategies rather than traditional welfare provision. It could be claimed that, even though there are various theses regarding definition and classification of social risks⁸, “existing welfare policies have shaped the emergence of new social risks” (Taylor-Gooby, 2004: 224) in a reciprocal way.

In order to understand new risks and risk groups, it would be better to shed light on Lisbon Council in 2000 and some strategic partnerships in EU such as European Employment Strategy (EEU) and Economic and Monetary Union (EMU). This would show some of the institutional supports for activation policies.

Current activation policies in Europe are mostly fed by EU’s joint socio-economic policies. These policies were organized in some assemblies. Lisbon Council in 2000 is one of the most important organizations that incentivized the member countries of European Union for a new welfare model based on ‘activation’. As Taylor-Gooby indicated in his inspirational article (2008) Lisbon Council sets some goals for European Union such as being the most competitive economy over the world by engaging in knowledge-based

⁸For instance, the basic status and perspective of government parties (Leftist, Christian-Democrat, Islamist, Rightist, etc.) could determine risks, risk groups and social policies on them. Economic crises, insufficient economic growth, population ageing, etc. could be incorporated in the list (Vis, 2009).

socio-economic policies, providing sustainable economic growth with better jobs, especially skill-based ones. At this council, Member States decided to maintain open coordination and information sharing (Vandenbroucke & Vleminckx, 2011: 451). In relation to targets of council, EES and EMU were designated as the new prompter of welfare state policies over Europe: "These European coordination policies aim at labour market participation to support social inclusion and increase Europe's competitiveness" (Vliet & Koster, 2011: p.3). For an early evaluation, economical dimension of Europeanization determined activation policies in terms of ALMPs and social investment trends. Ferrera (2005: 183) summarizes these trends in three levels; first, formation of inter-regional and cross-border association that addresses new welfare practices. Second, developing institutional and economic relation between those associations and EU, and third, strengthening the 'third way'** and encouraging Member Countries to concentrate on third way in terms of employment and social inclusion.

To sum up, alterations on risks, globalization and new dimensions of economic activities in the World and socio-economic conditions that no more allow pure income provision for citizens prepare a new type of welfare state model. This model, as you shall see, consists mainly of activation policies, which alter the role and status of states in Europe.

After the explanations that summarize the steps, we can finally address two main concrete reasons that make activation policies so dominant in European countries:

- 1) Unemployment, which is the "most obvious economic pressure on European welfare states" (George, 1996b: p.184),
- 2) Poverty, which is one of the consequences of unemployment (Nickell, 2013). Remembering the specific welfare implementations would help us to see the problems related to the issue of 'employment'. In addition, rising poverty in Europe linked to unemployment problem is the other main reason for activation. In the next section, ALMPs and social investment strategies will be evaluated as some precautions against poverty and unemployment.

2. ACTIVE LABOUR MARKET POLICIES AND SOCIAL INVESTMENT STRATEGIES: NEW COMPANIONSHIP ON EUROPEAN EMPLOYMENT

ALMPs and social investment strategies are mostly related to economic dimensions of activation policies in Europe. These are released by governments in Europe in order to activate the work force in various ways. For instance, in the UK, according to *New Deal*

**One of the chapters in Giddens's *The Third Way* (1998) emphasizes social investment state and third way is often used to explain social investment and social inclusion (Vandenbroucke and Vleminckx, 2011).

activation programme; single parents, long-term employed people, disabled people and early retired ones have been targeted (Taylor-Gooby, 2008). In addition, part-time workers and minimum income groups are considered as target groups (van Kersbergen and Hemerijck, 2012). Secondly, benefitting from workers according to flexible market policies and encouraging lower-paid workers to work are the different implementations (Taylor-Gooby, 2008).

Re-commodification is also a crucial point for activation in labour markets. This policy derives from de-commodification policies, which are based on a Marxist market-labour theory. Accordingly, capitalist system commodifies human labour by making employees heavily dependent on market so that they can sustain their lives (Polanyi 1944: Huo, Nelson and Stephens, 2008). De-commodification policies give citizens a chance, without potential loss of job in a long term, to leave from work when they felt that it is necessary. This policy demands that citizens who opt to get out of work should continue to their lives in socially acceptable standards (Huo, Nelson & Stephens, 2008). Re-commodification policies try to bring work force into the labour markets by adjusting acceptable working and living standards. Additionally, reducing child, family, and unemployment benefits, etc. lead de-commodified citizens to activate their labour in market (Ghysels & van Lancker, 2011). In this respect, cutbacks are one of the most obvious financial regulations that put an end to traditional/passive policies.

Disabled people are the other target group in terms of both ALMPs and SISs. As Holmqvist states (2010), traditional welfare states entitle citizens according to their contribution to labour markets. It simply means that if a person do (or can) not work in a regular job, he/she is excluded from society and he/she is given a disregarded status. That is why, disabled people are one of the groups who are both excluded from labour markets and labelled as secondary citizens. However, democratic and active welfare state does not allow such a process. Besides political references, global economic competition and rising need for labour force, active welfare states tend to incorporate disabled people into the labour markets (Holmqvist, 2010). By developing some jobs appropriate for disabled people, new welfare states avoid regular cash payments for one of the risk groups.

On the other hand, early retirement and high-level pensions are another subject matter for ALMPs. Governments make some regulations based on re-entry to markets. Elderly, in this respect, is one of the other groups targeted for this policy. Instead of losing workforce of employed people in earlier age, governments encourage them to continue to work and prevent early retirement (Taylor-Gooby, 2008).

Remarkable changings on ALMPs are supported by social investment strategies. New welfare state idea centres on social investment strategies and implementations (Taylor-Gooby, 2008). To summarize, social investment emphasizes some points such as preparing employees to skill-based jobs, arranging some education and training programmes for labour markets, investing on research and development (R&D), and lastly; stressing on

human capital (Kersbergen & Hemerijck, 2012). In order to clarify the notion of ‘investment’, it should be indicated that social investment in labour markets is not a process that concentrates on quantitative changes observed on job-seekers, working areas, offices, etc. It actually denotes qualitative changes on jobs, employees’ skills and facilities provided them (Fevre, 1992).

As a prompter for ALMPs, social investment strategies target some groups, too. For instance, Esping-Andersen (2002) underlines investment on pre-school children in two channels. According to him, this investment strategy would be beneficial for both children and women in terms of social inclusion. He claims that if a child can take responsibility in his/her earlier ages, it would be helpful for his/her working life in the future.^{††} Secondly, early education process for pre-school children gives mothers a chance to engage in working life in a more flexible way. Instead of providing family or women-oriented cash transfers, which are the applications of traditional/passive welfare state (Ghysels & van Lancker, 2011), active welfare states are expected to activate women’s workforce by implementing an extensive child-care system.^{‡‡} Actually, this investment could give us a chance to understand women’s recessive position in labour markets in old welfare state idea in Europe. According to old welfare model, women who spend their time by taking care of their children are thought to have less ability to work. In other words, women are accused as being less productive than men (Sinclair, 1991). An active welfare model does not accept such theories. It rather aims at integrating women into working life by ignoring assumptions regarding ‘gender disadvantage’.

Unemployed and young people are, of course, the other important target groups for social investment strategies. Some re-skilling implementations on youth and unemployed people are maintained under the new welfare idea. These are observed on training and re-training processes (McLaughlin, 1992). By these strategies, EU governments propose to activate young labour force in markets. In addition to training and re-skilling, social investment strategies declare that every individual keeps the right and duty of working and if necessary, anyone can benefit from rehabilitation and motivation programmes (Gilbert, 2002). These basically refer to flexible labour market policies that secure jobs for employees. Moreover, it represents an emphasis on active labour market policies by combining a) employment opportunities, b) social security for ‘outsiders’ of old welfare state model and c) investment applications that activate long-term unemployed people (Taylor-Gooby, 2008).

To sum up, ALMPs and social investment strategies are based heavily on the ideas and practices of

^{††}Besides individual success, this process would help the improvement of next generations (Taylor-Gooby, 2008)

^{‡‡}An active welfare state, which is expected to provide gender equality in labour markets (Ghysels and van Lancker, 2011), would not welcome such a process or theory.

a) “Investment rather than consumption”, b) “Re-commodification rather than de-commodification”, and c) “Strengthening employability instead of raising workers’ reservation wage” (Streeck 2007: Gilbert & Besharov, 2011: 295).

As well as pressures of global economic competition or some political reasons, citizens of new/active welfare states “demand and expect governments to manage the economy in such a way that there are jobs and wages for everyone; and to provide adequate social services” (George, 1996b: 191).

3. INVESTIGATING THE UK AND GERMANY IN THE LIGHT OF ACTIVATION AND SOCIAL INVESTMENT

This section gives us a chance to understand the roles and successes of ALMP’s and SIS’s in view of some concrete steps. Two dominant countries of the European Union are chosen to investigate.

The United Kingdom

UK’s activation policies characterise the most liberal paradigm (van Kersbergen & Hemerijck, 2012). We can see that out-of-work or unemployment benefits have been reduced to lowest level since the activation policies have been applied in the UK. Like other countries in Europe; benefits are provided in some conditions and obligations (Gilbert & Besharov, 2011) but the UK performs the strictest implementations as regards the other member states.

Since 1996, the UK managed its employment strategies by *Jobseekers’ Allowance* (JSA), which includes contribution-based and income-based policies. As a difference performed among the other European countries, social partners and municipalities are not involved in administration of protection organizations in the UK. Government is the absolute controller of protection (van Berkel, 2009: 21).

A shift through centralization could be observed in the UK’s activation and employment policies after the 2000’s. When the local *Job Centres* and *Man Power Services Commissions* were responsible for training and supervising of unemployed people, these institutions were abolished because of some misapplications such as extensive contracting out provision for private and voluntary organizations etc. (van Berkel, 2009: 22). According to new public management and social assistance policies, *Next Step* agencies were founded as an early step for JSA. These agencies mainly targeted unemployed young people (van Berkel, 2009). Additionally, *Job Centre Plus* founded in 2002 aims to reach certain number of jobseekers in local areas.

As you shall see, activation policies in the UK are based heavily on paid-employment and re-entry to labour markets. Governments provide some advantages such as facilities for self-presentation, personalized training and support services for less-skilled people in a

promise to compensate their loss (van Kersbergen and Hemerijck, 2012). Moreover, governments maintain a conditional cash benefit policy. Welfare institutions pay monthly unemployment benefit as long as unemployed people prove their intention to find a job (Taylor-Gooby, 2008: 18).

New Deal regulations are the further activation and social investment strategies in the UK. These programmes firstly aim to include young people into the labour markets and train low-skilled workers by some programmes. However, in the course of time, it was expanded for other risk groups such as unemployed adults, disabled, lone parents (van Kersbergen and Hemerijck, 2012: 484). On the other hand, these regulations, so-called ‘*train-fare*’ programmes, tended towards early retired people and children (Taylor-Gooby, 2008: 19). As the subjects of social investment, children have eminently important status for governments in the UK. Between 2001 and 2006, approximately 1.25 million new places for pre-school children were built by related institutions and they regulate the entry of school by reducing it the age of 4 (Taylor-Gooby, 2008).

Besides paid-work policies, child-based investment could be one of the reasons that make this country the most successful in women employment. 70% of women employees aged 55-64 shows the success on retirement policies (Taylor-Gooby, 2008). Apprentice system, on the other hand, is another social investment strategy, which is applied in schools for 14-16 year-old children (van Kersbergen & Hemerijck, 2012).

In the light of the programmes and implementations, unemployment benefit rates decreases to 12.1 in 2007 when it was 18.3 in 1997 and more generally, in 2005, unemployment rate for women in the UK is 4.3 and 5.1 for men when EU-25 countries’ average is 9.8 for women and 7.9 for men (OECD 2010: van Kersbergen & Hemerijck, 2012).

Germany

Germany’s welfare strategies were defined ‘welfare without work’ (Esping-Andersen, 1996: van Kersbergen and Hemerijck, 2012; 484). In addition, until the mid-1990, activation policies and necessary reforms were not applied into the labour markets (Stiller, 2010: van Kersbergen and Hemerijck, 2012). For a sense, Germany’s traditional/historical references fed by Christianity effected activation policies in the 1980’s and 1990’s in a negative way. Especially, familism encouraged women to stay at home and take care of children instead of joining labour market (van Kersbergen and Hemerijck 2012). This process directed governments to provide large-scaled cash benefits for mothers. That is why, when cash benefits for unemployed people decreased in the rest of the Member states between 1987 and 2007, Germany (and Portugal) could not diminish these complementary supports (Vandenbroucke & Vleminckx, 2011).

Activation in Germany was based on central *Federal Employment Agency* in the 1980's and this institution used to hold the responsibility for income provision and activation of unemployment benefits (van Berkel, 2009: 20). During pre-*Hartz Reform* period, municipalities were responsible for provision and activation. Later on, R and D institutions have been established for transferring activation policies to *Job Centres* by *Hartz Reform* (van Berkel, 2009).

Hartz Reforms could be evaluated as the milestone for activation process in German welfare state. As a general implementation, "Germany significantly reformed unemployment insurance, shifting what were long term (over one year) benefits into the system of social assistance" (Gilbert & Besharov, 2011: 296). Similarly, according to *Reform IV*, as a condition for receiving cash benefit, unemployed people have to prove their attention on seeking job in an active way (Taylor-Gooby, 2008).

For a general evaluation, by this reform, a) flexible or part-time jobs were encouraged, b) spendings for retired people were decreased, c) in order to encourage women to participate into the market; firstly, child-based investment policies were released and governments planned to increase child care places %20 more by 2010 (Taylor-Gooby, 2008: 16-18) and secondly, all-day child care facilities were expanded for children under the age of three (Morgan, 2009: van Kersbergen and Hemerijck, 2012: 486). In relation to activation for elderly, after the *Job-AQTIV Act* (2001), retirement age was hiked from 60 to 63 (Kersbergen & Hemerijck 2012, p.486). As the results of these precautions and implementations, between 1985 and 2007, welfare spending rate for elderly care decreased to 0.01 (from 0.19). Child care, in contrast to passive elderly care, increased to 0.74 from 0.51. On the other hand, total employment rate increased from 55.04 to 60.82 (Vandenbroucke & Vleminckx, 2011: 466).

In terms of R&D spending in 2004, Germany keeps the highest position among Member States. This spending holds 2.50% of GDP and knowledge-incentive services hold 9.4%. These rates could refer the importance of social investment strategies in Germany (Eurostat 2007: Taylor-Gooby, 2008: 12).

4. GENERAL CRITICISMS ON ALMP'S AND SIS'S

This part tends to criticize ALMP's and SIS's in terms of both general perspective and specific implementations investigated so far. By adding this section to this paper, it is aimed to access the roles and successes of activation policies.

Firstly, Holmqvist (2010: 213) criticizes the literature of activation policies as being not illustrative about the consequences of implementations regarding activation. For him, literature only mentions ideals, practices and intentions. This could be a reflex that aims at sustaining policies without illustrating any possible failure. Additionally, Holmqvist makes some criticisms on activation policies implemented for disabled people. Accordingly, activation policies for disabled people stress their individual tasks for their social presence (Holmqvist, 2010). This evaluation projects the image for disability as an individual and

personal tragedy and it overlaps structural discrimination, social inequality and poverty in (post) industrial capitalism (Holmqvist, 2010: 224). Actually, the example of the status of disable people towards pure capitalist organization of socio-political life could help us to reach to broader criticism on activation policies. Accordingly, members of a society are recognized as the people who have to work without any excuse. Social exclusion or inclusion process of youth or elderly is determined by their position and current situation through working life. At this point, people who would not like to join markets after the age of 60 or before 20 are the pieces of society who should be encouraged (and, if necessary, forced by laws) to work. This motivation seems an alleviated and contemporary version of wild capitalist system. For example, apprentices system in the UK, which exploits children's labour under the idea of 'skilling', is not slightly different from the situation of child workers in the Third World Countries. When activation policies were promising a better job (but not guaranteeing it) for children in the future, child workers are not provided such a chance by socio-economic system. Actually, this is one and only difference among two groups of children. All in all, children are forced to work for free or very little amount of money in both cases. Examples could be increased by considering other target groups of activation policies.

Secondly, Vandenbroucke and Vleminckx's criticisms (2011: 453-459) are remarkable. To summarize, measurement of succession on activation policies are not reliable. That is why; there should be new measurement tools which are not involved in the ideals of social policies. Beside quantitative considerations, as Vandenbroucke and his colleague state, child-care policies and employment of low-skilled women are not notably linked ALMPs. On the other hand, both compulsory education and investing in school children does not automatically provide activation. Instead of a focusing on a general inclusion, socio-cultural background of children should be cared and policies should be arranged accordingly. Lastly and interestingly, despite some important activation policies, some countries' retirement pensions in total welfare spending show an increase. In Germany, for example, it is %11.09 in 2007 when it was %10.17 in 2000. For the same OECD Report, in the UK, it increases to 5.40 when it was 5.18 in 2000 (OECD Database 2008: Vandenbroucke & Vleminckx, 2011: 466).

Lastly (and for a symmetric reading), it was claimed that the poverty and unemployment problems were the most important prompters behind ALMPs and SISs. However, these policies could not succeed in the goals regarding poverty and unemployment. Increasing social inequality and poverty could be exemplified for this contradiction. Even though new welfare states target egalitarian facilities in terms of social investment and activation in markets, poverty in EU-15 countries reaches to 17% in 2010, when it was 15% in 2000 (van Kersbergen & Hemerijck, 2012: 489).

CONCLUSION AND DISCUSSION

In this study, the general perspective (reasons, implementations, changings, etc.) on ALMP's and SIS's have been detailed under the new welfare state idea. After discussing

some arguments about new welfare idea in the 2000's, two economically dominant countries in Europe, the UK and Germany, have been focused on in the light of specific implementations that they maintained in labour markets.

It is now clear that global economic competition, poverty and unemployment were considered as the main reasons for ALMP's and SIS's. Through the last part of the study, some specific activation policies have been projected and their roles and successes have been investigated by considering developments in the UK and Germany. On the other hand, the last part illustrated some criticisms on ALMP's and SIS's. This also showed that even though there is a progression on labour markets in EU region, ideals on activation policies and real consequences do not completely meet each other.

In the light of the arguments discussed so far and the neo-liberal discourse that seeks for an active participation into the labour markets, it could be said that individuals are subjected to a social exclusion process. To clarify, people in the post-industrial countries such as the UK and Germany are expected to serve to market by their labour in order to be a "genuine member" of society. As Özkazanç (2009: 261) indicates, "it should firstly be noted that when the system socially includes some social environments, it also a specific type of participation, so it is a system that welcomes individuals who potentially obey its own organizational structure". This perspective could be found on the ontological background of modernity and its expectations from the people on the earth. Accordingly, "the fundamental issue of the time was the integration of these people and that this task required new modes of social organization" (Wagner, 1994: 75). New modes and tasks mentioned by Wagner are mostly about the participation into the organizational type of work with no reservation whatsoever.

Though it is hard to assert that there is a return to old welfare policies, Bonoli and Esping-Andersen's suggestions give us a chance to combine old and new welfare models. Accordingly, in order to bring the risk groups into the labour market and make it attractive, social investment state needs to combine protection, investment and re-commodification policies in a reasonable way (Bonoli 2009: Vandenbroucke & Vleminckx, 2011: 453). It has been clear that forcing risk groups to participate into working life by only considering the methods and expectations of (post) capitalist markets would not be successful. That is why, re-considering human factor and maintaining acceptable socio-economic policies in terms of employees would help EU labour markets on being more active. Lastly and in combination with Bonoli's point, justifiable and operative social investment strategies should always consider preventative policy (Esping-Andersen et al., 2002: Vandenbroucke & Vleminckx 2011: 451).

REFERENCES

- CLEGG, Daniel and Christa van Wijnbergen (2011). "Welfare Institutions and the Mobilization of Consent: Union Responses to Labour Market Activation Policies in France and the Netherlands", *European Journal of Industrial Relations*, 17 (4), 333-348.

ESPING-ANDERSEN, Gosta (2002). "A Child-Centred Social Investment Strategy", *Why We need a New Welfare State?*, (Ed: Gosta Esping-Andersen), New York: Oxford University Press, 26-68.

FERRERA, Maurizio (2005). *The Boundaries of Welfare: European Integration and the New Spatial Policies of Social Protection*, Oxford: Oxford University Press.

FEVRE, Ralph (1992). *The Sociology of Labour Markets*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

GEORGE, Vic (1996a). "The Future of the Welfare State", *European Welfare Policy: Squaring the Welfare Circle* (Ed: Vic GEORGE and Peter TAYLOR-GOOBY), Basingstoke: Macmillan Press Ltd., 1-30.

GEORGE, Vic (1996b). "The Demand for Welfare", *European Welfare Policy: Squaring the Welfare Circle*, (Ed: Vic GEORGE and Peter TAYLOR-GOOBY), Basingstoke: Macmillan Press Ltd. 177-198.

GHYSELS, Joris and Wim van Lancker (2011). "The unequal benefits of activation: an analysis of the social distribution of family policy among families with young children", *Journal of European Social Policy*, 21 (5), 472-485.

GIDDENS, Anthony (1998). *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, Cambridge: Polity Press.

GILBERT, Neil (2002). *Transformation of the Welfare State: The silent surrender of public responsibility*, New York: Oxford University Press.

GILBERT, Neil and Douglas Besharov (2011). "Welfare States Amid Economic Turmoil: Adjusting Work Oriented Policy", *Policy and Politics*, 39 (3), 295-308.

HOLMQVIST, Mikael (2010). "The 'Active Welfare State' and Its Consequences: A case study of sheltered employment in Sweden", *European Societies*, 12 (2), 209-230.

HUO, Jingjing; Moria Nelson and John D. Stephens (2008). "Decommodification and Activation in Social Democratic Policy: Resolving the Paradox", *Journal of European Social Policy*, 18 (1), 5-20.

MCLAUGHLING, Eithne (1992). "Towards Active Labour Market Policies: An Overview", *Understanding Unemployment: New Perspectives on Active Labour Market Policies*, (Ed: Eithne Mclaughling), London: Routledge, 1-22.

NICKELL, Stephen J. (2013), "Poverty and Worklessness in Britain", CEPDP, 579, London: *Centre for Economic Performance*, London School of Economics and Political Science.

ÖZKAZANÇ, Alev (2009). "Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64 (1), 247-274.

PAMPEL, Fred. C. and John B. Williamson (1989). *Age, Class, Politics and the Welfare State*, Cambridge: Cambridge University Press.

SINCLAIR, Thea M. (1991). "Women, Work and Skill: Economic Theories and Feminist Perspectives", *Working Woman: International Perspectives on Labour and Gender Ideology*, (Ed: Nanneke Redclift and Thea M. Sinclair), London: Routledge, 1-24.

TAYLOR-GOOPY, Peter (2008). "The New Welfare State Settlement in Europe", *European Societies*, 10 (1), 3-24.

TAYLOR-GOOPY, Peter (2004). *New Risks, New Welfare: The Transformation of the European Welfare State*, Oxford: Oxford University Press.

VAN BERKEL, Rik (2010). "The Provision of Income Protection And Activation Services for the Unemployed in 'Active' Welfare States: An International Comparison", *Journal of Social Policy*, 39 (1), 17-34.

VAN KERSBERGEN, Kees and Anton Hemerijck (2012). "Two Decades of Change in Europe: The Emergence of the Social Investment State", *Journal of Social Policy*, 41 (3), 475-492.

VAN VLIET, Olaf and Ferry Koster (2011). "Europeanization and the Political Economy of Active Labour Market Policies", *European Union Politics*, 12 (2), 217-239.

VANDENBROUCKE, Frank and Koen Vleminckx (2011). "Disappointing Poverty Trends: Is the Social Investment State to Blame?", *Journal of European Social Policy*, 21 (5), 450-471.

VIS, Barbara (2009). "The importance of socio-economic and political losses and gains in welfare state reform", *Journal of European Social Policy*, 19 (5), 395-407.

WAGNER, Peter (1994). *A Sociology of Modernity: Liberty and Discipline*, London: Routledge.

TURİZMDE GASTRONOMİ

GASTRONOMY IN TOURISM

Ümit SORMAZ*, Esat ÖZATA**, Eda GÜNEŞ***

ÖZET

Mutfak kültürü, ülkemizde yakın zamanlara kadar görmezden gelinen bir alan olmuştur. Oysa mutfak kültürü, kültür ve geleneğin her zaman en uzun süre ayakta kalan bölümüdür. Başka bir deyişle, toplumda bulunan birçok kimliğin birleştiği yer olan mutfak; gündelik yaşam şeklinin, dini inançların, örf ve adetlerin, gelenek ve göreneklerin, milli duyguların en çok yaşandığı alan ve cansız tanığı konumundadır.

Toplumlarda beslenme tarzındaki değişim ve beslenmeye sosyal olarak verilen değerin artması, turizm faaliyetlerindeki hareketliliğin nedenlerinden biri arasına girmiştir. Son yıllarda gastronomi turizmi önem kazanmış ve tüm dünyada hızla büyüyen destinasyon çekiciliği unsuru haline gelmiştir.

Gastronomi turizmine önem veren ülkelerin, yöresel ve geleneksel turizm ürünlerine pazar imkanı artmaktadır. Turistlerin gittikleri destinasyonlarda, konakladıkları işletmelerde yöresel lezzetleri de aramaları gastronomi turizminin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Yerli ve yabancı turistlerin gastronomi turizmine verdiği önemi fark eden turizm işletmelerinin, tesislerinde gastronomi unsurlarına yer verdiği görülmektedir.

Bu nedenle, turizmle ilgili tüm kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütleri ile birlikte çalışarak ilgili bakanlıkların teşviki ile gastronomi turizmine verilen öneme dikkatin çekilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca gastronomi turizmini geliştirici tedbirler alınarak tanıtım faaliyetlerinde bulunulması gerekmektedir.

Bu çalışma; ülkemizde turizm sektöründe gelişmeye devam eden gastronomi turizmini tanıtmak amacıyla yapılmış bir derleme çalışmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Beslenme, Gastronomi, Gastronomi Turizmi, Yiyecek-İçecek Endüstrisi

GASTRONOMY IN TOURISM

ABSTRACT

Culinary culture has been an area that has been ignored until recently. However, culinary culture is always the longest-surviving part of a culture and tradition. To put it in a diffe-

*Yrd. Doç. Dr. Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, usormaz@konya.edu.tr

**Öğr. Gör. Beykent Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, esatozata@beykent.edu.tr

***Yrd. Doç. Dr.; Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, egunes@konya.edu.tr

rent way, cuisines where many different identities of a society merge to gether and national feelings are felt most are a mirror of daily life styles, religious beliefs, habits, traditions and customs.

Changes of eating style in societies and rising the value of eatings socially have been one of the reasons for movements in tourism activities. Gastronomy tourism has become major and has become a rapidly growing component of the attractiveness of tourism destination in recent years. The marketing opportunities to gastronomy tourism are being developed by the countries given importance to that issue. Tourists' wishes to experience the local tastes in the destinations and accommodation facilities have prepared the ground for the development of gastronomy tourism. Tourism businesses that realized the importance to gastronomy tourism given by local and foreign tourists have featured the gastronomic factors in their facilities.

Therefore, it is ensured that to take attention for gastronomy tourism should be done by working all tourism- related foundations and civil society organizations and with the encouragement of relevant ministries. In addition, the promotional activities are required to take measures gastronomic tourism developers.

Keywords: Nutrition, Gastronomy, Gastronomy Tourism, Food-Beverage Industry

GİRİŞ

Günümüzde gelişen turizm sektörü ve yiyecek içecek endüstrisi ile ilişkili olarak fizyolojik ihtiyaçlardan biri olan yemek yeme; dışarıdan karşılanma isteği artan ve boş zamanları değerlendirmeye yönelik bir faaliyet haline gelen bir sektörün oluşmasına sebep olmuştur. Neredeyse tüm turistler, konakladıkları işletmelerde yiyecek-içecek servis hizmeti olsun olmasın dışarıda yemek yemeyi, konakladıkları yöreye ait yemekleri denemeyi tercih etmekte, konakladıkları bölgeye ait yemekleri tatmak ve öğrenmek istemektedirler. Bu doğrultuda, bir bölgenin yemekleri başka bir kültürün tanınması için önemli araçlardan birisi haline gelmiştir (Kastenholz ve Davis 1999, Gyimothy vd. 2000, Joppe vd. 2001).

Bir turist, bir bölgeye kültürel deneyim yaşamak amaçlı gelebildiği gibi, o bölgeye ait yemekleri ve değişik tatları tatmak da isteyebilir. Bunun sonucunda, turistlerin bir bölgeyi tercihlerindeki temel nedenler arasında; o bölgede yapılan yemekler veya sadece o bölgede üretilen bir hammadde ile yapılan yemeğin tadımı ve üretim aşamalarının gözlemlenmesi gibi unsurlar yer almaya başlamıştır. Ayrıca yemek kültürünün turizmde ön plana çıkması ile bölgede oluşturulacak alternatif turizm çalışmalarına ve bölge kaynaklarının sürdürülebilirliğine katkı sağlanmış olacaktır (Yüncü 2010).

Gastronomi, destinasyon tercihinde önemli bir çekim unsuru olarak görülmeye başlamıştır. Gastronomi turizmi, güneş ve deniz destinasyonlarına alternatif olabilecek bir turizm çeşidi olabileceği gibi, bu destinasyonları destekleyecek nitelikte bir etkinlik de olabilir (Shenoy 2005, Kivela ve Crotts, 2006, Ulusoy 2008).

1.GASTRONOMİ

Gastronomi kelimesi, Yunanca “gaster” (mide) ve “nomas” (yasa) sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ancak, gastronomi kelimesinin kelime anlamından ziyade kapsadığı alanları anlamak daha önemli olacaktır (Altinel 2014).

Gastronomi, birçok kaynakta yeme içme sanatı olarak tanımlansa da; kimya, edebiyat, biyoloji, jeoloji, tarih, müzik, felsefe, psikoloji, sosyoloji, tıp, beslenme ve ziraat gibi alanlarla doğrudan ilgili disiplinler arası bir sanat ve bilim dalıdır (Kivela ve Crotts 2006). Konu yeme-içme ile ilgili olduğundan; beslenme bilimi ile doğrudan ilişkili, tat duyusunun fizyolojisi ve tat alma, şarap üretimi, besin öğelerinin insan vücudundaki işlevleri, gıda maddelerinin seçiminde niteliklerinin belirlenmesi, gıdaların fiziksel, kimyasal ve biyolojik olarak bozulmalarının önlenmesi için hijyen ve sanitasyon kurallarına uygun üretim süreçlerin geliştirilmesi gibi konuları kapsamaktadır (Shenoy 2005).

Gastronominin amacı; mümkün olan en iyi beslenme ile insanın sağlığının korunması, hayattan ve yemek yemekten zevk almasının sağlanması olsa da, yiyecek ve içeceklerin hijyenik bir ortamda hazırlanması, damak ve göz zevkini amaçlayarak sofraya, yenmeye hazır hale getirilmesi gastronominin çalışma konuları arasındadır (Hatipoğlu vd. 2009).

2.GASTRONOMİ TURİZMİ

Günümüzün en önemli boş zaman değerlendirme aktivitelerinden ve ekonomik sektörlerinden biri olan turizm, yüksek çarpan etkisine sahip olması ve turizm ile doğrudan ve dolaylı ilgili birçok alt sektörde canlanma meydana getirmesi nedeniyle ideal bir kalkınma aracı olarak görülmektedir (Çağlı 2012).

İnsanların ihtiyaçları arttıkça daha çok mal ve hizmet üretmek mecburiyeti, toplumda oluşacak yatırımları, üretimi ve geliri artırır (Akgöz 2003). Turizmin; uluslar, insanlar ve ulusların kültürleri arasında ilişki kurmaya dahil olması ve kültür, miras, ekonomi, çevre olgularını bütünleştiren doğası gereği gelişiminin yönetilmesi, koordine edilmesi ve takibi oldukça önemli bir konudur (Çağlı 2012).

Literatürde, “culinary tourism”, “gastronomy tourism”, “gastro-tourism”, “wine tourism”, “food tourism”, “gourmet tourism” gibi farklı terimler kullanılsa da, geniş kapsamda kullanılan “gastronomi turizmi” terimi, “eşsiz yeme ve içme deneyimleri peşinde olmak” olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak tüketici açısından bir yemeğin özgünlüğü, bir ürünün spesifik bir yere, bölgeye veya ülkeye özgü olması anlamına gelen gastronomi turizminin gerçekleştiği alanlar, özgün yemek ve şarap turizminin temel alanlarıdır (Hall ve Mitchell 2000, Groves 2001, Green ve Dogherty 2008, Çağlı 2012, URL 2014).

Gastronomi turizmi; yiyecek üreticilerini, yemek festivallerini, restoranları ve yiyeceklerle ilgili özel alanları ziyaret etmek, bununla birlikte özel bir yemeği tatmak, yemeklerin farklı üretim süreçlerini görmek veya ünlü bir şefin elinden yemek yeme aktivitelerini kapsadığı gibi, bir yemeğin üretilmesini görmek amacıyla da yapılmaktadır (Hall vd. 2003, Hall ve Mitchell 2005). Ayrıca, restoran ve otellerde turistler için yemeklerin hazırlanması yerine, yerel yiyecek ve içeceklerle ilgili deneyim yaşamak amacıyla turistlerin seyahat etmesi gastronomi turizminin kapsamına girmektedir (Akgöl 2012). Sadece yemek rehberlerinden ve restoranlardan ibaret olmayan gastronomi turizmi endüstrisi, her türlü mutfak deneyimini içermektedir. Bu sektörün içerisinde; aşçılık okulları, yemek kitapları satan dükkanlar, gastronomi tur operatörleri ve bu turların rehberleri, gastronomi ile ilgili medya, televizyon programları ve dergiler, gastronomi ile ilgili aktiviteler, şarapçılar ve şarap

bağları, bira fabrikaları, içki damıtım yerleri, tarla sahipleri ve üreticileri bulunmaktadır (Çağlı 2012).

Gastronomi turizminin geliştirilmesinde önemli bir nokta, bölge halkının yerel ürünleri sahiplenmesidir. Gastronomi turizminin paydaşlarından bazıları; bireysel bağcılar, oteller, restoranlar, tur operatörleri, paket turlu turistler veya kendileri gelen turistler ve yerel ticaretlerdir (Alonso ve YiLiu 2011).

Gastronomi turizminin bir parçası olarak kültür, genel olarak insanların yapısında farklı kültürleri tanıma isteği ile ifade edilmektedir (Kozak 1997, Akgöl 2012). Yemek turizmi özel bir ilgi turizmi olmasının yanında; ev sahibi bölgenin yemekleri sayesinde kültürel özelliklerinin de öğrenilmesi, yemek turistini aynı zamanda kültür turisti haline getirmektedir (Akgöl 2012). Bir bölgenin seçiminde ve o bölgede turistlerin yaşadığı deneyim üzerinde önemli etkiye sahip olan bölgeye ait yemekler ve yemek kültürünü tanımak amaçlı düzenlenen gastronomi turları bölgeyi ön plana çıkarabilmektedir. İtalya'nın Toscana bölgesi, ABD-California'nın Napa Vadisi, Güney Afrika, Avustralya, Şili ve Fransa'nın Champagne ve Burgundy bölgelerinin uzun yıllardır gastronomi destinasyonları olduğu bilinmektedir. Fransa, Avustralya, Güney Afrika, İtalya, Amerika, İngiltere gibi birçok destinasyonda şarap turizmi gelişirken, Kanada'nın bira, İtalya'nın makarna ve pizza gibi yiyecekleri ile tanındığı, Türkiye'nin ise genellikle döner ve kebab çeşitleri ile ön plana çıktığı bildirilmektedir (Acar 1996, Charters ve Knight 2002, Plummer vd. 2005, Getz ve Brown 2006; Sparks 2007, McKercher vd. 2008). Yapılan çalışmalara göre yabancı turistlerin Türkiye'yi tercih etme sebepleri arasında Türk mutfağını tanıma ve Türk mutfağına özgü yemekleri tatma isteğinin beşinci sırada yer aldığı ifade edilmiştir (Akman 1998, Arslan 2010). Ayrıca Türk mutfağına özgü yemekleri tatma amaçlı ziyaretlerin yabancı turistlerce üçüncü sıradatercih edildiği (Akgöl 2012), yabancı turistlerin Türk Mutfağını lezzetli, ilgi çekici, yağlı, baharatlı buldukları belirtilmiştir (Şanlıer 2005).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yiyecek ve turizm arasındaki ilişkinin sağlıklı bir şekilde kurulmasını sağlayarak yalnızca ekonomik değil, yerel kimliğin ve kültürün güçlenmesine de katkıda bulunarak yöresel kalkınmayı destekleyen "gastronomi turizminin" hayata geçirilmesi ve varlığının korunması gerekmektedir. Böylece tarihsel ve kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunarak gelecek kuşaklara aktarılması ve devamlılığının sürdürülmesi sağlanacaktır (Hallvd. 2003a). Oysa, Türkiye'de yiyecek ve mutfak turizmi alanında çalışmalar (Hamlacıbaşı 2008, Eren 2011, Demir 201, Şahbaz 2011) yapılmış olmasına rağmen, "gastronomi turizmi" alanında sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu nedenle,

- Ulusal ve uluslararası düzeyde gastronomi, gastronomi turizmi ve Türkiye'de gastronomi turizminin geliştirilmesine ilişkin çalışmalar, araştırmalar ve projeler yapılmalı,
- Türkiye'nin gastronomi destinasyonlarının tanıtılmasına yönelik ulusal ve uluslararası yayınlar yapılmalı,
- Yerli ve yabancı turistleri bilgilendirmek ve ilgisini çekmek amaçlı gastronomi turizmini tanıtıcı ve teşvik edici seminer, panel ve çalıştaylar düzenlenmeli,

- Yerli ve yabancı turistlere Türkiye'nin gastronomi destinasyonlarının tanıtılmasına yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde yemek ve gastronomi festivalleri gerçekleştirilmelidir.

Tüm bu etkinlik ve faaliyetlerin gerçekleşmesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı başkanlığında; İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, üniversitelerin Turizm Fakülteleri, turizm işletmeleri, dernekler ve federasyonlar gibi sivil toplum kuruluşları ile işbirliğine gidilerek etkin görev yapacak birimler ile koordineli halde çalışılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- ACAR, M. S.** (1996). Kasaplık Hayvan Etleri ve Tavuk Etinden Yapılan Döner Kebapların Mikrobiyolojik Kalitesinin Karşılaştırmalı Araştırılması, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- AKGÖL, Y.** (2012). Gastronomi Turizmi ve Türkiye'yi Ziyaret Eden Yabancı Turistlerin Gastronomi Deneyimlerinin Değerlendirilmesi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- AKGÖZ, E.** (2003). Turizm İşletmelerindeki Türk Gecelerinin Türk Kültürünü Tanıtmaya Katkıları, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- AKMAN, M.** (1998). Yabancı Turistlerin Türk Mutfağından Beklentileri, Yararlanma Durumları ve Türk Mutfağının Turizme Katkısı Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ev Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- ALONSO, A.D., LIU, Y.** (2011). The potential for marrying local gastronomy and wine; the case of the fortunate islands, International Journal of Hospitality Management, 30, 974-981.
- ALTINEL, H.** (2014). Menü Yönetimi ve Menü Planlama, Detay Yayıncılık, Ankara.
- ARSLAN, Ö.** (2010). Yabancı Turistlerin Yiyecek İçecek İşletmeleri, Personeli ve Türk Mutfağına İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi: Alanya Örneği, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- CHARTERS, S., KNIGHT, J.A.** (2002). Who is the wine tourist?, Tourism Management, 23(1); 311-319.
- ÇAĞLI, İ.B.** (2012). Türkiye'de Yerel Kültürün Turizm Odaklı Kalkınmadaki Rolü: Gastronomi Turizmi Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Bölge Planlama Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- DEMİR, C.** (2011). Mutfak Turizminin Destinasyon Pazarlamasındaki Önemi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

EREN, D. (2011). Alternatif Bir Turizm Çeşidi Olarak Mutfak Turizminin Değerlendirilmesine İlişkin Sektör Temsilcilerinin Görüşlerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm ve Otel İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Düzce.

GETZ, D., BROWN, G. (2006). Critical success factors for wine tourism regions: a demand Analysis, *Tourism Management*, 27(1); 146- 158.

GREEN, G.P. ve DOUGHERTY, M.L. (2008). Localising linkages for food and tourism: culinary tourism as a community development strategy. *Community Development*, 39(3); 148-158.

GROVES, A.M (2001). Authentic British food products: A review of consumer-perceptions. *International Journal of Consumer Studies*, 25 (3); 246-254.

GYIMOTHY, S., RASSING, C., WANHILL, S. (2000). Marketing works: a study of restaurants on Bornholm, Denmark. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 12, 371–379.

HALL, M.C., SHARPLES, L., MITCHELL, R., MACİONIS, N., CAMBOURNE, B. (2003). *Food tourism around the world: development, management and markets*, Butterworth-Heinemann: Elsevier.

HALL, M., MITCHELL, R., SHARPLES, L. (2003a). *Consuming places: the role of food, wine tourism in regional development*, Food Tourism Around The World, London.

HALL, M., MITCHELL, R. (2005). *Gastronomic tourism: comparing food and wine tourism experiences*, İçinde M. Novelli (Editör), *Niche Tourism, Contemporary Issues, Trends and Cases*, ss. 89-100.

HAMLACIBAŞI, F., Ü. (2008). Yiyecek Turizmi ve Yiyecek Turizmi Açısından Bozcaada'nın Kaynakları, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

HATİPOĞLU, A., BATMAN, O., SARIİŞİK, M. (2009). *Gastronomi ve din*, 3. Ulusal Gastronomi Sempozyumu Bildirisi, Alanya.

JOPPE, M., MARTİN, D., WAALLEN, J. (2001). Toronto's image as a destination: a comparative importance satisfaction analysis by origin of visitor, *Journal of Travel Research*, 39, 252–260.

KASTENHOLZ, E., DAVIS, D., PAUL, G. (1999). Segmenting tourism in rural areas: the case of north and central Portugal, *Journal of Travel Research*, 37, 353–363.

KİVELA, J., CROTTS, J. (2006). Tourism and Gastronomy: Gastronomy's Influence on How Tourists Experience a Destination, *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 30: 354-377.

KOZAK, N. (1997). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*, Turan Kitabevi, Ankara.

McKERCHER, B., OKUMUŞ, F., OKUMUŞ, B. (2008). Food tourism as a viable market segment: it's all how you cook the numbers. *Journal Of Travel & Tourism Marketing*, 25,(2); 137- 148.

- PLUMMER, R., TELFER, D., HASHIMOTO, A., SUMMERS, R.** (2005). Beertourism in Canadaalongthewaterloo-Wellington aletrail. *Tourism Management*, 26, (3); 447-458.
- SHENOY, S.** (2005). *FoodTourismandTheCulinaryTourist*, a ThesisPresentedtotheGraduate School of ClemsonUniversity, USA.
- SPARKS, B.** (2007). Planning a winetourismvacation? Factorsthathelptopredict-touristbehavioralintentions. *Tourism Management*, 28, (5); 1180- 1192.
- ŞAHBAZ, E.** (2011). Yiyecek Turizmi ve Yiyecek Turizmi Ürünleri, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ŞANLIER, N.** (2005). Yerli ve yabancı turistlerin Türk Mutfağı hakkındaki görüşleri, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25 (1); 213-227.
- ULUSOY, B.** (2008). Ülke mutfağı tarih ve kültürü ortaya çıkartır, *Food in life Turizm Gastronomisi ve Yaşam Dergisi* Sayı: 3, İstanbul.
- URL** (2014). <<http://www.travel-industry-dictionary.com/types-of-tourism.html>> Alındığı tarih: 28.10.2014.
- YÜNCÜ, H.R.** (2010). Sürdürülebilir turizm açısından gastronomi turizmi ve Perşembe yaylası, Aybastı-Kabataş Kurultayı 11, Ankara.

TÜRKİYE’DE GİZLİ İŞSİZLER VE EKSİK İSTİHDAM EDİLENLER ARACILIĞI İLE VERİLEN İSTİHDAM HİZMETLERİ: İŞ VE MESLEK DANIŞMANLARI, ERZURUM ÖRNEĞİ

Adnan KÜÇÜKALİ*, Lokman LOKMACI **

ÖZET

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanan istihdam politikalarının ortaya çıkardığı en önemli sorun; iş arama gayretinde olan işsizlerin, uygulanan istihdam politikaları ile eğitim, bilgi ve becerilerine uymayan işleri yapmak zorunda kalmalarıdır. Kısa vadede işsizlik oranlarını azaltır gibi görünen bu politikalar, uzun vadede işsizliğin kronikleşmesine, işgücünden beklenen verimliliğin çok düşük seviyelerde ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özetle, bir ülkede uygulanan istihdam politikaları ve bu istihdam politikalarının denetimi sonucunda ortaya çıkan “kişiyi en uygun iş” oranındaki yükseklik derecesi, o ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi veren en önemli göstergelerden biridir.

Bu makalede, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde görev yapan İş ve Meslek Danışmanlarının atanma ve çalışma şartları örnek alınmak suretiyle işsizlik kavramının alt türlerinden biri olan “Gizli İşsizlik” ve gizli işsizlik gibi görülen “Eksik İstihdam” sorunu farklı bir bakış açısıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İşgücü, İşsizlik, Gizli işsizlik, Eksik İstihdam, İstihdam politikaları

LABOR SERVICES BY HIDDEN UNEMPLOYED AND UNDEREMPLOYED IN TURKEY (BUSINESS AND VOCATIONAL COUNSELORS, SAMPLE OF ERZURUM)

ABSTRACT

The most important issue raised by the implementation of employment policies, especially in developing countries is the unemployed that are in job search effort, with these implemented employment policies have concern on the jobs that do not comply with their education, knowledge and skills. These policies appear to be reducing the unemployment rate in short term, unlike in long term they lead the expected productivity of labor diminish to a very low level and also unemployment become chronic. Briefly, employment policies implemented in the country and the high degree in the rate of “best job for person” that emerges as a result of the audit of the implementation of the employment policy is one of the most important indicators that provide information about the development of the country.

In this article, by taking the working and appointment conditions of business and vocational counselors that are working within the General Directorate of Turkey Business Association, one of the sub-species of the concept of unemployment issue "hidden unem-

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi. e-mail: adnankucukali@atauni.edu.tr

** İŞKUR Erzurum İl Müdürlüğü Personeli, lokmanlokmaci@hotmail.com

ployment" and "underemployment" that is seen as hidden unemployment will be examined in a different perspective.

Keywords: Labor force, Unemployment, Hidden unemployment, Underemployment, Unemployment policies

GİRİŞ

İşsizlik, işgücünden üretim amacıyla yararlanılmasından bu yana süregelen ve son yüzyıl boyunca alınan tüm ekonomik ve sosyal politika önlemlerine rağmen gittikçe etkisini artıran, ekonomik sistemi olumsuz yönde etkileyen bireysel ve toplumsal bir gerçekliktir (Kumaş, 2001: 10).

İşsizlik, olumsuz sonuçlarıyla günümüz toplumlarının en önemli sorunlarından biridir. Çalışma isteğiyle iş bulma gayretinde olan bir bireyin, bu isteğinden mahrum kalması öncelikle bireyi, bireyin içinde bulunduğu aileyi ve uzun vadede yaşanan toplumu zincirleme bir şekilde olumsuz etkilemektedir. “Çalışmak” gelişen ve gelişmekte olan toplumlarda, birey için anayasal bir haktır. “Çalışma Hakkı” anayasamızın üçüncü bölümünde yer alan “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” arasında sayılan “Çalışma Hakkı ve Ödevi” başlığı altında düzenlenmiştir.

“Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır.”(T.C. Anayasası, Md.49)

Bu maddeyle belirtildiği üzere çalışma birey için bir hak, bu hakkın yerine getirilmesi de devlet için bir görev kabul edilmiştir. İşsizlik sorununun çözümü için gerekli istihdam politikalarının uygulanması “sosyal devlet” ilkesinin en önemli gereklerinden birisidir. Bu yönüyle “çalışma hakkı” toplumsal niteliklidir. Toplumun tamamını ilgilendirmektedir. Çalışma hakkının toplumsal niteliği, iş bulmanın ya da istihdam sorununun çözümünün kamu eliyle sağlanması gerektiği noktasından kaynaklanmaktadır (TÜSES,1990:3).

Ulusal İstihdam Stratejisi çerçevesinde %5 işsizlik hedefini gerçekleştirmek amacıyla bir Avrupa Birliği Projesi olarak 4000 İş ve Meslek Danışmanı 02.04.2012 tarihi itibarıyla İŞKUR bünyesinde profesyonel danışmanlık hizmetlerinde bulunmak üzere istihdam edilmişlerdir. İş ve Meslek Danışmanı olarak istihdam edilen ve her geçen gün sayıları artan bu yeni meslek alanında çalışan bireylerin özlük haklarındaki belirsizlik ve mali haklarındaki yetersizlikler bir yana, işsiz durumundaki bireylere verebileceği hizmetler noktasında da yeterli olup/olmadıkları tartışılmaktadır. Zira bu mesleğe girmek için ciddi bir ölçüt ve eğitim şekli henüz belirlenmiş değildir. Meslek danışmanlarının birçoğu öğretmenlik sınavında yeterli puanı alamamış ve istediği kadroya yerleşememiş aday öğretmenler arasından seçilmekte ve bu kişilere kısa süreli kurslarla bir eğitim verilerek işbaşı yaptırılmaktadır. Ancak göz önünde bulundurulması gereken en önemli gerçek şudur ki; iş ve meslek danışmanı adıyla 4 bine yakın kişi İŞKUR bünyesinde istihdam edilmiş ve bu meslek söz konusu kişilere iş imkânı sağlayarak işsizliğin azalmasında rol oynamıştır.

1. İŞSİZLİK

İşsizlik, emek faktörünün fiili olarak üretime katılamaması olup, en yaygın tanımıyla da çalışma arzusunda ve gücünde olan ve cari ücretten çalışmaya razı olmasına rağmen iş bulamayan işgücünün varlığıdır (Yıldırım ve Karaman, 2001: 308). İşsizlik, çalışmak isteyip de iş bulamayan çalışma çağındaki nüfusun, kendilerinden kaynaklı bir beceriksizlik olmayıp, nedeni ekonomi yönetiminde söz sahibi olanlardan kaynaklanan bir beceriksizlik olan toplumsal merkezli bir olgudur. İnsan gücünün her ne şekilde olursa olsun israfı işsizlik olarak ifade edilebilir (Gök,2004: 34; Altan, 2003:105). Kısaca işsizlik; dar anlamda, işgücü miktarı ile istihdam miktarı arasındaki fark, geniş anlamda ise bir ülkede üretim faktörlerinin tam istihdamı ile gerçekleşen istihdam arasındaki fark olarak da tanımlanabilir (Özgüven,1997: 401).

Bu tanımlamalarda dikkati çeken nokta işsizliğin, çalışabilecek durumda olan kişilerden bir bölümünün çalışmamayı tercih etmelerinden ve dolayısıyla da iradi işsiz olmalarından kaynaklanan bir durum olmamasıdır. Tam tersine işsizlik, çalışabilecek durumda olan kişilerden bir bölümünün çalışmak istedikleri halde iş bulamamalarından ve dolayısıyla da gayri iradi bir durumdan kaynaklanmaktadır (Ünsal, 1999: 51; Altan, 2003:105). Toplumsal yapı içerisinde bazı grupların işsizlikten, diğerlerine göre, daha fazla etkilendikleri görülmektedir (gençler, kadınlar, engelliler, vasıfsız işçiler, yabancı işçiler gibi). İşsizliğe karşı duyarlı bu gruplar içerisinde gençler önemli bir paya sahiptir.

Özellikle son yıllarda ortaya çıkan “genç işsizlik” rakamlarındaki artış siyasi, kültürel ve toplumsal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuş, bu durum ülke yönetimlerinin daha etkin ve işsiz genç nüfusun yapısına daha uygun istihdam politikaları geliştirmelerini ve uygulamalarını zorunlu kılmıştır. Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin hükümetleri son yıllarda kendileri için önemli bir sorun haline gelmeye başlayan işsizlik problemi karşısında çeşitli politikalar geliştirmek zorunda kalmışlar, işsizlik problemlerinin çözümünde uzun dönem işsizlik ve genç işsizliğiyle ilgili mücadeleyi ön plana çıkarmışlardır. Özellikle genç işsizliğiyle ilgili verilen mücadele, ülkelerin geleceklerini güven altına alma odaklıdır. Bireyi topluma kazandırmanın en önemli yolu, bireye iş bulmaktır. Her genç iş hayatına girmekle sosyal bir statü bekler. İşsiz genç yalnızca bir gelirden yoksun kalmaz, bunun yanında çalışma hayatının ve iş tecrübesinin kendisine kazandıracığı sosyalleşme sürecinin de dışında kalır (Forondo,1991:242).

Genç işsizliğin önlenmesine yönelik olarak geliştirilen ve uygulanan istihdam politikalarındaki etkinlik ve verimlilik, ülkenin geleceği açısından önemlidir. Bu politikaların doğru politikalar olmasının yanında, kim tarafından uygulanacağı ve denetimi de önemlidir. Denetim yönü eksik olan bir istihdam politikasının başarısız olacağı kaçınılmaz bir gerçektir.

Özellikle genç işsizliğin önlenmesine yönelik politikaların ülkenin sosyo-kültürel ve politik şartlarına uygun olmaması, etkin bir şekilde uygulanamaması ve uygulama aşamasının her safhasında gerekli denetiminin sağlanamamasının yol açacağı sonuçlardan en önemlileri, gizli işsizlik ve eksik istihdam sorunlarının ortaya çıkması olacaktır.

1.1. Gizli İşsizlik

İşsizlik türleri içinde diğerlerinden nitelik itibari ile farklı bir biçim gösteren gizli işsizlik, aslında işsizliğin bir türü olmasına rağmen, onun özel bir durumunu açıklamaktadır. Genel olarak, toplam çıktı miktarında bir değişme olmaksızın, bir işletmeyi veya ekonomik sektörü terk eden işçilerin toplam sayısı, gizli işsizlik miktarını vermektedir. Kısaca, toplam çıktı veya ürünün miktarının aynı kalması, teknik deyim ile, işgücünün marjinal verimliliğinin sıfır olması halini ifade etmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2003: 401). Diğer işsizlik türlerinde iş arayıp bulamama sorunu açıkken, gizli işsizlikte görünürde bir iş ve çalışma görülmekte, ancak bu çalışmanın toplam üretime bir katkısı ya çok az veya hiç olmamaktadır (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2006:7). Eğer ekonomide çalışma görünmesine rağmen, kendilerinin o iş alanından çekilmeleri sonucunda üretimde hiçbir azalma oluşurmayacak kişiler varsa, ekonomide gizli işsizlik var demektir (Koray, 2000: 42-143).

Gizli işsizlik, ayrıca uygulanan yanlış istihdam politikalarının bir sonucu olmakla beraber, hem özel hem de kamu sektörünün karşı karşıya olduğu bir durumdur (Bulutay, 1995: 321-323).

1.2. Eksik İstihdam

Eksik istidam, görülebilir ve görülemeyen eksik istihdam olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. Görülebilir eksik istihdam, referans dönemde ekonomik nedenlerle, kendi isteği dışında normal çalışma süresinin (40 saat) altında çalışanları kapsamaktadır. Mevcut işinde veya bir başka işte, çalışmaya müsait olduğu halde haftalık 40 saatten daha az çalışanların eksik istihdamda olduğu kabul edilir. Eğitim ve vasıflarına uygun olmayan işlerde istihdam edilenlerle, çalıştığı halde ücret azlığı, işinden memnun olmama gibi nedenlerle işini değiştirmek istediği için iş arayan kişiler görülmeyen eksik istihdamdadır. Bu kategoriye giren çalışanlar şunlardır:

- Eğitimli, yetenekli veya deneyimli olup az ücretle çalışanlar,
- Eğitimli, yetenekli veya deneyimli olup az bilgi ve yetenek gerektiren işlerde çalışanlar,
- Tam gün çalışmak isteyip part-time (kısmi zamanlı) çalışanlar.

Eksik istihdam kavramı, işgücünün "işsiz" olmayıp, kapasitesinin altında "çalışıyor" olması yönüyle işsizlik kavramından ayrılır. Eksik istihdam edilmiş kimseler, genellikle daha iyi iş, konum ve çalışma saatleri için birbirleri ile yarış halindedir. İşsizlik oranlarının gerçekçi olarak belirlenmesinde eksik istihdam önemli bir yer tutmaktadır. TÜİK tarafından hesaplama yöntemi değiştirildiğinden 2008 Kasım ayı sonrasında eksik istihdam verileri yayınlanmamaktadır. 2009 yılı Şubat ayından itibaren eksik istihdam verileri "zamana bağlı eksik istihdam" ve "yetersiz eksik istihdam" başlıkları altında yayınlanmaktadır.

1.2.1. Zamana Bağlı Eksik İstihdam

Referans haftasında istihdamda olan, esas işinde ve diğer işinde toplam 40 saatten daha az süre çalışmış olup, daha fazla süre çalışmak istediğini belirten ve mümkün olduğu takdirde daha fazla çalışmaya başlayabilecek kişilerdir (TÜİK).

1.2.2.Yetersiz İstihdam

Zamana bağlı eksik istihdam kapsamında yer almamak koşuluyla, referans haftasında istihdamda olan, son 4 hafta içinde mevcut işini değiştirmek için veya mevcut işine ek bir iş arayan ve böyle bir iş bulduğu takdirde 15 gün içinde çalışmaya başlayabilecek olan kişilerdir.(TÜİK).

2. İŞ VE MESLEK DANIŞMANLIĞI

İş arayan için doğru işi bulmak, işveren için ise doğru işçiyi bulmak emek piyasalarının büyük sorunlarından biridir. Bu sorunun giderilmesi için doğru işçi ile doğru iş, doğru işverenle doğru işçinin bir araya getirilmesini sağlayacak bir mekanizmanın varlığı gereklidir. Bu mekanizmanın varlığını gerektiren diğer bir husus emek piyasalarındaki bilgi eksikliğidir. Kamunun, emek piyasalarında bilgi eksikliğini giderme, işçi ve işverenin bir araya gelmesini sağlamaya yönelik çeşitli hizmetlerine istihdam hizmetleri adı verilmektedir. Türkiye’de bu görev, Türkiye İş Kurumu bünyesinde görev yapan İş ve Meslek Danışmanları tarafından yerine getirilmektedir.

Ülkemizde Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminden (2001-2005) itibaren işgücü piyasaları ile ilgili önemli düzenlemeler yapılmıştır (Biçerli, 2011:525). Bunların başında 2003 yılında yürürlüğe giren 4904 Sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu gelmektedir. 4904 sayılı Kanunla ülkemizde ilk kez özel istihdam bürolarının kurulmasının önü açılarak istihdam hizmetlerinde kamu tekeli kaldırılmıştır. Avrupa Komisyonu, 2002 yılında, Türkiye’ye Mali Yardım Programı kapsamında, İŞKUR’a, 40 milyon Euro’luk kaynağı hibe olarak aktarmıştır. Bu kaynağa yapılan 10 milyon Euro’luk ilaveyle İŞKUR’un kurumsal kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla kapsamlı bir proje hayata geçirilmiştir (Biçerli, 2011: 525). Aktarılan bu kaynaklar; İŞKUR’un merkez ve taşradaki kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesine ve aktif emek piyasası politikalarının uygulanmasına katkı sağlamıştır.

İŞKUR’un kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi çalışmaları, izleyen yıllarda da devam ederken, 2011 yılına gelindiğinde ilk kez “İş ve Meslek Danışmanlığı” bir meslek olarak tanımlanmış, böylece 2011 ve 2012 yıllarında İŞKUR’a iş ve meslek danışmanlığı yapmak üzere 4000 kişilik bir kadro tahsisi gerçekleştirilmiştir (Biçerli, 2011: 525).

İş ve meslek danışmanlığı genel olarak, bireylerin özellikleri ile mesleklerin ve işyerlerinin gerektirdiği nitelik ve şartları karşılaştırarak, bireylerin istek ve durumuna en uygun iş ve meslekleri seçmeleri, seçtikleri meslekler ile eğitim olanaklarından yararlanmaları, işe yerleştirilme, işe uyum ile ilgili sorunların çözümüne yönelik sistemli bir yardım edilme süreci olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007: 127). Öyle ki, bu, bireylerin kendilerini tanıması, işler, meslekler ve iş dünyası hakkında bilgi sahibi olmaları, kendileri ile işler, meslekler ve örgütlerin karşılaştırılması ve bir istihdam ve gelişim planı oluşturmaları için bireylere yapılan profesyonel ve sistematik yardım ve destek sürecidir (Erdoğan, 2011: 8). Türkiye İş Kurumu’na (İŞKUR) göre İş ve meslek danışmanlığı, işin ve mesleğin gerektirdiği özellikler ile işin gerektirdiği nitelik ve şartların karşılaştırılarak bireylerin istek ve durumuna en uygun işlere ve mesleklere yönlendirilmeleri, gerektiğinde bireylerin mesleki niteliğinin artırılması için ilgili eğitim olanaklarından yararlanmalarını, işe yerleştirilmeleri, işe uyumlarının sağlanması, işverenlerin beklentilerine uygun eşleştirilmelerin yapılmasıdır (Erdoğan, 2011: 7).

İş ve meslek danışmanlığının amacı, bireylerin kendilerini ve iş dünyasını tanımalarını sağlayarak çalışma yaşamının çeşitli evrelerinde bireylerin karşı karşıya kaldıkları iş ve meslek seçimi, iş ve meslekte ilerleme, iş ve meslek değiştirme, iş ve meslekte tatmin olma ve kendilerini geliştirme gibi konularda bireysel ve grup olarak yardımcı olma ve profesyonel destek sağlamaktır. İş ve meslek danışmanlığının hedef kitlesi ise genel olarak, meslek seçimi aşamasında olan gençler, işsizler ve çalışma yaşamında kariyerlerinin değişik aşamalarında bulunan her düzeydeki bireylerdir (Erdoğan, 2011: 8).

İş ve meslek danışmanlığı sadece kariyer sorunları yaşayan birey ya da gruplara değil, aynı zamanda çalışma yaşamının tüm evrelerindeki birey ve gruplara, kendilerine uygun, isteyerek yapacakları, verimli ve üretken olarak çalışabilecekleri bir iş ve meslek sahibi olmaları noktasında destek vermeyi ve bu desteğin sürekliliğini sağlamayı amaçlamaktadır (Erdoğan, 2011:10).

2.1. Erzurum Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğünde Görev Yapan İş ve Meslek Danışmanlarının Profili

İş ve meslek danışmanlığı, ülkemiz çalışma hayatında oldukça yeni bir meslektir. Mesleğin yeniliği ve henüz standartlarının belirlenmemiş olması bu mesleğe yönelik birçok soruyu da beraberinde getirmektedir. İş arayanlara, öğrencilere, çalışma hayatına atacakları ilk adımda ve çalışma hayatının her safhasında rehberlik hizmeti verecek olan iş ve meslek danışmanları ile ilgili olarak şu sorular akla gelmektedir;

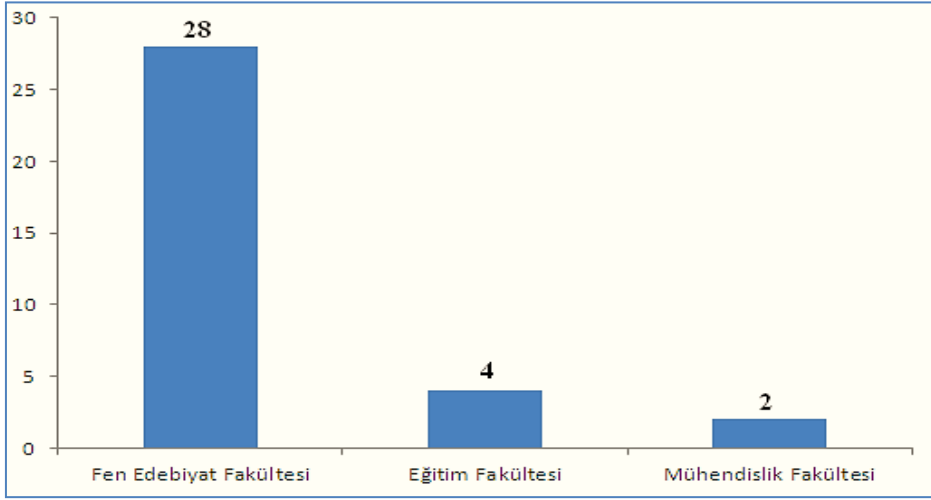
- İş ve meslek danışmanlığı uygun ve gelecek vadeden bir meslek midir?
- İş ve meslek danışmanları gizli işsizler ya da eksik istihdam edilenler arasında yer almakta mıdır?
- İş ve meslek danışmanlarının vermiş olduğu istihdam hizmetlerine ait faaliyetleri ile ilgili olarak elde edilen sonuçların denetimi yapılmakta mıdır?
- Denetim yapılıyorsa, yapılan denetimin etkinliği ve verimliliği hangi düzeydedir?

İş ve meslek danışmanı olarak çalışan personelin gerek profili gerekse mesleki yeterliliklerini belirlemeye yönelik olan bu çalışmada, temel araştırma evreni olarak Çalışma ve İş Kurumu Erzurum İl Müdürlüğü bünyesinde görev yapan iş ve meslek danışmanları ele alınmakta ve bir anket uygulamasıyla çalışma amacına uygun analizler yapılmaktadır.

Çalışma ve İş Kurumu Erzurum İl Müdürlüğü bünyesinde toplam 34 iş ve meslek danışmanı görev yapmaktadır. Görev yapan iş ve meslek danışmanlarının 15'i kadın, 19'u erkektir. 34 iş ve meslek danışmanının mezun olduğu fakültelere göre dağılımı şöyledir:

- Fen Edebiyat Fakültesi, 28,
- Eğitim Fakültesi, 4
- Mühendislik Fakültesi, 2 kişidir.

Şekil 1'deki grafikten de anlaşılabacağı üzere Fen Edebiyat Fakültesi mezunlarının oranının açık ara önde olduğu görülmektedir.

Şekil 1. İş ve Meslek Danışmanlarının Mezun Oldukları Fakülterle Göre Dağılımı

Mezun olunan fakülterle bakıldığında Çalışma Ekonomisi, İş Hukuku gibi iş hayatını birebir ilgilendiren derslerin verildiği İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin ilgili bölümlerinden mezun iş ve meslek danışmanının olmadığı görülmektedir.

Çalışma ve İş Kurumu Erzurum İl Müdürlüğünde görev yapan iş ve meslek danışmanı sayısı 34 olmasına karşın ankete cevap vermeyi kabul eden personel sayısı 26’dır. Cinsiyet dağılımı açısından 12’si kadın, 14’ü erkek olup, eğitim durumlarının ise 19 lisans, 7 yüksek lisans mezunu olduğu belirlenmiştir. 26 iş ve meslek danışmanının 13’ü 25-30 yaş aralığında, 13’ü de 31-35 yaş aralığındadır.

Tablo 1. İş ve Meslek Danışmanlığı Mesleğini Tercih Etme Sebepleri

İş ve meslek danışmanlığı mesleğini tercih etme sebebiniz nedir?	
<i>Bu mesleğin kariyer şansı yüksek bir meslek olması</i>	19
<i>Uzun süreli bir işsizlik aşamasından sonra bu meslekte çalışmak zorunda kalmak</i>	5
<i>Maddi anlamda tatmin edici bir meslek olması</i>	2
<i>Aldığınız eğitime uygun bir meslek olması</i>	0

Tablo 1’de görüleceği üzere katılımcılara “iş ve meslek danışmanlığı mesleğini tercih etme sebebi” sorulmuş ve bu soruya cevap veren 26 kişinin büyük bir çoğunluğu işe girişlerinde kendilerine sunulan imkânların ve özlük haklarının tatmin edici düzeyde olacağı düşüncesinden hareketle kariyer imkânı olan bu mesleği tercih ettikleri belirlenmiştir.

Bu soruya iş ve meslek danışmanlarından 19 kişi “Bu mesleğin kariyer şansı yüksek bir meslek olması”, 5 kişi “Uzun süreli bir işsizlik aşamasından sonra bu meslekte çalışmak zorunda kalmak”, 2 kişi “Maddi anlamda tatmin edici bir meslek olması” cevabını verirken, “Aldığınız eğitime uygun bir meslek olması” şikkına ise herhangi bir katılımcı cevap vermemiştir.

Cevaplara bakıldığında 19 iş ve meslek danışmanının mesleğe başlarken aldıkları bilgi doğrultusunda bu mesleği kariyer şansı yüksek bir meslek olduğu için tercih ettiği görülmektedir.

Kariyer, bireylerin sadece sahip oldukları işler değil, işyerlerinde kendilerine verilen iş rolüne ilişkin beklentiler, amaçlar, duygular ve arzularını gerçekleştirebilmeleri için eğitilmeleri; böylece sahip oldukları bilgi, beceri, yetenek ve çalışma arzusu ile çalıştıkları işletmelerde ilerleyebilmeleri anlamına gelmektedir (Aytaç, 2005: 5-6). Uygulamada kariyer açısından iş ve meslek danışmanlarının, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüklerinde görev yapan Genel İdari Hizmetler sınıfında yer alan diğer memurlardan herhangi bir farkı bulunmamaktadır. İş ve meslek danışmanları kurumda görev yapan diğer memurlar ile beraber mevzuatta aynı “Görevde Yükselme Yönetmeliğine” tabidirler.

Tablo 2. İş ve Meslek Danışmanlarının Mesleklerinin geleceğine Yönelik Düşünceleri

Mesleğin Geleceğine Yönelik Düşünceniz Nedir?	
<i>Bu mesleği geçici olarak düşünüyorum</i>	1
<i>Bu mesleği kariyer hedeflerim açısından kesinlikle kalıcı bir iş olarak görüyorum</i>	3
<i>Bu meslekte kariyer imkânlarının yeterli olduğunu düşünmüyorum</i>	9
<i>Bölümüm ve deneyimlerimle ile yakından ilgili bir işe geçebirim</i>	13

Tablo 2’de gösterildiği gibi anket sorusunda iş ve meslek danışmanlarına; “Mesleğin geleceğine yönelik düşünceniz nedir?” sorusu sorulmuş. Bu soruya verilen cevaplardan da görüleceği üzere 1 iş ve meslek danışmanı “bu mesleği geçici olarak” düşündüğünü, 3 iş ve meslek danışmanı “bu mesleği kariyer hedefleri açısından kalıcı bir iş olarak” gördüğünü, 9 iş ve meslek danışmanı bu mesleğin “kariyer imkânlarının yeterli olduğunu” düşünmediğini belirtirken, 13 iş ve meslek danışmanı ise “bölümüyle ve deneyimleri ile ilgili bir işe geçebileceğini” belirtmiştir.

Ankette iş ve meslek danışmanlarına; “İş ve meslek danışmanlığı için yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz? Sorusu sorulmuş; bu soruya ankete katılan 23 iş ve meslek danışmanı “Evet” cevabını verirken, 3 iş ve meslek danışmanı “Hayır” cevabını vermiştir.

Ankette iş ve meslek danışmanlarına “İş ve meslek danışmanlarının sizce temel sorunu nedir?” sorusu sorulmuş; bu soruya 19 iş ve meslek danışmanı “alınan eğitimle yapılan iş arasında ilişkinin olmaması” cevabını verirken, 7 iş ve meslek danışmanı ise “yapılan iş karşılık ücretin düşük olması” cevabını vermiştir.

Ankette iş ve meslek danışmanlarına “Kendinize uygun iş ilanlarını takip ediyor musunuz?” sorusu sorulmuş, bu soruya 10 iş ve meslek danışmanı “Evet” cevabını verirken, 16 iş ve meslek danışmanı “Hayır” cevabını vermiştir.

Diğer bir soruda iş ve meslek danışmanlarına “Eğitim hayatınızda çalışma hayatı ile ilgili bir ders aldınız mı?” sorusu sorulmuş, bu soruya 11 iş ve meslek danışmanı “Evet” cevabını verirken, 15 iş ve meslek danışmanı “Hayır” cevabını vermiştir.

SONUÇ

İş ve meslek danışmanlığı; genel olarak, bireylerin özellikleri ile mesleklerin ve işyerlerinin gerektirdiği nitelik ve şartları karşılaştırarak, bireylerin istek ve durumuna en uygun iş ve meslekleri seçmeleri, seçtikleri meslekler ile eğitim olanaklarından yararlanmaları, işe yerleştirilme, işe uyum ile ilgili sorunların çözümüne yönelik bir meslek dalıdır. Mesleğin temel misyonu; çalışma hayatını daha aktif hale getirebilme adına işgücünü nitelik ve nicelik bakımından iyileştirme ve yardımlaşmayı sistemli bir şekilde kavuşturmadır.

İş ve meslek danışmanlığının hedef kitlesi ise genel olarak, meslek seçimi aşamasında olan gençler, işsizler ve çalışma yaşamında kariyerlerinin değişik aşamalarında bulunan bireylerdir. Türkiye gibi, hem istihdam edilenlerin düşük ve orta vasıflı olduğu hem de genç işsizliğin yaygın olduğu ülkelerde iş ve meslek danışmanlığı hizmeti işgücü piyasası açısından giderek önem kazanmaktadır.

Tamamı lisans mezunu olan iş ve meslek danışmanlarının mesleğe alınırken herhangi bir bölüm ayırımına tabi tutulmaması ve bu meslek için genel geçer standartların belirlenmemiş olması iş ve meslek danışmanlarını eksik istihdam durumu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu çalışmada ortaya konduğu üzere fizik ya da fen bilgisi öğretmenliği bölümünden mezun olan bir bireyin, lisans dönemlerinde üniversitesinden aldığı eğitimin dışında başka bir alanda iş ve meslek danışmanı olarak çalıştırılması kişinin hem eksik istihdam hem de gizli işsizlikle karşı karşıya kalmasına sebep olabilmektedir.

Türkiye’de ortalama olarak üniversite bitirme yaşının yirmi iki olduğu (Keser, 2006: 110) ve ilk bir yıl içinde işe girebilmenin ancak mümkün olduğu göz önünde bulundurulursa, Çalışma ve İş kurumu Erzurum İl Müdürlüğünde görev yapan iş ve meslek danışmanlarının iş hayatına henüz katılanlardan oluştuğu söylenebilir. 2011 yılında başlatılan kurslar ve akabinde düzenlenen sınavlar neticesinde 2012 yılında hayata geçirilen iş ve meslek danışmanlığı profesyonel bir danışma kurumu işlevi üstlenmekten oldukça uzaktır. Yeterli bir eğitim, ciddi bir branşlaşmadan geçmeksizin meslek hayatına giren İş ve meslek danışmanlarının bu mesleği tercih etme nedenleri arasında “uzun süre işsizlik sürecinden sonra bu meslekte çalışmak zorunda kalmak” ve “hayalindeki mesleğe atanamamak” düşüncesinin hâkim olması bu meslekte çalışanların iş tatmininden oldukça uzak olduğunu birer göstergesidir.

Erzurum Çalışma ve İş Kurumu Erzurum İl Müdürlüğü İş ve meslek danışmanlığı çalışanlarının mezun oldukları üniversiteler çeşitlilik gösterirken, mezun oldukları fakülteler

açısından incelendiğinde fen ve edebiyat fakültesindeki yoğunlaşma dikkat çekicidir. Türkiye’de fen ve edebiyat fakültesi mezunlarının kamu veya özel sektörde çoğunlukla eğitimle ilgili faaliyetlerde istihdam edilmek üzere yetiştirildikleri açıktır. Ancak fen ve edebiyat fakültelerinin ihtiyaçtan fazla mezun vermeleri, mezunlarının eğitim kurumlarında iş bulma imkânlarının giderek azalması, pedagojik formasyonda yaşadıkları sıkıntılar (Avcıata, 2012: 82) ve KPSS ile atanmalarındaki gibi zorluklar bu meslek adaylarını farklı işlere yöneltmiş durumdadır. İstihdam imkânlarının kısıtlılığı gibi ana nedenlerle, üniversite mezunu bireyler eğitimini aldıkları mesleklerden çok farklı veya ilgisiz alanlarda çalışmaya zorlanmakta bu durum ise çalışma hayatında verimsizliği beraberinde getirmektedir.

2011 yılında başlatılan kurslar ve akabinde düzenlenen sınavlar neticesinde 2012 yılında hayata geçirilen “İş ve Meslek Danışmanlığı Projesi” kapsamında bugüne kadar 3800 kişi iş başı yaptırılmış olup ilgili kurslara katılım yapmış, yaklaşık 10 bin kişi ise atama beklemektedirler. Herhangi bir fakültenin herhangi bir bölümünden mezun olmak veya bazı meslek dallarında tecrübeli olmak gibi şartları dahi olmaksızın hemen her fakülte mezununu birkaç aylık kurslarla iş ve meslek danışmanı olarak istihdam etmek gerek çalışan gerekse hizmet alma durumunda olanlara arzu edilen tatmini sağlamaktan uzaktır.

İş ve meslek danışmanlığı sınavları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından akredite edilen Sakarya Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi ve Süleyman Demirel Üniversitesi tarafından gerçekleştirilmekte ve binlerce üniversite mezununa bir iş kapısı olarak ümit vermektedir. Ancak profesyonelleşen ve küreselleşen bir dünyada iş ve meslek danışmanları iktisadi ve idari bilimler fakülteleri bünyesinde başta çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri bölümleri olmak üzere insan kaynakları yönetimi dersleri veren bölüm mezunlarından seçilmeli, yine bu kişilerin mesleki yeterliliklerini sağlama adına Yüksek Lisans öğrenimi almaları sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

ALTAN, Ö.Z., (2003), **Sosyal Politika**, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın no:1477

AVCIATA, U. (2012) “*Fen-Edebiyat Fakültelerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*”, **Eğitime Bakış**, Sayı:23, 82-85.

Biçerli, M.K. (2004) **İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1563.

BULUTAY, T. (1995). **Employment, Unemployment and Wages in Turkey**, Ankara, ILO Publications.

ERDOĞMUŞ, N. (2011) “İş ve Meslek Danışmanlığı”, İş ve Meslek Danışmanlığı Derneği (der.), **İş ve Meslek Danışmanlığı**, Ankara: İŞKUR, 6-23.

FORONDO, Oscar V. (1991) “*The social sciences and the problem of youth unemployment in the World*” Paris, Unesco, **Pub Facing the future young people and unemployment around the World.**

GÖK, M., (2004). **İşgücü Piyasası ve Kobiler.** Roma Yayınları No: 12, 1. Baskı, Eylül, Ankara, 418 s.

KESER, A. (2006) “*Çağrı Merkezi Çalışanlarında İş Yükü Düzeyi İle İş Doyumu İlişkisinin Araştırılması*”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11 (1), 100-119.

KORAY, M., (2000). **Sosyal Politika.** Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları,.

KORKMAZ, A. ve MAHİROĞULLARI, A. (2007) **İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları (Türkiye ve AB Ülkeleri)**, 2.baskı, Bursa: Ekin Kitabevi.

KUMAŞ, H., (2001). “*İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri*”, İzmir, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3 (4), Ekim-Kasım-Aralık, 200 s.

LORDOĞLU K. ve ÖZKAPLAN N., (2003). **Çalışma İktisadı.** İstanbul, Der Yayınları No: 358, 461s.

ÖZDEMİR, S., ERSÖZ H.Y. ve SARIOĞLU, İ. (2006). **İşsizlik Sorununda Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Desteklenmesi**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2006-45.

ÖZGÜVEN, A., (1997). **İktisat Bilimine Giriş**, İstanbul, Filiz Kitabevi, Göz.geç.gen. 7. Baskı,İ, 534 s.

T.C. Anayasası Md.49

TÜSES (1990) **İstihdam Politikaları**, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/478/5513>. Pdf, ET: 03.02.2015.

ÜNSAL, M.E., (1999).**Makro İktisat**, Ankara, Kutan Ofset Matbaacılık, Göz.Geç. 2. Baskı.

YILDIRIM K. ve KARAMAN D., (2001). **Makro Ekonomi.**Eskişehir, EğitimSağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, 2. Basım, Yayın No: 145

“VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ UYGULAMALARI KARŞISINDA MÜKELLEFLERİN DAVRANIŞLARI: İSTANBUL İLİ ÖRNEĞİ

Serpil AĞCAKAYA*, Yasemin YILDIRIM**

ÖZET

Bir ülkenin en önemli gelir kaynağı bilindiği gibi vergilerdir. Bu önemden dolayı vergi sisteminin vergiye olan uyumu artırıcı yönde olması gerekir. Genellikle bir vergi sisteminin başarılı olarak kabul edilmesi, vergi yükünün adil ve eşit bir şekilde dağılımına bağlıdır.

Bu çalışmada, vergilerin vatandaşlar tarafından nasıl algılandığı, vergi sistemine nasıl bakıldığı, vergi ödeme isteklerine etki eden faktörlerin neler olduğu, mükelleflerin vergi kaçakçılığına bakışı ve vergi bilincinin nasıl artırılabilceğine ilişkin sorulara cevap aranmıştır.

Araştırma, İstanbul ilindeki vergi mükelleflerinin vergi bilinci ve ahlakına ilişkin düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla 560 mükellef ile yürütülmüştür. Anket sonuçlarının analizinde SPSS istatistiksel paket programı kullanılmıştır. Hipotez testleri olarak ki-kare analizleri yapılmış, elde edilen bulgular %95 güven aralığında 0,05 anlamlılık düzeyinde yorumlanmıştır. Yapılan bu çalışmada mükelleflerin bazı özelliklerinin (cinsiyet, yaş, medeni durum, gelir seviyesi, eğitim durumu vb.) vergi bilinci ve ahlakına olan etkisinde fark yaratıp yaratmadığı incelenmiştir. Mükelleflerin görüşlerine göre vergi bilincine yönelik eğitimin gerekliliği, vergilemede adaletin sağlanmadığı ve vergi oranlarının yüksek olduğu araştırma sonuçları arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Ahlakı, Vergi Uyumu, Vergi Bilinci, İstanbul İli.

* Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, serpilagcakaya@sdu.edu.tr

** Öğretim Görevlisi, Ordu Üniversitesi, SBMYO, Muhasebe ve Vergi Bölümü, yaseminyenigun@odu.edu.tr

TAX CONSCIOUSNESS AND BEHAVIOUR OF TAXPAYERS AGAINST TAX PRACTICES (THE CASE OF ISTANBUL)

ABSTRACT

A country's largest income source is tax as known. Because of this importance tax system must be in the direction of increasing tax compliance. Usually, successful adoption of the tax system depends on the distribution of the tax burden in a fair and equitable manner.

The purpose of this study is to find answers to the questions of how taxes are perceived by citizens, how current tax system is judged, what components that stimulate willingness to pay taxes are, how tax payers evaluate tax evasion, and finally how tax consciousness can be improved.

This research was conducted with 560 taxpayers with the aim of identifying the ideas of taxpayers in Istanbul about tax consciousness and tax ethics. In this study, the differences between the personal characteristics of these taxpayers, such as gender, age, marital status, income that effect of tax consciousness and ethics were examined. According to the taxpayer's opinions, the necessity of tax-related education, there is not justice in taxation and tax rates are high have taken place in the results of the research.

Keywords: Tax Ethics, Tax Compliance, Tax Consciousness, Istanbul Province.

GİRİŞ

Devletin temel gelir kaynağı olan vergiler bu niteliğinin yanında ekonomik, mali ve sosyal fonksiyonlarını da taşımaktadır. Gelir seviyesi, vergi oranları, çalışma şartları gibi kişisel ve çevresel faktörlerin de etkisiyle mükelleflerin vergiye karşı algı ve davranışları değişiklik göstermektedir. Toplumda vergi kaçakçılığı yapan ya da vergi ödemeyenlerin kınanması, toplumun kültürel değerlerinin tarihsel süreç içerisinde bozulması, kişilerin dini veya siyasi görüşleri gibi etkenlerin vergiye karşı gösterilen davranışları etkilediği söylenebilir (Aktan, 2012:19). O halde vergi uyumu açısından hem çevresel etmenler hem de yaş, medeni durum, cinsiyet gibi demografik faktörlerin de ne yönde etkili olabileceği önem taşımaktadır.

Vergi bireylerin gelir ve harcamalarında daraltıcı etki yapan ve aynı zamanda tasarruf yapabilmelerini de azaltan bir unsur olduğu için bireyler tarafından hoş karşılanmamakta ve mükelleflerce yük olarak görülebilmektedir. Dolayısıyla bu alanda da yapılan çalışmaların sayısı artmıştır. İstanbul'un tüm şehirlerden göç alması, ülke ekonomisine büyük katkı sağlaması ve metropol kent niteliğini taşıması İstanbul için yapılan çalışmaların önem ve gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

1.VERGİ KAVRAMI ÜZERİNE

Vergi konusunda geçmişten günümüze pek çok tanımlama yapılmıştır. Genel bir tanım olarak diyebiliriz ki vergi, kamusal hizmetlerin gerektirdiği giderler ile kamu borçları dolayısıyla ortaya çıkan yükleri karşılamak amacı ile devletin egemenlik gücüne dayanarak, karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden cebri olarak aldığı parasal değerlerdir (Akdoğan, 1994:101). Tanımdan da anlaşılacağı üzere vergi toplamak devletin egemenlik hakkını kullanmasıyla ortaya çıkmaktadır.

Vergilerin geleneksel işlevi devletin sosyal mal ve hizmet üretebilmesi için kaynak sağlamasıdır ancak Keynesyen iktisadın ortaya çıkması ile birlikte tam istihdam ve büyümeyi sağlamak için fonksiyonel maliye gündeme gelmiştir. Bu anlayışa göre vergiler maliye politikasının da bir aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Vergilerin ekonomik ve sosyal amaçlar taşımasında 1929 ekonomik buhranının da büyük etkisi olmuştur. Söz konusu amaçlara ulaşmak için vergilerin miktarında ve bileşiminde yapılan düzenlemeler vergi politikasını oluşturur.

Kişilerin ödedikleri verginin; onların gelir, harcama ve servetlerinde meydana getirdiği azalma, matematiksel bir değerle bir oran ilişkisi içinde veya bir yük olarak ifade edilmesine vergi yükü denilmektedir. Kişiler vergi yüklerini, dolaylı vergilerde mali anestezi (verginin fiyat içine gizlenmesi) etkisiyle daha az hissetmekteyken; dolaysız vergilerde daha fazla hissetmektedirler. Bu durum hükümetleri, dolaylı vergilere ağırlık vermesi yönünde etkilemektedir (Aktan, 2000:125). Vergi yükü, gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere oranla daha yüksektir. Gelişmekte olan ülkelerde daha çok uygulanan dolaylı vergilerde, yansıtılan vergi miktarının ödenen vergi miktarından düşülmesi durumunda gerçek vergi yükü hesaplanabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde refah seviyesinin artırılması için vergi yükü artarken, gelişmekte olan ülkelerde süreklilik kazanan kamu açıkları vergi yükünü artırmaktadır (Pehlivan, 2003:173).

Tarihsel süreç içinde üzerinde önemle durulan bir konu da vergi kapasitesidir. Vergi kapasitesi veya vergi sınırı, bir ülkedeki belli bir dönemde vergilendirilebilecek potansiyeli ifade etmektedir. Vergi kapasitesi vergilendirilebilecek en yüksek sınırı ifade eder. Bu sınır ülkeden ülkeye veya zamandan zamana değişiklik gösterir. Bununla birlikte vergi kapasiteleri hükümetlerin vergi reformlarıyla yükselme veya düşme eğilimi gösterebilir. Ayrıca tahmini vergi kapasitesi ile fiili vergi hasılatı arasındaki oransal ilişkiyi ifade eden vergi gayreti de mali yönetimin etkinliği ile yakından ilgilidir (Korkmaz, 1982:20).

Vergi yükümlüğünün mükellefler tarafından zamanında, tam ve eksiksiz olarak yerine getirilmesi, vergiye gönüllü uyumun bir göstergesidir. Kanunen belirlenen bir vergi yılı içinde gönüllü ve zamanında ödenmeyen gerçek vergi yükümlülüğünün toplam tutarı ise vergi boşluğu olarak ifade edilir. Blanchard'ın (1990) ortaya attığı vergi boşluğu (tax gap indicator) yaklaşımında; kamu borç stokunun sürdürülebilirliğini sağlayacak olan ideal bir vergi geliri/milli gelir oranının tespit edilmesi amaçlanır (İnan, 2003:20). Herhangi bir

mükellef için gerçek vergi yükümlülüğü, söz konusu vergi yılı için belirlenecek olan vergi miktarı demektir. Çeşitli nedenlerden dolayı bu miktar mükellefin belirttiğinden farklıdır. Mükellefler vergi mevzuatı ve hukukuna yeterince hakim olmayabilirler ve bu durumda yanlış beyanda da bulunmuş olabilirler. Vergi açığı bu gibi durumlardan kaynaklanabileceği gibi, vergi kaçırma veya vergi kaçakçılığı yoluyla da oluşabilir.

Vergiler, her şeyden önce toplumda yaşayan bireylerin yaşam hakkının ve mülkiyet hakkının güvence altına alınması için ödemeleri gerekli olan bir bedeldir. Ancak bu toplanan bedelin keyfi olarak kullanılması ve adaletsiz bir şekilde dağıtılmasıyla vergiler, medeni toplumu oluşturanın tersine onu zedeleyici unsur haline gelir ve siyasi otoritenin varlığını tehdit etmeye başlar. Bazı kişilerin elde ettikleri faydanın bedelini başkalarına ödetmesi durumunda adaletsiz bir ortam oluşur (Yereli ve Ata, 2011:25).

1.1.Mükelleflerin Vergiye Karşı Davranışlarını Etkileyen Faktörler Ve Tepkisel Davranış Şekilleri

Mükelleflerin vergiye karşı yaklaşımları, hem kişinin kendi düşünce ve inançları hem de toplumsal faktörler tarafından etkilenir.

1. Sübjektif Faktörler

Kişilerin özel durumlarının etkili olduğu, kişiden kişiye değişebilen vergi ödeme gücü, kişisel vergi yükü, vergi bilinci, sahip olunan vergi ahlakı, siyasi iktidarı benimseyip benimsememe durumu gibi faktörlerdir. Bu değerler herkes için aynı olmadığından; mükellefler, herkes için aynı şekilde gerçekleşen vergi olayına farklı tepkiler gösterebilmektedir.

Devlete duyulan güven bazında ele alınırsa, bu alanda literatürdeki çalışmalar güven düzeyindeki artışın vergi ahlakı üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Vatandaşlık bilincindeki artışın da vergi ahlakını olumlu yönde etkilediği sonucuna yine yapılan çalışmalarda ulaşılmıştır (İzgi ve Saruç, 2011:138). Devlete duyulan bağlılığın etkisi olduğu gibi devleti yönetenlerin tercihleri de vatandaşların vergiye bakış açılarını etkilemektedir. Siyasi iktidarların aldıkları kararların bir kısmı da vergilerle ilgili olduğu için toplumun bu kararlardan etkilenmesi doğaldır.

2. Objektif Faktörler

Mükellefin özel durumundan kaynaklanmayan tamamıyla dış etkenlerden kaynaklanan bu faktörler temel olarak üç ana grupta toplanır. Bunlar; vergi sisteminden kaynaklanan faktörler, vergi idaresinden kaynaklanan faktörler ve ekonomik yapıdan kaynaklanan faktörlerdir.

Vergi sistemi, bireyler ve kurumların belli dönemlerde ödemekle yükümlü oldukları vergilerin tümü şeklinde ifade edilmektedir (Çiçek, 2006:54). Vergi adaleti, vergi afları, vergi sisteminin uygulamaları, vergi oranları ve vergi kanunu gibi hususlar mükelleflerin psikolojilerinde etkili olabilmektedir. Adolf Wagner tarafından geliştirilmiş genellik ilkesine göre ülkedeki herkesin din, dil, renk, sınıf, etnik köken vb. ayrımlar gözetilmeksizin vergilendirilmesi gerekir (Demir ve Gülten, 2013:273). Kendilerini adaletsiz bir vergi sisteminin içinde hisseden mükellefler farklı davranış biçimlerini benimseyebilirler. Bu durumda mükellefler, kanunlara uygun olarak vergiden kaçınmanın veya vergi kaçırmanın yollarını arayabilirler. Böyle bir durumun oluşmaması için vergi sistemi adil olmalı ve iyi bir yönetim kadrosu tarafından idare edilmelidir (Richard ve Musgrave, 1989:216).

Asıl amacı vergi toplamayı kolaylaştırmak olan vergi affı, olumlu ve olumsuz görüşleri bir arada toplamaktadır. Devletin, çıkardığı kanunla alacak hakkından vazgeçmesi şeklinde tanımlanan vergi affının olumlu olduğunu düşünenlerin dayandığı temel faydalar; hükümet açısından vergi gelirlerinde hızlı artışların yaşanması, yönetsel faaliyetlerin maliyetlerinin azalması, henüz kayıt altında olmayan kişilerin sonraki aflarda daha iyi izlenmesi ve kayıtların tutulması yoluyla vergiye gönüllü uyumu artırabileceği düşüncesidir. Vergi affının karşısında olan görüşler ise; dürüst vergi mükelleflerince vergi sisteminin adil olmadığını düşündürebilmesi, gelecekteki vergi uyumsuzluğuna cesaret vermesi ve vergi kaçırmanın yanlış olduğu düşüncesinin azalmasıdır (Çetin, 2007:178).

Defter tutma, fatura kesme, beyanname verme gibi vergi sistemindeki uygulamalar mükellefler açısından birer maliyet olarak düşünülmektedir. Ayrıca etkin bir vergi idaresi de mükelleflerin beklentileri arasında yer almaktadır. Vergi kaçakçılığının önlenmesinde denetim ve vergi cezalarının caydırıcı etkisi olmaktadır. Vergi denetimleri üzerine yapılan ampirik çalışmalar yüksek cezalar ve denetim olasılığının vergi kaçırmanın önüne geçebileceğini, denetim olasılığı(oranı) ile vergi direnci arasında zıt bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (Gök, 2007:147).

Vergi uygulamalarını içine alan vergi sistemi, uygulandığı ülkeden ayrı olarak ele alınmayacağı gibi; o ülkenin milli gelir seviyesi, kamu harcamaları, kayıt dışı istihdam gibi ekonomik faktörleriyle mükelleflerin vergiye yaklaşımını etkilemektedir (Yücel, Şenyüz ve Gerçek; 2015:21). Gelişmiş ülkelere kıyasla gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen milli gelir çok düşüktür. Bu sebeple bu ülkelerde bireyler daha fazla yüke ve vergi fedakârlığına katlanmaktadırlar. Genellikle istihdam üzerindeki ağır vergi yükü nedeniyle işsiz kalan veya kayıt dışı çalıştığı için sosyal güvenlik kurumlarının hizmetlerinden yararlanamayan mükellefler vergiye olumsuz bakmaktadırlar. Bu nedenle vergi oranlarının artması kayıt dışı istihdamı tetikleyici bir rol oynamaktadır (Kaynar, 2007:65).

2.MÜKELLEFLERİN VERGİYİ ALGILAMA BİÇİMLERİ VE VERGİYE KARŞI TUTUM VE DAVRANIŞLARINA YÖNELİK İSTANBUL İLİ ANKET ÇALIŞMASI

2.1.Araştırma Hakkında Genel Bilgiler

Bu anket çalışması, toplumun vergiye gönüllü uyumunun araştırılması ve Türkiye’de uygulanan vergi sisteminin uyumlaştırılmasına ilişkin yapılan çalışmalara katkıda bulunması amacıyla İstanbul ilinde ulaşılabilen tüm semt ve ilçelerdeki 560 vergi mükellefine sunulmuştur. Anket çalışmaları, esasen devlet ile toplum arasında bir köprü görevi gördüğü için önem taşımaktadır. Yüzyüze ve elektronik posta yoluyla ulaştırılan bu anket çalışmasının sonuçlarının analiz edilmesi için SPSS istatistiksel paket programı kullanılmıştır. Hipotez testleri olarak ki-kare analizleri yapılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında 0,05 anlamlılık düzeyinde yorumlanmıştır. Analizde mükelleflere iki aşamalı sorular sorulmuştur. İlk aşamada mükellefler çoktan seçmeli sorulara cevap vermiş, ikinci aşamada ise çizelgede verilen yargılara katılıp katılmadıklarını belirtmişlerdir.

2.2.Araştırma Sonucu Elde Edilen Bulgular

Araştırmaya katılan deneklerin demografik özellikleri şu gruplar arasında toplanmıştır: Cinsiyet (Kadın %42.3-Erkek %57.7), eğitim düzeyi (ilkokul %13, orta öğrenim %34.6, yükseköğrenim ve üstü %52.3), yaş (18-30 %35.2, 31-40 %33.2, 41-60 %25.4, 61 yaş ve yukarısı %6.3), medeni durum (evli %52.1, bekar %43.2, boşanmış %4.6), aylık gelir (0-1000 TL %29.5, 1001-2000 TL %42.3, 2001-3000 TL %18.8, 3001-4000 TL %5.2, 4000 TL ve üstü %4.3), faaliyet alanı (ticari faaliyet %33.8, serbest faaliyet %23.8, diğer %42.5).

Araştırmada katılımcılara yöneltilen çoktan seçmeli sorulara verilen cevaplar, sıklık ve yüzde dağılım analizlerine göre elde edilen veriler şöyledir: Mükellefler vergi bilincinin artırılması için, kamu harcamalarının ve vergi sistemindeki adaletsizliğin düzeltilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Mükelleflerin %76 gibi büyük bir çoğunluğunun ödedikleri vergilerin yüklerini ağır ve çok ağır hissettikleri görülmektedir. Öyle ki, toplumda hissedilen subjektif vergi yükü (vergi tazyiki) vergi bilincinin ve vergi uyumunun sağlanmasında negatif bir etken olarak karşımıza çıkan önemli bir gerçektir. Olası bir vergi artışı için doğabilecek tepkilere bakıldığında, tüketimin azaltılması ve vergi ödeme gayretinde azalma meydana gelmesi en çok işaretlenen şıklar arasındadır. Vergi ödeme gayretindeki düşüşler vergi kaçakçılığının artmasına etki ederek vergi sisteminin adaletsiz bir yapıya bürünmesini kolaylaştıracaktır. Katılımcıların ülkemizdeki vergi sisteminin adaletsizliğinin nedenlerine verdiği cevaplara göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu vergi kaçırmanın yaygın olduğunu seçerken diğer büyük çoğunluğu ise vergi kanunlarının yapısını işaretlemişlerdir. Nitekim ülkemizde vergi mevzuatının basit, net ve kolay anlaşılır olması

konusu sürekli gündeme getirildiği halde bir türlü bu sistem sağlanamamıştır. Vergi kaçırmanın birine karşı mükelleflerin yaklaşık yarısının bu davranışı hoş karşılamadığı hatta % 32,3'ünün ise şiddetle karşılarını cevabını verdiği görülmektedir. Mükelleflerin vergi kaçakçılığını tetikleyici ve artırıcı faktör olarak düşüncelerini analiz etme amacıyla kendilerine yöneltilen soruya verdikleri cevapların büyük bir çoğunluğu vergi oranlarının yüksek olması ve denetim yetersizliği şıklarında toplanmıştır. Bu durumda görülüyor ki mükellefler, vergi denetimlerinin ve cezai uygulamaların artmasının vergi kaçakçılığını azaltacağı yönünde etkisi olacağına inanmaktadırlar. Mükelleflerin vergi aflarına dair düşünceleri incelendiğinde, katılımcıların yaklaşık yarısının üzerinde hemfikir olduğu konu vergi aflarının dürüst mükellefleri cezalandırmasıdır. Bu cevabın bir alt çoğunluğu ise devlete duyulan güvenin sarsılması şıkında toplanmıştır.

Tablo 1. “Evet” ve “Hayır” Cevap Seçenekli Sorular ile Bu Sorulara Verilen Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımı

	Evet		Hayır		Toplam
	f	%	f	%	
Ticari yaşamınız boyunca vergi beyannamesi doldurma deneyiminiz oldu mu?	298	53	262	47	560
Maddi açıdan daha iyi olmanızın vergilerinizi daha istekli ödemenize bir etkisi var mı?	354	63	206	37	560
Vergi dairelerinde çalışanların mükelleflere yaklaşımını olumlu buluyor musunuz?	241	43	319	57	560
Alışveriş yaparken belge (Fiş- Fatura) düzenine uyar mısınız?	431	77	129	23	560
Küçük miktardaki vergi kaçırmanın önemsiz olduğunu mu düşünüyorsunuz?	110	20	450	80	560
Vergi mevzuatı anlaşılır bir içerikte mi hazırlanmıştır?	229	41	331	59	560
Gelir düzeyi sizinle aynı olan bireylerle eşit ölçüde vergilendirildiğinizi düşünüyor musunuz?	166	30	394	70	560
Vergi dairelerindeki teknolojik uygulamaları yeterli buluyor musunuz?	258	46	302	54	560

Denetim ve cezaların vergi ödemeye olumlu etkisi var mıdır?	393	70	167	30	560
Devleti yönetenlere duyulan güven vergi ödeme isteğini artırır mı?	382	68	178	32	560
Ülkemizde uygulanan vergi sistemini adil buluyor musunuz?	120	21	440	79	560
Ödenen vergilerin ne oranda, nerelere harcandığını takip etmek mümkün olmaktadır mı?	122	22	438	78	560
Hükümet hesap verebilirlik ve mali saydamlık ilkelerini yerine getirmekte midir?	200	36	360	64	560

Araştırmaya katılan katılımcıların “evet” ve “hayır” cevap seçeneekli sorulara verdiği yanıtlar incelendiğinde; katılımcılar, ekonomik bakımdan kendilerini daha rahat hissetmelerinin vergilerini gönüllü olarak ödemelerine katkı sağlayacağına ve yapılan alışverişlerin faturasız olmaması gerektiğine inanmaktadırlar. Çoğu katılımcı ülkemizdeki vergi sisteminin adil olmadığını ve alınan vergilerin ne şekilde harcandığının takip edilemediğini düşünmektedir.

Katılımcılara yöneltilen sorularda bazı ki-kare testleri (anlamlılık 0,05) uygulanmıştır. Bu uygulamadan çıkan sonuçların başlıca değerlendirmeleri şöyledir: Eğitim düzeyi dikkate alınarak vergi düzeyinin artırılması için yapılması gerekenin ne olması gerektiği çapraz analize tabi tutulduğunda, ilkökul düzeyinde eğitim seviyesine sahip olanların büyük çoğunluğu, kişi başına düşen milli gelir seviyesinin artırılması şikkını işaretlemişlerdir. Orta ve yükseköğrenim seviyesine sahip olan katılımcılar ise ilkökul seviyesindekilerin tersine çoğunluk olarak, kamu harcamalarının ve vergi sistemindeki adaletsizliğin düzenlenmesi cevabını vermişlerdir. Eğitim düzeyi ile vergi bilincinin artırılması arasında anlamlı bir ilişki bulunarak, cevapların genel değerlendirmesi yapıldığında en fazla seçilen cevap vergi sistemi ve kamu harcamalarının düzenlenmesi olurken, en az seçilen şık ise eğitim-öğretimin yaygınlaştırılması olmuştur. Eğitim seviyesi yükseldikçe, eğitim-öğretimin yaygınlaştırılması cevabını seçenlerin oranı azalmaktadır. Yani eğitim seviyesi daha az olan mükelleflerin eğitime verdiği önem daha fazladır. Bu durum bize vergi sistemi ile eğitim arasındaki en olumsuz gerçeği çarpıcı olarak yansıtmaktadır.

Gelir durumuna göre ağırlığı en fazla hissedilen vergi türü incelemesinde, katılımcıların aylık gelir düzeyleri ile ödemesini yaparken ağırlığını en fazla hissettiği vergi türleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Gerçekten de, gelir seviyesi düşük olan mükelleflerin ağırlığını en fazla hissettiği vergi türü KDV iken, gelir seviyesi arttıkça mükelleflerin bu ağırlığı daha çok gelir vergisi ödemelerinde hissettiği sonucu çıkmaktadır.

Verginin tanımında cinsiyete göre yapılan analizde de, vergiler kadınlar için daha çok zorunlu bir ödeme olarak görülmekteyken erkek mükellefler açısından kamu hizmetlerinin karşılığı olarak görülmektedir.

Mükelleflerin yaşa göre hükümetin hesap verebilirlik ve mali saydamlık ilkelerini yerine getirip getirmediği hakkındaki düşünceleri de incelenmiştir. Ülkemizde 2002 genel seçimlerinden bu yana TBMM’de politika ve kararların uygulanması sürecinde faaliyet gösteren hükümetin çalışmalarının, hesap verilebilirlik ve mali saydamlık ilkelerini yerine getirip getirmeme konusunda, katılımcıların % 64,3’lük oranla hayır cevabını verdikleri görülmektedir. Yaş gruplarının verdiği cevaplar arasında paralellik bulunduğundan bu faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı söylenebilmektedir.

Medeni duruma göre devletin gelir ihtiyacını karşılama yöntemi hakkındaki görüşler incelendiğinde, mükelleflerin verdiği cevaplar genellikle kamu harcamalarının kısılması seçeneğinde toplanmıştır.

Faaliyet alanına göre mükelleflere yöneltilen, vergi oranlarının düşürülmesinin nasıl bir etki meydana getireceği sorusunda; her üç farklı faaliyet kriterinde de çoğunluk olarak vergi kaçakçılığının azalacağı ve vergi tabanının genişleyeceği cevapları verilmiştir.

Devleti yönetenlere duyulan güven ile vergi ödeme isteği arasındaki ilişkiye göre hükümetin hesap verilebilirlik ve mali saydamlık ilkelerini yerine getirme durumu da incelenmiştir. Buna göre, devleti yönetenlere duyulan güvenin vergi ödeme isteğini artırdığını düşünen katılımcılar (%68) çoğunluktadır. Bu katılımcıların büyük bir kesiminin (%66), hükümetin hesap verebilirlik ve mali saydamlık ilkelerini yerine getirmediği düşüncesinde olduğu görülmektedir. Öte yandan devleti yönetenlere duyulan güvenin vergi ödeme isteğini artırdığı düşüncesine katılmayan katılımcıların da büyük çoğunluğu, hükümetin hesap verebilirlik ve mali saydamlık ilkelerini yerine getirmediği düşüncesindedir.

Vergi mevzuatının anlaşılır nitelikte olup olmama durumuna göre ödenen vergilerin nerele harcandığının takip edilmesi durumu analiz edildiğinde analiz verilerinden elde edilen bulgulara göre; vergi mevzuatını içerik olarak anlaşılır bulmayan kişiler, anlaşılır bulanlara kıyasla, ödenen vergilerin ne oranda nerelere harcandığının takip edilmesinin mümkün olmadığını daha fazla savunmaktadırlar.

Ülkemizdeki vergi bilincinin artırılması için mükelleflerin yüzde % 37,7’lik kısmı kamu harcamalarının ve vergi sistemindeki adaletsizliğin düzeltilmesi gerektiği görüşündedir. Ayrıca mükelleflerin % 25,5’lik kısmı da kişi başına düşen milli gelir seviyesinin artırılması gerektiğini düşünmektedirler. Anlaşıyor ki, vergi sistemindeki adaletsizlik büyük oranda azalsa ve ülke daha refah bir ortama kavuşsa toplumdaki vergi bilinci ve duyarlılığı artacak, mükellefler vergilerini daha gönüllü ödemeye başlayacaklardır.

Devletin giderek artmakta olan gelir ihtiyacı, mükelleflerin görüşlerine göre (% 71,6) kamu harcamalarının kısılması ve vergi denetim ve cezalarının artırılması yoluyla karşılanmalıdır. Kamu harcamalarının kısılması yöntemi özellikle medeni durumu evli olan

kişiler tarafından tercih edilmiştir. Zira gelişmekte olan ülkelerin bütçe yapısının düşük bir kısmı yatırım harcamalarına ayrıldığı için, devletin kamu harcamalarından kesinti yapma olanağı oldukça azdır. Denetim ve cezaların artırılması yöntemi ise bekar olan mükellefler tarafından daha çok tercih edilmiştir. Buradan şöyle bir sonuç çıkarabilir ki; evli olan kişilerin kamu harcamalarının kısılması yönetimini seçmelerindeki bir etken, devletin finansman kaynaklarının yönetim ve idaresini ailenin maddi durumunu yönetmeye benzetmiş olabileceğidir.

Ülkemizde uygulanan Türk Vergi Sistemi, katılımcıların %78,6'sı tarafından adil bulunmamaktadır. Öğrenim durumuna göre analiz yapıldığında yükseköğrenim ve üstü öğretim gören kişilerin ilk veya orta öğretim seviyesinde öğrenim görenlere kıyasla, vergi sistemini adil bulmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durumun tersine, eğitim düzeyi ilkökul olan mükelleflerin ise vergi sistemini daha adil buldukları görülmektedir. Eğitimin kişileri araştırmaya ve sorgulamaya itmesi, vergi alanında da kendini gösteren bir unsur olmuştur. Bu anlamda mükelleflerin vergi sistemi hakkında bilgilendirilmesinin önemi de ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Devletin en önemli finansman kaynağı olarak görülen vergiler, mükellefler açısından genellikle bir yük olarak algılanmakta ve bu durum vergi uyumunu ve vergi sisteminin düzenli işleyişini zorlaştırmaktadır. İstanbul ili sınırları içinde uygulanan anket çalışmasında, vergi yükü ile ilgili analizler incelendiğinde katılımcıların % 76 gibi büyük bir çoğunluğu hissettikleri vergi yükünü ağır veya çok ağır bulmaktadır. Ağırlığı en fazla hissedilen vergi türü olarak karşımıza gelir vergisi çıkmaktadır. Gelir vergisinden sonra katma değer vergisi de yükü ağır olarak hissedilen bir vergi türüdür. Bakmakla yükümlü olduğu bir ailesi varken, gelirin bir kısmını devlete ödeyen evli mükelleflerde vergi yükü daha fazla hissedilmektedir.

Yapılan ankete göre mükelleflerde genel olarak vergi bilinci yerleşse de mükellefler vergi sisteminin adaletsiz olduğunu da düşünmektedirler. Mükelleflerin büyük bir çoğunluğu adil vergi sisteminin oluşması için denetim ve cezaların artırılması gerektiği düşüncesindedirler. Denetimde etkinliğin sağlanması için denetim elemanlarının sayıca çoğaltılması, bu elemanların vergi psikolojisi konusunda mükellefleri iyi anlayabilmesi ve vergi yasalarına iyi derecede hakim olması gerekir. Vergi yasalarında anlaşılabilirlik sağlanarak, vergi ödemelerinde basit formlar ve prosedürlerin kullanılması gerekmektedir. Mükelleflerin büyük çoğunluğuna göre vergi afları dürüst mükellefleri cezalandırmaktadır. Bu durum da devlete olan güveni sarsmaktadır.

Vergi sisteminin reformunda önce vergi idaresinin düzenlenmesi gerekir. En mükemmel bir vergi sistemi bile kötü bir idarede başarısız olacaktır. Vergi memurunun iyi eğitilmiş ve tatmin edici ücret karşılığında çalışması sağlanarak ve yaptığı işin önemi ve bilincini taşı-

arak en verimli şekilde çalışması sağlanmalıdır. Vergi istatistiklerinin de düzenli olarak yapılması ve değerlendirilmesi gerekir. Toplumun vergi bilincinin artırılması için, vergi mevzuatı ve uygulamalarının, özellikle vergi haftası ve diğer günlerde de kamuoyuna çeşitli kanallarla duyurulması gereklidir. Televizyon ve radyo kanallarında reklam olarak yayınlanan kamu spotlarında vergilemeyi konu edinen çalışmalara da yer verilebilir, internet sitelerinde de yayınlanarak vergi zihniyetinin oluşması sağlanabilir. Böylece hem mükelleflerde vergi bilinci kuvvetlenir, hem vergi ödemelerinde yaşanan gecikmeler önlenir, hem de henüz okul çağındaki çocuklara da vergi kavramı aşılanabilir. Çünkü yarınlara temelini oluşturan küçük yaşta bireylere de vergi bilincinin aşılanması gerekmektedir. Aksi takdirde vergi kaybı ve kaçakçılığı artarak kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması zorlaşacaktır.

Vatandaşların, Gelir İdaresi Başkanlığı'nın resmi internet sitesinde çeşitli araştırmalar yapması ve eksik bulduğu bilgileri istemesi beklenmeli ve Gelir İdaresi Başkanlığı'nın resmi internet sitesinde mükelleflerin soru, öneri ve şikayetleriyle doğrudan ilgilenen personellerin olması kamuoyunun bilgilendirilmesi açısından etkili olacaktır. Ayrıca mükellefler arasında otokontrol mekanizması geliştirilmelidir. Çünkü mükellefler arasındaki çıkar ilişkisi kendiliğinden bir denetim sağlar. Böyle bir sistemin uygulamaya konması için ülkenin kalkınma düzeyi önem taşımaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde; ihbar eden vatandaşın da kendisine bir çıkar sağlanacağını bilmesi, ihbar mekanizması için çağrı merkezi şeklinde aktif bir uygulamanın olması ve gerekli sayıda denetim elemanlarının hizmet vermesi kaçınılmaz beklentiler arasında yerini alacaktır.

KAYNAKÇA

Akdoğan, A. (1996). *Kamu Maliyesi*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Aktan, C. C. (2012). Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı, *Çimento Endüstrisi İşverenleri*.

Çetin, G. (2007). Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Sayı:2, Manisa.

Çiçek, H. (2006). Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri (İstanbul İli Anket Çalışması), *İSMMMO*, Yayın no:65, İstanbul.

Demir, İhsan C. ve Gülten, Y. (2013). Maliye Politikasının Sosyal Amacı: Vergi Yükünün Adaletli ve Dengeli Dağılımı Üzerine Türkiye Geneli Anket Çalışması. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1).

Gök, Kerim A. (2007). Vergi Direncinin Gelişimi, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*.

İnan, Emre A. (2003). Kamu Borç Stokunun Sürdürülebilirliği ve Türkiye, *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 46.

İzgi, K. & Saruç, Naci T. (2011). Sosyo-Kültürel Faktörlerin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Anket Çalışması, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), ISSN: 1309-8020.

Kaynar, İ. (2007). Yükümlülerin Vergiye Yaklaşımları: Çanakkale İlinde Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir Uygulama, *Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale.

Korkmaz, E. (1982). Vergi Yapısı ve Gelişimi, *İstanbul Üniversitesi*, Yayın No: 2982, İstanbul.

Richard, A. & Peggy, B. Musgrave (1989). *Public Finance in Theory and Practice*, Fifth Edition, New York: McGraw Hill.

Yereli, Ahmet B. & Ata Yılmaz A. (2011). Vergi Adaletine Ulaşma Yöntemleri Çerçevesinde Fayda İlkesinin Teorik Açından Değerlendirilmesi, *Maliye Dergisi*, Sayı: 161, Temmuz -Aralık.

Yücel, M. & Şenyüz, D. & Gerçek, A. (2015). *Türk Vergi Sistemi*, Bursa: Ekin Yayınevi.

ŞEHZADE SELİM VE ŞAH I. İSMAİL'İN GÜRCİSTAN SEFERLERİ (XVI. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİ)

Abdurrahman ATEŞ*

ÖZET

Gürcistan, Kafkasya'nın jeo-stratejik, askeri, iktisadi vb. önemli bölgelerinden biridir. Ülke, bu özelliklerinden dolayı en eski çağlardan günümüze kadar bütün Kafkasya gibi, bölgenin büyük devletleri arasında hakimiyet mücadelelerine sahne oldu. Nitekim tarih boyunca Kafkasya'nın bir bölgesi olan Gürcistan'ın batısında, doğusunda, Güney-doğusunda ve kuzeyinde kurulan güçlü devletlerin hükümdarları, bu ülkeye seferler yaptılar. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde ise, Safevi Devleti'nin kurucusu Şah İsmail (1501-1524) ile ünlü Osmanlı asker ve devlet adamı Yavuz Sultan Selim (1512-1520), padişah olmadan önce, yani Trabzon'da valiliği döneminde, Gürcistan'a seferler düzenlediler. Şehzade Selim Gürcistan'ın batı ve güney-batısına düzenlediği seferler neticesinde, İmereti (Açıkbaş/Başiaçık) Gürci krallığını ve Samişa (Atabegler Yurdu) Atabegliğini Osmanlılara bağladı. Şah İsmail, 1514 yılında Çaldıran Savaşı'nda Osmanlılara yenilmesinden sonra Gürcistan'a yaptığı seferler sonucunda, Doğu Gürcistan Gürci krallıklarından; Kartli ve Kaheti yanında 1515 yılına kadar Osmanlılara tabii olan Gürcistan'ın güney-batısında yer alan Samişa (Atabegler Yurdu) Atabegliğini İran'a bağladı.

Bu çalışmada Şehzade Selim ile Şah I.İsmail'in Gürcistan seferleri, derli-toplu ele alınıp, tarih ilminin metotları doğrultusunda, sebep-netice ilişkisi içerisinde, kaynakların verdiği bilgiler nispetinde, bazı değerlendirmeler yapılarak sonuca gidilmeye gayret edildi.

Anahtar Sözcükler: Şehzade Selim, Şah I. İsmail, Gürcistan, Gürci krallıkları.

CAMPAIGNS OF PRINCE SELIM AND SHAH ISMAIL TO GEORGIA (FIRST QUARTER OF THE XVIth CENTURY)

ABSTRACT

Georgia is, in geo-strategic, military, economic, etc. terms, one of the important regions of the Caucasus. Due to these features, the country, just like the Caucasus as a whole, has been the scenes of sovereignty battles among the powerful states of the region since ancient times. In fact, throughout history the kings of the powerful states which were established in the west, east, south-east and north of Georgia, a region of the Caucasus, launched campaigns to this country. During the first quarter of the XVIth century, both Shah Ismail I (1501-1524), the founder of the Safavid State in Iran, and Yavuz Sultan Selim (1512 - 1520), the great Ottoman commander and statesman, during his tenure as the governor of Trabzon before becoming the sultan, embarked on military campaigns to Georgia. As a consequence of his campaigns to the west and south-west of Georgia, Prince Selim attached the Georgian Kingdom of Imereti and Principality of Samtskhe

* Yrd. Doç. Dr., AKÜ. Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Elmek: aates@aku.edu.tr

(Saatabago) to the Ottoman State. After his defeat to the Ottomans in the battle of Çaldıran in 1514, Shah Ismail I initiated campaigns to Georgia and annexed to Iran not only the eastern Georgian kingdoms of Kartli and Kakheti, but also the southwestern Georgian principality of Samtskhe (Saatabago), which had been under Ottoman rule until 1515.

In this study, campaigns launched by Prince Selim and Shah Ismail I to Georgia are concisely discussed, certain evaluations are made and conclusions are attempted in accordance with the methods of History, within the cause-and-effect relationship, and as far as the facts provided by sources allow.

Keywords: Prince Selim, Shah Ismail I, Georgia, the Georgian Kingdoms

GİRİŞ

Gürcistan'ı, Türkler ve İranlılar "Gürcistan" eski Yunanlılarla ve Romalılar "İberya", Araplar "Cürzan", "Cürya", "el-kürce" vs., Ruslar "Gruzya", Avrupalılar "Georgia/Georgie" şeklinde adlandırmışlardır⁸. Gürcüler ise kendilerini, efsanevi ataları Kartlos'tan dolayı "kartveli", üzerinde yaşadıkları toprakları da Gürci ülkesi=Gürcistan manasında "Sakartvelo" ismini vermektedirler⁹.

Gürcistan, Kafkasya'yı güney ve kuzey olmak üzere ikiye ayırmak suretiyle, yüksekliği yer yer 5 bin metreyi aşan, uzunluğu, yaklaşık 1200 km., genişliği 110-180 km. arasında değişen büyük Kafkas sıradağlarının güneyinde yer alır¹⁰. Suram Dağları'nın Doğu ve Batı Gürcistan olmak üzere iki bölgeye¹¹ ayırdığı bu coğrafyanın her ne kadar iç kısmında Kartli, Karadeniz'e yakın kesimi ile güneyinde Kolhida ovaları yer alsa da Gürcistan toprakları genel olarak dağlık olup akarsu yönünden zengindir¹². Ülke, iklim bakımından bölgelere göre farklılıklar gösterir, ülkenin doğusunda karasal iklim görülürken, Karadeniz kıyılarında ılık ve nemli iklim etkilidir¹³.

Kaslar yani asıl Kafkas kavimlerinden olan Gürcüler, arasında diğer Kafkas kavimlerinden Çerkezler ile Dağıstanlılar arasında da mevcut olan sınıflı toplum yapısının hakim olduğu

⁸ Mirza Bala, "Gürcistan" *M.E.B.İ.A.* c. IV, İstanbul 1993, s.837; David Marschall Lang, *A Modern History of Georgia*, London 1962, s. 5.

⁹ David Marshall Lang, *Gürcüler*, Çev. Neşenur Domaniç, İstanbul 1997, s.16; Mehmet Coğ, "Gürcüler Arasında İslamiyet'in Yayılması", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.7, c.2, Adana 2007, s.39-40.

¹⁰ Davut Dursun, "Kafkasya", *T.D.V.İ.A.*, c.24, İstanbul 2001, s. 157.

¹¹ Gürcistan'ın bahse konu bu bölgeleri arasında bilinen en eski çağlardan itibaren açık bir farklılaşmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Mamefih eski çağlarda ülkenin doğu bölgesi umumiyetle İran ile Mezopotamya'da bilhassa İran'da kurulan medeniyetlerin etkisi altında kalırken; Batı bölgesi, Yunan ve Roma, daha sonra Doğu Roma=Bizans tesiri altında kalmıştır. Bkz. Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı Çağında Kafkasya*, İstanbul 2012, s.5-6; Esasen ülkenin bu mevcut durumu ileriki çağlarda yukarıda belirttiğimiz coğrafyalarda kurulan medeniyetlerin yerini alan devletler zamanında da devam ettiği söylenebilir. Nitekim XIX. Yüzyıl Türkiye'si'nin önemli tarihçisi ve ilim adamı Ahmet Cevdet Paşa'da değerli eseri Tarih-i Cevdet'te, özetle; Gürcistan'ı iki bölgeye ayırmakta, merkezi Tiflis olan ve asıl Gürcistan denilen Doğu bölgesi (Tiflis Krallığı)'nın çoğunlukla İran'a bağlı kaldığını, Gürcistan'ın diğer bölgesi yani Batı Gürcistan'ın ise, Osmanlı kaynaklarında geçtiği şekliyle Türkçe: Açıkbaş=Başiaçık (İmereti), Megrel=Dadyan (Samegrelo) ile Gürel (Guria)'ın Osmanlı Devleti'ne tabi olduğunu, Karadeniz sahillerine kadar uzanan bu dolayların öteden beri Osmanlı topraklarından sayıldığını kaydederek. Bkz. Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, sad. D. Günday-M. Çevik, c.I, İstanbul 1994, s. 239.

¹² Ramazan Özey, *Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul 2010, s.23; Gürcistan'ın akarsuları için bkz. Davut Dursun "Gürcistan", *T.D.V.İ.A.*, c.14, İstanbul 1996, s. 310.

¹³ İbrahim Atalay, *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, İzmir 1999, s.22.

dikkati çekmektedir¹⁴. Zira Gürciler arasında halk, umumiyetle Asilzadeler, Dini reisler (Ruhbanlar), Muharipler ve Köylüler şeklinde dört sınıfa ayrılmıştı¹⁵. Herhalde Gürcülerin bu mevcut sınıflı toplumsal yapısından kaynaklanıyor olsa gerek, üzerinde etüd ettiğimiz XVI. asrın ilk çeyreğinde de Gürcistan dört ayrı krallığa (prensliğe) bölünmüş durumda idi. Bu krallıklar: Kartli (Kartveli) merkezi Tiflis, Kaheti (Kakheti) merkezi Zegem, Açıkbaş, Başiaçık (İmereti) merkezi Kutais ile merkezi Ahıska olan ve Atabegler Yurdu da denilen Samışa¹⁶ (Samtshe-Sa-Atabago) Atabegliğidir¹⁷. Ayrıca bu devirde ülkede, derebeylik yahut feodal düzen oldukça yaygın halde idi¹⁸.

Gürcistan, Kafkasya'nın bir bölgesi olması hasebiyle Asya ve Avrupa kıtaları arasında tabii bir sınır teşkil ettiği¹⁹ gibi tarihi ipek yolunun kollarından²⁰ biri de bölgeden geçmekte idi. Bunun yanında Kafkas sıradağlarının Kuzey Kafkasya'dan Güney Kafkasya'ya geçmeye imkan tanıyan Derbend (Demirkapı), "Askeri Gürcü Yolu" da denilen Daryal (ihtimal Türkçe Daryol), Mamison ve Klukhor geçitlerinden Derbend (Demirkapı) geçidi²¹ müstesna Gürcistan'a açılmaktadır²². Şu halde bu ülke, jeo-stratejik-askeri-ticari-iktisadi açıdan önemlidir. O sebeple bütün Kafkasya gibi Gürcistan da tarih boyunca özellikle bölgenin güçlü devletleri arasında hakimiyet mücadelelerine sahne oldu. Nitekim bölge, ilk çağlarda Romalılar-Persler-İskitler'in; Orta çağlarda Bizanslılar-Sasaniler-Hazarlar'ın mücadelesine sahne oldu²³. Yeni çağlarda bu devletlerin yerini Osmanlılar-Safeviler-Ruslar aldı.

Ülkeye tarihi süreç içerisinde Müslüman Araplar, Büyük Selçuklular (Sultan Alparslan, Melikşah, Muhammed-Tapar), Anadolu Selçukluları (II. Süleyman Şah, I. Alaeddin Keykubad), Celaledin Harizm Şah, Moğollar, Timur, Karakoyunlular (Kara Yusuf, Cihan Şah), Ak-Koyunlular (Uzun Hasan Bey, Sultan Yakub) seferler düzenledi²⁴. XVI. asrın ilk çeyreğinde ise, Gürcistan'a Osmanlılar'ın Trabzon Valisi Şehzade Selim ile İran'da Safevi hanedanının kurucusu Şah I. İsmail seferler düzenledi.

1-Trabzon Valisi Şehzade Selim'in Gürcistan Seferleri

Yavuz Sultan Selim (1512-1520), 24 Nisan 1512'de İstanbul'da dokuzuncu Osmanlı hükümdarı olarak tahta çıkmadan evvel, bilinen ilk görev yeri olan Trabzon sancağında,

¹⁴ Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara 2010 s. 17-18, 20.

¹⁵ Cemal Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*, İstanbul 1979, s.9; A.Saydam, *a.g.e.*, s.20.

¹⁶ Bu isim yapılan akademik çalışmalarda Samçkhe, Samtshe, Samshe, Samçe vb. şeklinde kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bu çalışmada Türkçe yazılış ve telaffüz kolaylığı bakımından Samışa şeklinde kullanılmıştır.

¹⁷ M. Bala, *a.g.m.*, s.841.

¹⁸ Niko-Berdzenişvili-Simon Canaşa, *Gürcistan Tarihi*, çev. Hayri Hayrioğlu, İstanbul 1997, s.216-217.

¹⁹ Mustafa Budak, "Kafkasya ve Osmanlı Devleti (XVI-XX. Yüzyıllar)", *Osmanlı*, c. I, Ankara 1999, s.594.

²⁰ Mesela ipek yolunun kollarından biri Tebriz bağlantılı kuzeye doğru Merend-Culfa-Revan üzerinden geçip, Tiflis'e varıyordu. Tiflis'ten de batıya açılıyordu. Bkz. V.Minorsky, "Tebriz", *M.E.B.İ.A.*, c.12/I, İstanbul 1993, s.82.

²¹ Derbend Geçidi hakkında bkz. W. Barthold, "Derbend", *M.E.B.İ.A.*, c.3, İstanbul 1993, s.532 vd.

²² A. Saydam *a.g.e.*, s. 15; N.-Berdzenişvili-S. Canaşa, *a.g.e.*, s.67.

²³ A. Saydam *a.g.e.*, s.25

²⁴ Hüsamettin M. Karamanlı "Gürcistan", *T.D.V.İ.A.*, c.14, İstanbul 1996, s.311-313.

muhtemelen 1487 (?) yılından itibaren 1510 yılına kadar aşağı yukarı 24-25 yıl sancak beyliği yaptı²⁵. O, Trabzon'da çeyrek asır süren valiliği döneminde sancağı dahilinde idari, askeri, bayındırlık, kültürel vs. çalışmalarının²⁶ yanı sıra dışa dönük Safevilere ve Gürcilere karşı askeri faaliyetlerde de bulundu. Sınır boylarındaki gelişmeleri bilhassa Sultan Yakub'un ölümünün (1490) ardından Ak-Koyunlu hanedan üyeleri arasındaki iç çekişmelerin iyice arttığı bir devrede, On iki İmam Şiiliğinin müfrit yorumuna dayalı siyasi-dini bir ideoloji ile meydana çıkarak, bu ideolojiyi devlet politikası olarak benimseyen Şah İsmail (1501-1524)'in ve Gürci Krallıklarının faaliyetlerini yakinen takip etti.

1.1-Şehzade Selim'in Gürcistan Seferlerinin Sebepleri

Şehzade Selim'in Gürcistan'a yönelik faaliyetleri hakkında kaynaklarda fazla ayrıntılı bilgiler olmasa da O'nun Gürci krallıklarını dikkatle takip etmesinin ve Gürcistan'a akınlar düzenlemesinin muhtemel sebeplerinden ilki, asıl hasmı Şah I. İsmail (1501-1524)'in de Gürcistan ile ilgilenmesidir.

Esasen Şah İsmail, daha henüz Tebriz'de şahlığını ilan etmeden önce 1501 yılı başında buyruğunda bulunan takriben 7 bin kişilik Türkmen kuvvetiyle Erzincan'dan Şirvan üzerine yürüyüşü esnasında Pasin'de Hulefa Bey²⁷, kumandasında bir kuvveti Gürcistan'a göndermişti. Hulefa Bey, Gürcistan'a girip, yüklü miktarda ganimetle geri dönmüş, Şah İsmail'in emrine girmişti²⁸. Hususiyle Şehzade Selim'in Gürcistan'a seferler tertip etmesinin bu sıralarda bir yandan Azerbaycan, İran, Irak, Dulkadirli ülkesi bir yandan da Gürcistan taraflarına yayılma eğilimi içerisinde olan Şah İsmail'e bir gözdağı verme gayesi taşıdığı açıktır²⁹.

Şehzade Selim'in Gürcistan seferlerinin ikinci bir sebebi de Gürci Beylerinin Gürcistan da kıtlık olduğu yıllarda Laz, Hemşin, Maçhakel yöresindeki yerleşim yerlerine yaptıkları baskınlara karşılık³⁰ olarak yağma ve tahrip amaçlıdır. Selim-Name müellifi Celal-Zade Mustafa'nın verdiği bilgilere³¹ inanılacak olursa Şehzade Selim'in Gürcistan'a akınlar

²⁵ Feridun Emecen, "Selim I", *T.D.V.İ.A.*, c.36, İstanbul 2009, s.407.

²⁶ Feridun Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, İzmir 2012, s. 40 vd.

²⁷ Faruk Sümer, bu komutanın ismini Hadim Beğ olarak tespit eder. Bkz. Faruk Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992, s.20.

²⁸ Rumlu Hasan, *Ahsenü't Tevarih Şah İsmail Tarihi*, Çev. Cevat Cevan, Ankara 2004, s.51-52.

²⁹ F. Emecen, *a.g.e.*, s.39.

³⁰ Mehmet Bilgin, *Doğu Karadeniz*, Trabzon 2000, s.158-159; S.M.Bilge, *a.g.e.*, s.42.

³¹ Celal-Zade Mustafa'nın kaydına göre özetle; Şehzade Selim, Gürcistan'a akın etmeden önce, Anadolu'ya Sivas(Rum) ve Karaman yöreleri halkına adamlar göndermiş, Gürciler üzerine akınının olduğunu, Toyumluk (ganimet) almak isteyen gençlerin ve yiğitlerin Trabzona'a gelmesini istemiştir. Bu çağrı üzerine Anadolu'dan pek çok genç Trabzon'a gelmişler Gürcistan akınına katılmışlardır. Gürcistan'ın bir tarafına yapılan bu akından yüklü miktarda ganimet ve çok sayıda esirle dönmüştür. Akına katılan gençler, ganimetlenip, doymuşlar, aldıkları ganimetten oldukça memnun kalmışlardır.Şehzade Selim, seferlerde ele geçen esir ve ganimetin Osmanlı devlet geleneğinde beşte birinin devlet hazinesine alınması değişmez bir adet iken Gürcistan akınından elde edilen ganimetin devlet hazinesine ayrılan kısmını dahi, almamış gazilere dağıtmıştır. O sebeple askerlerin Şehzade Selim'e sevgi ve bağlılıkları artmış, saltanatının devamı için dua etmişlerdir.

Şehzade Selim, ardından Anadolu'dan Sivas (Rum) ve Karaman bölgesinden gelen yiğitlerin ileri gelenleriyle bir toplantı yapmış onlara hitap etmiştir. Konuşmasında özetle; Saray'da görev yapan idarecilerin öteden beri saraya ve memlekete hizmet eden halk çocuklarını önemli makam ve mevkilerden el çektiydiklerini buna mukabil kul taifesine ehemmiyet verip, onları önemli makam ve mevkilere getirdiklerini, bundan dolayı da Anadolu'da halkın bir kısmının Acem'e gitmek istediğinden bahsetmiştir. Konuşmasına devam ederek; Allah, kendisine saltanatı nasip ederse kendisinin yanında yer alarak, kılıç vuran işinin ehli, yiğit (kul kökenliler dahil) halk

yapmasında maksadının ileride iktidarı ele geçirme yolunda kendine taraftar toplama gayretleri olarak da değerlendirilebilir. Şehzade Selim'in Gürcistan seferlerinin arka planında yatan bir başka sebep de, O'nun dedesi ve babası zamanında Karadeniz'de kurulan siyasi ve ticari Osmanlı hakimiyetini sağlamlaştırma arzusuyla ilgili olduğu da söylenebilir. Mamafih Osmanlılar, Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) ve Sultan II. Bayezid (1481-1512) devirlerinde Karadeniz kıyılarında gerçekleştirilen fetihlerle³² Trabzon, Kefe, Kili, Akkırman gibi önemli liman şehirleri başta olmak üzere Karadeniz'e tamamiyle hakim olmuşlar, siyasi ve iktisadi kontrolü temin etmişlerdi. Dolayısıyla Osmanlı toprakları karadan Kırım Hanlığı ile birleşip, Karadeniz bir "Türk gölü" haline gelmiş, Kırım ve Kafkasya üzerinden Karadeniz'e ulaşan Doğu ticaret yollarının denetimi de bütünüyle Osmanlılar'a geçmişti.

1.2- Şehzade Selim'in Gürcistan Akınları Yahut Seferleri

Osmanlı kaynaklarında, Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'da sancak beyliği döneminde, Gürcistan üzerine karadan ve denizden olmak üzere üç akın düzenlediği kaydediliyor. Nitekim devrin tarihçilerinden Şükri-i Bitlisi:

"İş bu tedbîr ile Şâh-ı nev-civân (genç)

Çok gemi tonandı vü bî-had sipâh

*Gürciye üç kerre döndürdü 'inân (at sürdü)"*³³ der.

Keşfi, Selimnamesinde, Şehzade Selim'in "*deryadan ve karadan sipahın düzûp*" hazırlanarak "*Gürcistan diyarına üç defa varup, ol diyarı zebun*"³⁴ eylediğini yazar. Bazı Osmanlı kaynaklarına göre ise, Selim, günlerinin mühim bir kısmını "Gürci kafırı" ile savaşla geçirmiştir³⁵. Ayrıca Osmanlı müellifleri, Şehzade'nin Gürcistan gazalarını muhtelif yönleriyle şiirle de ifade ettikleri görülür³⁶. Ancak kaynaklarda bu akınların ya da seferlerin bilhassa ilk ikisinin Gürcistan'ın hangi bölgesine ne zaman yapıldığı belirtilmiyor.

çocuklarını hak ettikleri makamlara getireceğini dile getirmiştir. Ayrıca Şehzade onlara bu söylediklerini memleketlerine döndüklerinde çevresindekilere anlatmalarını istemiştir. Şehzadeyi dinleyenler memleketlerine döndüklerinde O'nun kendilerine yaptıkları ile toplantıda söylediklerini çevrelerindeki herkese anlatmışlardır: "*Mecma'-ı nâs olan mekânlarda ve meclislerde ozanlar türkû çıkarub "yürü Sultan Selim meydân senindür" kelimâtını zıkr ider oldılar..."*" bkz. Celal-Zade Mustafa, *Selim-Name*, yay. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar, Ankara 1990, s. 61, 283 vd.; keza bkz. Ahmet Uğur, *Yavuz Sultan Selim'in Siyasi ve Askeri Hayatı*, İstanbul 2001, s. 18-20.

³² Fatih Sultan Mehmet'in Karadeniz kıyılarındaki fetihleri için bkz. Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, İstanbul 1999, s. 249 vd; keza Sultan II. Bayezit'in fetihleri için bkz. Aynı yazar, *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, İstanbul 1966, s.70 vd.

³³ Şükri-i Bitlisi, *Selim-Name*, yay. Mustafa Argunşah, Kayseri 1997, s. 64-65.

³⁴ Keşfi, *Selim-Name*, y.3.a-3b'den naklen M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1998, s.91.

³⁵ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü'r-Tevarih* c. IV, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Eskişehir 1992, s.5; Solak-Zade Mehmet Hemdemi Çelebi, *Solak-Zade Tarihi*, c. I, Haz. Vahid Çubuk, Ankara 1989, s. 438.

³⁶ Şiir örnekleri için mesela bkz. Hadidi, *Tevarih-i Al'i Osman (1299-1523)*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991, s. 358; keza Solak-Zade Mehmet Hemdemi Çelebi, *a.g.e.*, c.I, s. Gösterilen yer; keza Hoca Sadettin Efendi, *a.g.e.*, c.IV, s.6,10.

Şehzade Selim, Gürcistan'a karşı ilk akınlarını herhalde 1501 yılı dolaylarında ve sonrasında Şah İsmail'in Tebriz'i işgal ile Safevi Devleti'ni kurduğu, bu arada Gürcistan üzerine de bir askeri kuvvet sevk ettiği sıralarda, coğrafi yakınlığı sebebiyle askeri strateji açısından İmereti Krallığı içerisinde yer alan Guria=Gürel (merkezi Batum) Gürci Beyliğine karşı gerçekleştirdi. Gürel beyliğine bağlı Canet (Laz-Eli=Gönye-Batum çevresi) ile Acara bölgelerini aldı³⁷. Bazı kaynaklara göre, Şehzade Selim Trabzon'dan hareketle Melo'ya gelip, Gonio kalesini aldı. Bu kaleyi kendisine üs edinerek, Arhavi, Viçe, Atina, Hopa, Batum, Çhala, Beğlevan ve Noğedi (Makriali)'yi ele geçirdi. Bunların yanında bölgenin engebeli sarp kısımlarını da aralıksız üç ay devam eden muharebeler neticesinde zapt etti. Bu mücadelelerin ardından yapılan barış görüşmeleriyle bölge Osmanlı hakimiyetine girdi³⁸.

Yavuz Sultan Selim'in Trabzon'da idarecilik yaptığı yıllarda, Gürcistan'a yönelik bir diğer faaliyeti de İmereti (Açıkbaş=Başiaçık)³⁹ Gürci Krallığının merkezi aynı zamanda önemli bir ticaret şehri olan Kutais'e yaptığı seferdir.

1508-1509 (?) tarihinde düzenlenen bu sefer esnasında Ardahan, Göle, Oltu, İspir yöresine hakim olan ve Şehzade Selim'in dostluk kurduğu⁴⁰ Samışa (Atabegler Yurdu) Atabegi Mirza Çabuk (Mze Çabuki) (1502-1515), yurdunu Osmanlı taarruzlarından koruyabilmek için Osmanlı ordusunu saygı ile karşılayıp, Şehzade Selim'e kıymetli hediyeler takdim etmek suretiyle itaatin bildirdi. Mirza Çabuk ardından Osmanlı ordusuna kılavuzluk yaparak, Kutais üzerine götürdü⁴¹. Mirza Çabuk'un Osmanlılara hizmetleri ileriki yıllarda da devam etti. Hakeza, Atabeg, Yavuz Sultan Selim'in İran seferi sırasında Şah İsmail'in Osmanlı ordularını, azıksız ve yemsiz bırakmak maksadıyla uyguladığı yakılmış-yıkılmış arazi taktiğinden dolayı meşhur Çaldıran Muharebesi (23 Ağustos 1514) öncesi ve sonrası gıda sıkıntısı çeken Osmanlı ordusuna gıda yardımında bulundu⁴².

Mirza Çabuk'un rehberliğinde kalabalık bir ordu ile İmereti (Açıkbaş=Başiaçık) Krallığının topraklarına giren Şehzade Selim, krallığın merkezi Kutais kalesine şiddetli bir baskın yaparak, şehir ve çevresini tahrip etti. Bu sırada İmereti (Açıkbaş=Başiaçık) tahtında III. Bagrat oturmaktaydı. Kral Bagrat, memleketini O'na karşı müdafaa edemedi. Halk dağlara sığınırken; Kral, Bagrat'ta saklanmaktan başka çare bulamadı. Osmanlı kuvvetleri İmereti (Açıkbaş=Başiaçık) Krallığı topraklarının içlerine doğru ilerledi. Neticede Şehzade, kış mevsimi yaklaştığından Zekari geçitleri, karla kapanıp geçit vermez hale gelmeden İmereti Krallığının topraklarını terk edip Trabzon'a döndü⁴³.

Selim, İmereti (Açıkbaş=Başiaçık) kralı III. Bagrat'a karşı yaptığı bu seferde, büyük bir askeri başarı kazandığı gibi çok miktarda ganimet ve on binden fazla esir elde etti. Babası

³⁷ M.F. Kırzioğlu *a.g.e.*, s.86,97.

³⁸ Nebi Gümüş, *XVI. Asır Osmanlı-Gürcistan İlişkileri*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, s. 56.

³⁹ XVI. yüzyılda İmereti (Açıkbaş=Başiaçık) krallığının siyasi coğrafi durumu ve Kutais şehri hakkında bkz. N. Gümüş, *a.g.e.*, s.48vd.

⁴⁰ M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Trabzon", *M.E.B.İ.A.*, c.12/I, İstanbul 1993, s.464; İsmet Miroğlu "Yavuz Sultan Selim Devri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.X, İstanbul 1992, s. 295.

⁴¹ N.-Berdzenişvili-S. Canaşa, *a.g.e.*, s. 225 vd; M.F. Kırzioğlu *a.g.e.*, s.88; Ayrıca bkz. Aynı yazar, "Ahıska Bölgesi ve Türklük", *Türk Kültürü Dergisi*, S.87,Y.VIII, Ocak 1970, s.204.

⁴² Atabeg Mirza Çabuk'un Çaldıran savaşı öncesi ve sonrası Osmanlı ordusunun sefer yürüyüşü ve dönüşünde gıda yardımları için bkz. Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznamesi*, haz. Yavuz Senemoğlu, (tarihsiz), s.72,83; Hoca Sadettin Efendi, *a.g.e.*, c.IV, s. 191,228.

⁴³ N.-Berdzenişvili-S. Canaşa, *a.g.e.*, s. 226.

Sultan II. Bayezid (1481-1512) bu durumdan haberdar olunca oğlunun bu başarısından memnuniyet duydu ve O’nu “*avârif-i şâhâne ve avâtıf-ı husrevânî ile mesrûr*” etti⁴⁴.

Şehzade Selim’in Gürcistan seferleri sonucunda Canet (Laz-Eli=Gönye-Batum) doğrudan fethedilerek Trabzon sancağına bağlandı. Samışa (Atabegler Yurdu) Atabegliği, Guria (Gürel) beyliği, İmereti (Açıkbaş=Başıaçık) krallığı Osmanlılar’a tabii oldular⁴⁵. Ayrıca bu seferler esnasında Türklerle temasa gelen Gürcüler arasında İslam dininin yayılmaya devam ettiği söylenebilir. Mamafih Gürcülerin yoğun olarak Müslüman olmaları, XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı ve İran’ın etkisiyle gerçekleşmişti⁴⁶.

2- Şah İsmail’in Gürcistan Seferleri

İran’da Ak-Koyunlu Türkmen Devleti’nin yerine 1501’de Tebriz merkez olmak üzere Safevi Devleti’ni kuran Şah İsmail (1501-1524), 1501 yılından itibaren Çaldıran savaşına kadar (1514) etrafa yönelttiği seferler neticesinde, Azerbaycan, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İran, Irak (Bağdad) ve Horasan’a hakim oldu⁴⁷.

XVI. yüzyıl başında Sünni İslam dünyasının merkezinde Safevi Devleti’nin on iki İmam Şiiliği (İmamiyye, Caferiyye)’nin aşırı yorumuna dayanan bir ideoloji üzerine kurularak eskisine oranla çok daha keskin bir kimlikle ortaya çıkması, Sünni komşularıyla bilhassa Osmanlılarla uzun yıllar sürecek olan siyasi rekabetin başlamasına yol açtı. Şah İsmail’in Anadolu’da Osmanlı merkezi yönetimine muhtelif sebeplerden ötürü pek sıcak bakmayan Türkmen zümreleri arasında sistemli ve yoğun bir mezhep propagandasına girişip⁴⁸ isyanlar çıkartması, dolayısıyla Safevilerin Osmanlılar için şark hudutlarının emniyetini tehlikeye atarak, Anadolu istikametinden oldukça tehlikeli bir tehdit haline gelmeleri, Osmanlı-Safevi harbini kaçınılmaz hale getirdi. Nihayet Yavuz Sultan Selim’in piyade ve süvari olarak fevkaalede mükemmel teşkilatmış ateşli silahlarla destekli Osmanlı ordusu ile Şah İsmail’in Türkmenlerden kurulmuş süvari ağırlıklı ordusu, arasında 23 Ağustos 1514 (2 Recep 920)’te Çaldıran’da cereyan eden savaşta, Şah İsmail ağır bir bozguna uğradı⁴⁹.

Şah İsmail, Çaldıran muharebesinde aldığı bu ağır yenilgiden sonra diğer bir ifade ile iktidarının son on yılı içerisinde kuzey Azerbaycan’da Şeki, Şirvan meseleleri ve bilhassa da Gürcistan krallıklarıyla ilgilenip, Gürcistan’a müteaddit seferler düzenledi. Şah İsmail’in özellikle Çaldıran savaşından sonra Gürcistan ile ilgilenmesi gerçekten dikkat ve ilgi çekicidir.

⁴⁴ S. Tansel, *Sultan II. Bayezit’in Siyasi Hayatı*..., s.264.

⁴⁵ M.F. Kırzioğlu *a.g.e.*, s.93.

⁴⁶ Gürcülerin Müslüman Araplarla başlayıp tarihi süreç içerisinde İslam dinine girmeleri hususunda geniş bilgi için bkz. M. Çoğ, *a.g.m.*, s.41 vd.

⁴⁷ Safevi Devleti’nin Şah I. İsmail devrinde kuruluş ve genişlemesi için bkz. F.Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu*..., s.20 vd; Ghulam Sarwar, *History of Shah Isma’il Safawi*, Aligarh 1939, s. 35 vd.

⁴⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1998, s.102.

⁴⁹ Çaldıran Savaşı için bkz. Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969, s.52 vd; F. Emecen *a.g.e.*, s.118 vd; Mustafa Çetin Varlık, “Çaldıran Savaşı”, *T.D.V.İ.A.*, c. 8, İstanbul 1993, s. 193-195.

2.1-Şah İsmail'in Gürcistan Seferlerinin Sebepleri

Şah İsmail'in Çaldıran savaşından sonra Gürcistan'a yönelmesinin sebeplerinden ilki, O'nun dedesi Uzun Hasan Bey (1453-1478) ve dayısı Sultan Yakub (1478-1590) devirlerinde Gürcistan'ın Ak-Koyunlu hakimiyetinde olması ile ilgilidir. Zira Şah İsmail, İran'da Ak-Koyunluların mirasçısı olması hasebiyle Gürcistan'da hakimiyet kurmak istiyordu.

Esasen Safevilerden önce Ak-Koyunluları tam teşkilatlı bir devlet haline getirerek, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, Azerbaycan, İran ve Irak'a hakim olan Uzun Hasan Bey, 1458, 1463, 1466, 1472 ve 1477 yıllarında Gürcistan'a beş sefer düzenlemiş, Kartli, Kaheti, İmereti, Samişa Gürci krallarını Ak-Koyunlular'a tabii kılıp, vergiye bağlamıştı⁵⁰. Ayrıca Hasan Bey'in 1477'de beşinci ve sonuncu seferinden sonra Gürcistan'da idari teşkilat kurulup, Gürcistan, merkez Tiflis olmak üzere üç eyalete ayrılmıştı. Sufi Halil Bey de üç eyaletin valiliğine tayin edilmişti⁵¹. Uzun Hasan Bey'in oğlu Sultan Yakub (1478-1490) zamanında da Ak-Koyunluların Gürcistan'daki hakimiyeti devam etmişti⁵².

Şah İsmail'in Osmanlılara yenilmesinden sonra kuzeye, Güney Kafkasya'ya yönelmesinin altında yatan bir başka sebep de Şirvan ile Gürcistan'dan geçen ticaret yollarını canlandırmak, bu bölgelerde kontrolü elinde tutmak istemesidir. Zira bu güzergahta başta Safevilerin başkenti siyasi-ticari ehemmiyete sahip Tebriz olmak üzere Merv, Rey vb. İran şehirlerinin Avrupa ülkeleriyle bağlantısını gerçekleştiren hususiyle Safevilerin en önemli ihraç maddesi ipeği Avrupa'ya taşıma imkanı sağlayan iki kervan yolu vardı. Bu yollardan ilki, Tebriz bağlantılı Şirvan'ın merkezi Şemahi, Bakü, Derbend (Demirkapı) geçidi üzerinden Deşt-i Kıpçak ve Rusya topraklarına uzanıyordu. İkinci kervan yolu ise, Nahçıvan, Sa'd Çukuru (Revan Bölgesi)'ndan geçerek Tiflis'e varıyor buradan da batıya açılıyordu⁵³.

Diğer taraftan öyle ya da böyle hasmı Şah İsmail'i siyasi, iktisadi her yönden mahvetmeye azmeden Yavuz Sultan Selim, daha 1514 yılı ilkbaharında İran üzerine sefer yürüyüşüne başladığı sırada babası II. Bayezid devrinde rekor düzeylere ulaşan İran'dan ipek ithalatına ambargo koyup, Osmanlı ülkesinde ham ipek ticaretini bütünüyle yasakladı. Osmanlı topraklarında elinde İran ipeği bulunduran ister İranlı, Arap ister Türk her kim olursa olsun malına el konulacağını ilan etti. Ayrıca Yavuz Selim ambargo kapsamı içerisine,

⁵⁰ İlhan Erdem-Mustafa Uyar, "Akkoyunlular, Akkoyunlular'ın Tarih Sahnesine Çıkışı" *Türkler*, c.6, Ankara 2002, s.877; Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, çev. Tevfik Bıyıkoglu, Ankara 1992, s.40,119-121; Ak-Koyunlu Türkmen tarihinin en önemli kaynaklarından biri olan Kitab-ı Diyarbekriyye'deki kayda göre Uzun Hasan Bey Gürcistan gazalarında Ahıska'yı fethettikten sonra " ... *Karadeniz sahiline kadar at sürmüştür...*" bkz. Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2001,s.237.

⁵¹ Faruk Sümer, " Uzun Hasan", *T.D.V.İ.A.*, c.42, İstanbul 2012, s.263.

⁵² Ak koyunlu Türkmen Devleti'nin son dirayetli hükümdarı Sultan Yakub, Samişa Atabegi Gorgora(Qvarquare)'nın muhtemelen itaatten çıkarak Ak-Koyunlu topraklarına saldırması üzerine, 1483'te bir sefer yapmıştı. Bu seferde Samişa Atabegliğinin merkezi Ahıska yanında Hatun=Hematur=Kanun(?) kelelerini ele geçirmiş Atabeg Gorgora ile yıllık beş yüz tümen vergi vermesi şartlarıyla barış yapıp O'nu affetmişti. Bu seferin kaynaklara göre dikkat çeken bir özelliği de Ak-Koyunluların kale muhasaralarında ateşli silah(top) kullanmış olmalarıdır. Türk asıllı tarihçi Hasan-ı Rumlu'nun kaydına göre ; "... Bu yılda (1483 yılı) Yakub padişah kalabalık bir orduyla Gürcistan vilayetine hareket etti..., sonra Ahıska havalisine indiler. O diyarın kalinesini merkez gibi kuşattılar ..., *Askerler top darbesiyle kalenin burçlarını yıkınca kafirler demir aletleriyle hemen tamir ettiler. O sırada kalenin deposuna ateş düştü ve hisarın büyük bir kısmını yaktı...*", bkz. Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't Tevarih* çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2006, s. 577-578; Ak-Koyunluların kale kuşatmalarında ilk defa top kullandıklarına dair ayrıca bkz. Merhum Faruk Sümer, " Ak-Koyunlular", *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul Şubat 1986, s. 26.

⁵³ Gıyas Şükürov, Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve I. Şah İsmail Devri (907-930/1501-1524), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006,s.143.

İran'ın Avrupa'ya ipek ihracatını tamamen durdurmak gayesiyle Memlük (Kölemen) Devleti (1250-1517) hakimiyetindeki Arap ülkelerini de aldı. Yalnız bu ambargo esnasında Sohum (Sohumi) üzerinden Avrupa'ya gelen Gürcistan ipeği bu kısıtlamaların dışında tutuldu⁵⁴. Ardından Yavuz Sultan Selim İran (1514), Suriye ve Mısır (1516-17) seferleri neticesinde Tebriz rotalı Anadolu, Suriye üzerinden geçen ve denize ulaşan oradan da Avrupa'ya uzanan bütün ticaret yolları⁵⁵ ile baharat ticaretinin daha önceleri de faal olan Kızıldeniz-Mısır bağlantı yolunu⁵⁶ kontrolü altına aldı. Böylece bu güzergahlardan geçen ticaret yolları İranlı tacirlere kapanmış oluyordu. O sebeple Şah İsmail, bundan böyle kuzeye yönelmekle her ne kadar bu devrede Karadeniz, Osmanlı denetiminde olmakla beraber Gürcistan, Kuzey Azerbaycan güzergahlarından geçen ve Avrupa'ya uzanan ticaret yollarını devreye sokmaya çalışıyordu.

Şah İsmail'in Gürcistan ile ilgilenmesinin diğer sebepleri Gürcülerin bu sıralarda Safevilerle tabii Kuzey Azerbaycandaki Şeki taraflarına saldırımları yanında Gürci krallıklarının sürekli birbirleriyle mücadele halinde olmaları ve taht kavgalarıdır⁵⁷.

Yukarıda arz etmeye çalıştığımız bütün bu sebepler bir araya gelince Şah İsmail, Gürcistan'a yönelerek arka arkaya seferler düzenledi.

2.2- Şah İsmail'in Gürcistan Seferleri

Şah İsmail'in Gürcistan seferlerine başlamasından hemen önce Samışa (Atabegler Yurdu) Atabegliği üzerindeki Osmanlı-Safevi nüfuz mücadelesi devam ediyordu. Mirza Çabuk (Mze Çabuki)'un 1515 yılında ölümüyle III. Kvarkvare (Qvarqvar) Atabegler Yurdu (Samışa)'nın atabegi oldu. Ancak O'nun atabeg olmasına amcası Manuçar (Manuchar)'ın karşı çıkması üzerine aralarında mücadele başladı⁵⁸. Atabeg olma mücadelesinde Osmanlı ve Safevilerin "Gorgora" dediği Kvarkvare, Safevilere dayanırken Osmanlılar Manuçar'ı destekliyordu. Neticede Manuçar, Osmanlıların desteği ile rakibi Kvarkvare'ye galebe çalıp atabeg oldu. Mücadeleyi kaybeden Kvarkvare ise İran'a, Şah İsmail'in yanına kaçtı⁵⁹. Kvarkvare (Gorgora), Şah İsmail'le görüşüp Samışa (Atabegler Yurdu)'da vuku bulan olayları ve Manuçar'ın Samışa'ya hakim olduğunu, O'na bildirerek yardım istedi. Bunun üzerine Şah İsmail önemli komutanlarından Sa'd Çukuru (Revan bölgesi) hakimi Rumlu Dev (Div) Ali Sultan'a, Tekelü Çirkin Hasan, Kaçar Narin Bey ve Çöte Kazak Bey ile birlikte Kvarkvare'yi, Samışa (Atabegler Yurdu) tahtına çıkarmak üzere Samışa üzerine yürümesini emretti. Dev (Div) Ali Sultan, Şüregil üzerinden Akşehir (Ahılkelek)'e yöneldi. Bu arada Safevi kuvvetlerinin karşısına çıkamayan Manuçar, Mele'ye kaçtı. Buradan Dev (Div) Ali Sultan'a elçi göndererek barış istedi. Fakat Safevi komutan, O'nun elçilerini öldürtmek suretiyle ileri hareketine devam etti. Tomogni (Tumek ?) kale-

⁵⁴ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, c.1, 1300-1600, İstanbul 2000, s. 281-282.

⁵⁵ Tebriz rotalı ticaret yolları hakkında bkz. Adel Allouche, *Osmanlı-Safevi İlişkileri, Kökenleri ve Gelişimi*, çev. Ahmed Emin Dağ, İstanbul 2001, s.31-32.

⁵⁶ İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2011, s. 25.

⁵⁷ G. Şükürov, *a.g.e.*, s.183-184.

⁵⁸ Tsısana Abduladze, "XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Türk (Osmanlı)-Gürcistan İlişkileri Hakkında Osmanlı Belgeleri", *Osmanlı* c.I, Ankara 1999 s.625-626.

⁵⁹ F. Kırzioğlu, *a.g.e.*, s.160,114,116; Ali Arslan, "I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Döneminde Ahıska-Ahılkelek (1914-1921)", *Kafkas Araştırmaları* III, İstanbul 1997, s. 94-95.

sini on dört gün süren muhasaradan sonra ele geçirdi. Samışa atabegliği tahtına da Kvarqvare (Gorgora)'yı çıkardı. Manuçar ise Osmanlılara iltica etti⁶⁰. Dev (Div) Ali Sultan, müteakiben bu havalideki Dav-Eli (Tao=Oltu-Tortum Havzası)'ni yağmalayıp, Sa'd Çukuru'na döndü⁶¹.

Osmanlı hükümeti, kendisine sığınarak yardım talep eden Manuçar'ı desteklemek üzere Erzincan-Bayburd Beylerbeyliğine getirilen Kızıl Ahmed-oğlu Mirza Mehmet Bey'i bölgeye gönderdi⁶². Ancak Erzincan-Bayburd Beylerbeyi, Kızıl Ahmed-oğlu Mirza Mehmet Bey ile Şah İsmail'den geniş ölçüde yardım gören Kvarqvare (Gorgora) arasında, Rumlu Hasan'ın kaydına göre Karaca Ardahan'da 1517 yılı yazında (Temmuz-Ağustos) yapılan savaşta, Osmanlı kuvvetleri başarısızlığa uğrayıp beylerbeyi Kızıl Ahmed-oğlu Mirza Mehmet Bey, İspir beyi ile birlikte şehit düştü⁶³. Osmanlıların iki üst düzey beyinin şehit olmasına bakılırsa Çaldıran Savaşı'ndan sonraki süreçte Samışa Atabegliği üzerindeki Osmanlı-Safevi nüfuz mücadelesinde Safevilerin başarılı olduğu, Atabegliğin Safevilere bağlandığı görülüyor. Bunun sebebi bu sıralarda Osmanlı dış politikasının dikkatini Memluk (Kölemen) Devleti üzerine yoğunlaştırması dolayısıyla Osmanlı Hükümetinin Gürcistan meseleleriyle yeteri kadar ilgilenememesi ile ilgili olmalıdır. Çünkü Gürcistan'da bahse konu olaylar cereyan ettiği sıralarda Osmanlı padişahı Yavuz Selim, ordu ile Suriye-Mısır taraflarında bulunuyor, bu ülkeleri, zapt etmekle meşgul oluyordu.

Şah İsmail, ikinci seferini Doğu Gürcistan'da yer alan Kartli krallığına karşı yaptı. O'nun ikinci seferi esnasında Kartli kralı David (1505-1525) idi. Kral David, Şah'ın seferi öncesinde ülkesinde askeri, idari bazı reformlar yaptı. Şah İsmail'e tabi olan Kaheti kralı Giorgi ile mücadele etti ve O'nu yenilgiye uğratarak öldürdü. Böylece Kartli kralı David, Kaheti krallığının topraklarını ülkesine ilhak etti. Fakat David, Kaheti'li Tavadlar (Valiler)'in sakladıkları Giorgi'nin küçük yaştaki oğlu Levan'ı ele geçiremedi⁶⁴.

Kartli krallığında durum bu meyanda iken 1518 yılında Şah İsmail'in emri ile Rumlu Dev (Div) Ali Sultan, güçlü bir Safevi Türkmen kuvvetinin başında ikinci kez Gürcistan üzerine yürüdü. Kartli krallığının merkezi stratejik-askeri-iktisadi-kültürel ehemmiyete sahip Tiflis çevresini yağmaladı. Kral David, bu durum karşısında oğlunu Safevi komutana gönderip barış istedi. Yapılan barış antlaşmasıyla Kral David, İran'a bağlanmayı ve Safevilere her yıl 300 at yükü ipek göndermeyi kabul etti. İlave olarak bahse konu sefer neticesinde 1513 yılından beri Kartli krallığına bağlı olan Kaheti krallığı, Kartli krallığından ayrıldı. Hakeza Kartli kralı David'in Safevi ordusu karşısında müşkül duruma düştüğünü gören ve İran'a bağlanmasından faydalanan Kaheti ileri gelenleri (Tavadları) ayaklanarak prens II. Levan'ı Kaheti kralı ilan ettiler. Buna rağmen Kaheti üzerinde hak iddia etmekten vazgeçmeyen David, 1520'de yeniden Kaheti krallığı topraklarına girdi. Fakat bu defa Kaheti kralı II. Levan (1520-1574) karşısında yenilgiye uğrayarak Kaheti krallığının, bağımsızlığını tanımaya mecbur oldu⁶⁵.

⁶⁰ Rumlu Hasan, *a.g.e.*, s.200-201; N. Gümüş, *a.g.e.*, s.126 vd.

⁶¹ Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı, Kuruluş ve Genişleme Devri (1535-1556)*, Ankara 1998, s. 42; Rumlu Hasan, *a.g.e.*, s.206.

⁶² İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Ankara 1990, s.18; T. Abduladze, *a.g.m.*, s. 626.

⁶³ D. Aydın, *a.g.e.*, gösterilen yer; Rumlu Hasan, *a.g.e.*, s.206.

⁶⁴ N. Berdzenişvili-S. Canaşa, *a.g.e.*, s.217.

⁶⁵ N. Berdzenişvili-S. Canaşa, *a.g.e.*, s.217-218; N. Gümüş, *a.g.e.*, s. 202.

Şah İsmail, İran'daki iktidarının sonlarına doğru Gürcistan'a bir sefer daha icra etti. Öyle anlaşıyor ki bu seferin sebepleri; Kartli kralı David ile Kaheti kralı Levan arasındaki çatışmalar aynı zamanda bunların başlarına buyruk hareket etmeleri yanında Rumlu Hasan'ın kaydına göre; Kaheti kralı Levan'ın öteden beri Safevilere tabii olan Şeki bölgesine saldırması, Şirvan şahlı Şeki hakimi Hasan Bey'in de Şah İsmail'e müracaatla yardım istemesidir⁶⁶.

Nihayet Nahçıvan'da bulunan Şah, Dev (Div) Ali Sultan'ı 1521-22 (?)'de üçüncü kez Gürcistan üzerine gönderdi. Bu defa hareketin hedefi hem Kartli hem de Kaheti kralığı idi. Gürci topraklarına giren Safevi Türkmen birlikleri, Akçakale (Ağcakale) ve Tiflis'i işgal ettiler. Tiflis'te kiliseler tahrip edilip, kaynaklara göre, Kür nehrinin kenarında "köprü'nün köşesinde" bir de camii inşa edildi⁶⁷.

Rumlu Dev (Div) Ali Sultan'ın sevk ve idaresindeki Safevi kuvvetleri, hareket esnasında Kaheti Krallığı'nın topraklarına da girdiler. Kaheti'nin merkezi Zegem ile Girem kasabasını yağmaladılar. Ülkesini müdafaa edemeyen Kral Levan, Dev (Div) Ali Sultan'ın huzuruna gelerek, affını diledi. Dev (Div) Ali Sultan da hareketini tamamlayarak İran'a döndü⁶⁸.

Neticede Kaheti kralı Levan, Kartli kralı David, Samışa Atabegi Kvarkvare, bu sırada Nahçıvan'da bulunan Şah İsmail'in yanına geldiler. Safevilere bağlılıklarını ifade ederek, vergi vermeyi kabul ettiler⁶⁹.

SONUÇ

Gürcistan, jeo-stratejik, askeri, iktisadi konumuyla Kafkasya'nın en önemli bölgelerinden biridir. Ülke, bu özelliklerinden dolayı en eski çağlardan günümüze kadar bölgenin büyük devletleri arasında hakimiyet mücadelelerine sahne oldu. Ortaçağda Gürcistan'a İran, Türkiye ve Türkistan (Orta Asya)'da kurulan güçlü Türk devletlerinin hükümdarları muhtelif sebeplerle XV. yüzyıl sonlarına kadar seferler yaptılar. Bahse konu seferleri, XVI. yüzyıl boyunca Osmanlılar ile Safeviler devam ettirdiler. Nitekim XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde şii olmakla beraber anadili Türkçe olup ve İran'da Safevi Türkmen Devleti'ni kuran Şah İsmail ile aynı devirde hissi düşünceler bir yana Osmanlı devri Türk tarihinde, karizmatik liderlik vasıflarıyla öne çıkan Türk asker ve devlet adamı Yavuz Sultan Selim, Osmanlı ülkesinde iktidarı ele geçirmeden önce, yani Trabzon Valiliği döneminde Gürcistan'a seferler düzenlediler. Çünkü Gürcistan, Osmanlılar için olduğu kadar Safeviler için de önemli idi.

Trabzon Sancakbeyi Selim ve Şah İsmail'in Gürcistan seferlerinin sonuçları aşağıdaki şekilde değerlendirilebilir:

Osmanlılar açısından;

- Şehzade Selim'in Gürcistan gibi genel olarak dağlık, engebeli bir coğrafyaya icra ettiği akınlar veya seferler, hem askeri hem de iktisadi yönüyle

⁶⁶ Rumlu Hasan, *a.g.e.*, s.215.

⁶⁷ V. Minorsky, "Tiflis", *M.E.B.İ.A.*, c.12/1, İstanbul 1993, s.272.

⁶⁸ M.F. Kızıoğlu, *a.g.e.*, s.123; Rumlu Hasan, *a.g.e.*, gösterilen yer.

⁶⁹ G. Şükürov, *a.g.e.*, s.184-185.

başarılı olduğu görülmektedir. Kaldı ki kaynaklar, O'nun bu seferler neticesinde yüklü miktarda ganimet ve çok sayıda esir elde ettiği hususunda hem fikirdir.

- Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid'in ilk devirlerinde Gürcistan'daki Osmanlı tesiri Batı Gürcistan sahillerine kadar idi. Ancak Trabzon sancak-beyi Selim'in Gürcistan'a yönelik siyasi ve askeri faaliyetleri neticesinde Osmanlı etkisi, Batı Gürcistan'ın yanında Gürcistan'ın Güney-batısında yer alan Atabegler Yurdu (Samışa) içlerine kadar uzandı. Başka bir ifade ile Şehzade Selim Batı ve Güney-batı Gürci krallıklarından İmereti krallığı, bu krallık içerisinde yer alan Guria (Gürel) beyliği ile Atabegler Yurdu (Samışa) Atabegliğini 1515 yılına kadar Osmanlılar'a tâbi kılıp vergiye bağladığı anlaşılmaktadır.

Safeviler açısından;

- Şah İsmail 1514 yılında Çaldıran Savaşı'nda Osmanlılara yenilmesinden sonra, Güney-batı ve Doğu Gürcistan'a düzenlediği seferlerde başarılı oldu. O'nun bu seferleri neticesinde 1515 yılına kadar Osmanlılara tâbi olan Güney-batı Gürcistan'daki Samışa (Atabegler Yurdu) Atabegliği ile Doğu Gürcistan'daki Kartli ve Kaheti krallıklarını İran'a bağladığı görüldü.

Şehzade Selim ve Şah İsmail'in Gürcistan'a başlattıkları seferleri ileriki devirlerde Osmanlı padişahlarının ve Safevi şahlarının seferleri takip edecektir.

KAYNAKÇA

ABDULADZE, Tsısana; "XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Türk (Osmanlı)-Gürcistan İlişkileri Hakkında Osmanlı Belgeleri", *Osmanlı* c.I, Ankara 1999, s. 622-630.

Ahmet Cevdet Paşa; *Tarih-i Cevdet*, sad. D. Günday-M. Çevik, c.I, İstanbul 1994

ALLOUCHE, Adel; *Osmanlı-Safevi İlişkileri, Kökenleri ve Gelişimi*, çev. Ahmed Emin Dağ, İstanbul 2001.

ARSLAN, Ali; "I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Döneminde Ahıska-Ahılkelek (1914-1921)", *Kafkas Araştırmaları* III, İstanbul 1997, s. 93-115.

ATALAY, İbrahim; *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*, İzmir 1999.

AYDIN, Dündar; *Erzurum Beylerbeğliği ve Teşkilatı, Kuruluş ve Genişleme Devri (1535-1556)*, Ankara 1998.

BALA, Mirza; "Gürcistan", *M.E.B.İ.A.*, c. IV, İstanbul 1993, s. 837-845.

BARTHOLD, W.; "Derbend", *M.E.B.İ.A.*, c.3, İstanbul 1993, s.532-539.

BERDZENİŞVİLİ, Niko - Simon Canaşa; *Gürcistan Tarihi*, çev. Hayri Hayrioğlu, İstanbul 1997.

BİLGE, Sadık Müfit; *Osmanlı Çağında Kafkasya*, İstanbul 2012.

BİLGİN, Mehmet; *Doğu Karadeniz*, Trabzon 2000.

BOSTAN, İdris; *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2011.

BUDAK, Mustafa; “Kafkasya ve Osmanlı Devleti (XVI-XX. Yüzyıllar)”, *Osmanlı*, c. I, Ankara 1999, s.594-612.

Celal-Zade Mustafa, *Selim-Name*, yay. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar, Ankara 1990.

ÇOĞ, Mehmet; “Gürcüler Arasında İslamiyet’in Yayılması”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.7, c.2, Adana 2007, s. 39-53.

DURSUN, Davut; “Gürcistan”, *T.D.V.İ.A.*, c.14, İstanbul 1996, s. 310-311.

DURSUN, Davut; “Kafkasya”, *T.D.V.İ.A.*, c.24, İstanbul 2001, s.157-158.

Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2001.

EMECEN, Feridun; “Selim I”, *T.D.V.İ.A.*, c.36, İstanbul 2009, s.407-414.

EMECEN, Feridun; *Yavuz Sultan Selim*, İzmir 2012.

ERDEM, İlhan -Mustafa Uyar, “Akkoyunlular, Akkoyunlular’ın Tarih Sahnesine Çıkışı” *Türkler*, c.6, Ankara 2002, s.873-881.

GÖKÇE, Cemal; *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Kafkasya Siyaseti*, İstanbul 1979.

GÜMÜŞ, Nebi; *XVI. Asır Osmanlı-Gürcistan İlişkileri*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.

Hadidi, *Tevarih-i Al’i Osman (1299-1523)*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991.

Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü’t Tevarih* çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2006.

Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznamesi*, haz. Yavuz Senemoğlu, (tarihsiz)

HINZ, Walther; *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, çev. Tevfik Bıyıkoglu, Ankara 1992.

Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t-Tevarih* c. IV, Haz. İsmet Parmaksızoglu, Eskişehir 1992.

İNALCIK, Halil *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, c.1, 1300-1600, İstanbul 2000.

KARAMANLI, Hüsamettin M.; “Gürcistan”, *T.D.V.İ.A.*, c.14, İstanbul 1996, s.311-316.

KIRZIOĞLU, M.F.; “Ahıska Bölgesi ve Türklük”, *Türk Kültürü Dergisi*, S.87, Y. VIII, Ocak 1970, s.203-206.

KIRZIOĞLU, M.F.; *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1998.

LANG, David Marschall; *A Modern History of Georgia*, London 1962.

LANG, David Marschall; *Gürcüler*, Çev. Neşenur Domaniç, İstanbul 1997.

MİNORSKY, V.; “Tebriz”, *M.E.B.İ.A.*, c.12/I, İstanbul 1993, s.82-98.

MİNORSKY, V.; “Tiflis”, *M.E.B.İ.A.*, c.12/I, İstanbul 1993, s.264-279.

MİROĞLU, İsmet; *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Ankara 1990.

MİROĞLU, İsmet; “Yavuz Sultan Selim Devri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.X, İstanbul 1992, s. 281-312.

OCAK, Ahmet Yaşar; *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)*, İstanbul 1998.

ÖZEY, Ramazan; *Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul 2010.

Rumlu Hasan, *Ahsenü't Tevarih Şah İsmail Tarihi*, Çev. Cevat Cevan, Ankara 2004, s.51-52.

SARWAR, Ghulam; *History of Shah Isma'il Safawi*, Aligarh 1939.

SAYDAM, Abdullah; *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara 2010.

Solak-Zade Mehmet Hemdemi Çelebi, *Solak-Zade Tarihi*, c. I, Haz. Vahid Çubuk, Ankara 1989.

SÜMER, Faruk; “ Ak-Koyunlular”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul Şubat 1986, s. 1-38.

SÜMER, Faruk; *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992, s.20.

SÜMER, Faruk; “ Uzun Hasan”, *T.D.V.İ.A*, c.42, İstanbul 2012, s.261-264.

Şükrî-i Bitlisi, *Selim-Name*, yay. Mustafa Argunşah, Kayseri 1997.

ŞÜKÜROV, Gıyas; Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve I. Şah İsmail Devri (907-930/1501-1524), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

TANSEL, Selahattin *Sultan II. Bayezit'in Siyasi Hayatı*, İstanbul 1966, s.70 vd.

TANSEL, Selahattin; *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969.

TANSEL, Selahattin; *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, İstanbul 1999.

TEKİNDAG, Şehabeddin; “Trabzon”, *M.E.B.İ.A.*, c.12/I, İstanbul 1993, s.455-477.

UĞUR, Ahmet; *Yavuz Sultan Selim'in Siyasi ve Askeri Hayatı*, İstanbul 2001.

VARLIK, Mustafa Çetin, “Çaldıran Savaşı”, *T.D.V.İ.A*, c. 8, İstanbul 1993, s. 193-195.

KİTAP TANITIMI

ET-TIFLU Fİ'Ş-ŞERİATİ'L-İSLÂMİYYE*

Ayşe Betül ORUÇ*

et-Tıflu fi's-Şeriatî'l-İslâmiyye, Muhammed b. Ahmed es-Sâlih tarafından kaleme alınan; çocuğun gelişimi, hayatı ve İslam'ın çocuğa verdiği hakları konu alan Arapça bir çalışmadır.

Eser belli başlı kısımlardan oluşmaktadır. İlk kısımda çocuk ve aile arasındaki münasebete dikkat çekilmektedir. Faziletli, değerli bir evladın yetiştirilebilmesi için öncelikle sağlam bir ailenin kurulması gerektiği ilkesine yer verilmektedir. Bu açıdan çocuk konusuna girmeden evvel eş seçimi meselesine ayrı bir bahis açıldığı görülmektedir. (s. 8-11)

İkinci kısım, "İslam'ın 'Cenin'i Koruması" başlığını taşımaktadır. Bu kısımda insanın varlık alemine katılma serüveninin ilk aşamalarından, hamilelik sürecinde bebeğin geçirdiği farklı aşamalardan bahsedilmektedir. Konuyla ilgili olarak kürtaj meselesine de değinilmekte; Müslüman fakihlerin konuyla ilgili görüşlerine yer verilmektedir. Özellikle gebeliğin dördüncü ayına ve cenine ruhun üflenmesi, ceninin canlanması hususlarına dikkat çekilmektedir. (s. 41) Ayrıca ceninin sahip olduğu haklar da önemlidir. Hayat hakkına sahip olan ceninin mali haklara da sahip olduğu belirtilmektedir. Cenin mali olarak miras, vasiyet ve vakf hakkına sahiptir. (s. 62-66) Dolayısıyla çocuk daha anne karnına düşmesiyle birlikte birtakım haklara sahip olmakta, İslam şeriatı tarafından kendisine önem ve değer atfedilmektedir.

Üçüncü kısımda çocuğun doğum sonrası haklarından söz edilmektedir. Çocuğun neseb, radâ', isim ve akıka hakkına değinilmektedir. Radâ' (emzirme) konusuna çalışmada özel bir yer ayrıldığı görülmektedir. Özellikle son dönemde sağlık alanında yapılan çalışmalar anne sütünün bebeğin büyümesi ve sağlığı üzerindeki olumlu etkisini gün yüzüne çıkarmıştır. Bakara 2/233. ayette emzirme süresinin iki yıl olduğu beyan edilmektedir. *"Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği örfe uygun olarak çocuk kendisinin olana (babaya) aittir. Kimseye güç yetireceğinin dışında (yük ve sorumluluk) teklif edilmez. Anne çocuğu (sebebiyle), çocuk kendisinin olan baba da çocuğu dolayısıyla zarara uğratılmasın. Mirasçı üzerindeki (sorumluluk ve görev) bunun gibidir. Eğer (anne ve baba) birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak (çocuğu iki yıl tamamlanmadan) süttten ayırmayı isterlerse, ikisi için de bir vebal (günah) yoktur. Ve eğer çocuklarınızı (bir sütanneye) emzirtmek isterseniz, örfe uygun vereceğinizi ödedikten sonra size yine bir vebal yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah yaptıklarınızı görendir (Bakara 2/233)."*

Boşanan anne ve babanın doğan çocuğa karşı sorumluluklarını beyan eden ayette annenin bebeğin hayatını devam ettirmek için gereksinim duyduğu anne sütünü sağlaması konusuna yer verilirken babaya da bu dönemde annenin nafaka ve giyim ihtiyaçlarını karşılanması sorumluluğu yüklenmiştir. Dolayısıyla radâ' (emzirme) konusunda gerek anne gerekse

* Muhammed b. Ahmed es-Sâlih, et-Tıflu fi's-Şeriatî'l-İslâmiyye, Metâbiu'l-Ferezdak et-Ticâriyye, 2. Baskı, 1403 h.

* Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri/Tefsir, aboruc@konya.edu.tr

baba her ikisi de sorumludur. Bu bakımdan İslam, ayrılan anne ve baba arasında çocuğun heder edilmesine izin vermemektedir. (s. 85)

Dördüncü kısımda ise hıdâne hakkı üzerinde durulmaktadır. Çocuğun bakım ve gözetimi hususunu ifade eden bu hak çerçevesinde İslam, çocuğun anne ve babasının gözetiminde bir aile içerisinde her türlü kötülükten korunarak sağlam, şahsiyetli bireyler olarak yetişmesini emretmektedir. (s. 109) İslam, çocuğun bedensel olarak korunurken manevi olarak da ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemektedir. Özellikle dağılan yuvalarda gerek babanın gerekse annenin çocuğun terbiyesi konusunda sorumluluk sahibi olduğu; ancak çocuğun annesinin şefkat ve merhametine ihtiyaç duyduğundan hareketle annenin babaya öncelenmesi söylenebilir. (s. 112)

Çalışmanın beşinci kısmında çocuğun yetiştirilmesi ve çocuk eğitiminin özelliklerinden bahsedilmektedir. Bu bölümde çocuk eğitiminin aşamalı ve birbirini takip eden evrelerden oluştuğu, her bir aşamanın kendisinden önceki ve sonraki aşamalarla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Çocuk eğitimi hususunda genel ilkeler belirlemek mümkün olmakla birlikte genelden özele geçiş yapılabilmesi, temel ilkelerden hareketle farklı bireyler için farklı metotlar uygulanabilmelidir. (s. 137-143)

Müellif çalışma esnasında çocuk konusuyla alakalı kapsayıcı bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu bakımdan “buluntu çocuklar” konusuna da kitap içerisinde yer verdiği görülmektedir. Altıncı kısımda buluntu çocukların korunması ve ihtiyaç duydukları yardımın kendilerine yapılması meselelerine değinilmektedir. Bu bağlamda söz konusu çocukların himayesine verilecek kimselerin taşınması gereken vasıflar, bu çocukların atfedileceği nesep gibi konulara da yer verilmektedir. (s. 151-174)

Yedinci kısımda ise İslam’ın büyük ihtimam gösterdiği yetimler konusu ele alınmaktadır. (s. 175) Kur’an’da yetimlerin özellikle de mal hususundaki haklarına dikkat çeken buyruklar yer almaktadır. Bu çerçevede yetiştirilme döneminde büyük öneme sahip olan aile birlikteliğinden mahrum kalan çocukların bu mahrumiyetlerinin giderilmesine yönelik beyanatın yer aldığı görülmektedir.

Sekizinci kısım çocuğun nafaka hakkı konusuna ayrılmıştır. Bu kısımda çocuğun emzirme hakkından itibaren sahip olduğu nafaka hakkına işaret eden deliller sıralanmaktadır.

Çocuklar arasındaki eşitlik konusu da çalışma içerisinde yer almaktadır. İslam’ın genel prensibi olarak adalet ilkesinden bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda toplumun en küçük ve en önemli yapıtaşı aile içerisinde de bu adaletin gereğine uygun davranmak gerekmektedir.

Onuncu kısım çocukların terbiyesi, eğitimi konusuyla ilgilidir. İslam’ın çocukların eğitimi konusuna önem verdiği bilinmektedir. Bu eğitim, İslam’ın temel ilkelerini çocukların benliğine yerleştirmek şeklinde olmalıdır. Ayrıca amaç, eğitim vesilesiyle bireyin hem dünya hem de ahiret saadetine ulaşmasını sağlamaktır. Dolayısıyla eğitimin bu çerçevede şekillenmesi istenmektedir. (s. 251) Elbette bu süreçte çocuklara karşı merhametli ve şefkatli bir davranışın benimsenmesi önemlidir.

On birinci kısım ise çocukların ta’limi meselesine ayrılmıştır. Bu kısım içerisinde konunun İslam nazarındaki önemine, Müslüman düşünürlerin konu hakkındaki görüşlerine uzunca yer ayrıldığı görülmektedir.

Eğitim ve öğretim konusunda öneri ve tekliflerin sunulduğu son kısımda ise râşid halifelerin konu hakkındaki yaklaşımları ve tatbikatlarından bahsedilmektedir. (s. 379-391)

Eserin ilave bölümünde ise öncelikle yetiştirme yurtlarının çalışma prensiplerine yer verilmiş; ana-baba ve akrabaların haklarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca ilmin önemi ve gerekliliği üzerinde de durulmaktadır.

Ele aldığımız bu çalışma, İslam şeriatında çocuk konusuyla ilgili meseleleri derinlemesine ve kapsayıcı bir yaklaşımla ele almaktadır. Her bir konunun gerek Kur'an ayetleri gerekse sünnetteki uygulamaları çerçevesinde değerlendirildiği; ayrıca Müslüman düşünürlerin yaklaşımlarına da yer verildiği görülmektedir. Eser sağlıklı, erdemli bireylerin yetiştirilmesi için öncelikle sağlam ailelerin kurulması gerektiği ilkesi üzerinde özenle durmakta; her türlü vesileyle ailenin önemine işaret etmektedir. Ayrıca çalışma içerisinde çocuğun yetiştirilmesi konusunda anne ve babanın beraberce sorumluluk paylaşımına gitmesi gerektiği ısrarla vurgulanmaktadır.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

“SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ” YAYIN KURALLARI

GENEL İLKELER

1. Sosyal Bilimler Dergisi 2015 yılında yayınlanmaya başlayan “Uluslararası Hakemli Dergi” statüsünde olup yılda iki defa yayınlanmaktadır.
2. Dergiye gönderilen yazılar, başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlara aittir.
3. Yayınlanmak üzere dergiye gönderilen çalışmanın bilimsel ve etik kurallara uygunluğu tüm yazarlar tarafından kontrol edilmiş ve kabul edilmiş olmalıdır.
4. Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde Sosyal Bilimler Dergisi bütün yayın haklarına sahiptir. Yayınlanan yazılardan alıntı yapılması durumunda, kaynak belirtilmesi zorunludur.
5. Yayınlanmak üzere gönderilen yazıların telif hakları yazar/lar tarafından dergiye devredilmiş sayılır.
6. Yayınlanmış yazının tamamının tekrar yayın hakkı derginin iznine bağlıdır.

YAYIN İLKELERİ

1. Sosyal Bilimler Dergisi’nin yazı dili Türkçe, İngilizce ve Arapçadır.
2. Dergimize Türkçe gönderilecek makaleler için 150-200 kelimelik İngilizce özet, İngilizce ve Arapça gönderilecek makaleler için 150-200 kelimelik Türkçe özetin verilmesi gerekmektedir.
3. Dergide; Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakülteleri, İlahiyat Fakülteleri, İİBF, Edebiyat Fakülteleri ve Turizm Fakülteleri bünyesinde bulunan bölümlerin tamamı ile ilgili çalışmalar yayınlanabilir.
4. Gönderilecek yazılarda uyulması gereken ilkeler şu şekildedir:
 - a. Dil ve anlatım bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.
 - b. Yazım ve noktalamada TDK imla kılavuzunun en son baskı esas alınmalıdır.
 - c. Çalışma, iyi tanımlanmış bir problematiğe dayanmalı ve başlıklar bu problematikle uyumlu olmalıdır. Yararlanılan kaynaklar, çalışmanın kapsamını yansıtacak zenginlik ve yeterlikte olmalıdır.

- d. Verilen Türkçe ve İngilizce özetler, çalışmanın amacını, yöntemini, kapsamını ve temel bulguları kapsamalıdır.
- e. Microsoft Word 2003 ya da sonrası yazılım programı ile Times New Roman yazı karakteri ve toplam 6 bin sözcüğü (ya da 20 sayfa) geçmeyecek şekilde sbedergi@konya.edu.tr adresine e-posta ile gönderilecektir.
5. Yazarlar ünvanlarını, görev yaptıkları kurumları, haberleşme adreslerini, telefon numaralarını ve e-posta adreslerini ayrıca bildirmelidirler.
6. Dergide kullanılan elektronik posta adresleri ve isimler bu derginin belirtilen amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Diğer amaçlar ve başka bölümler için kullanılmayacaktır.

YAZIŞMA ADRESİ

NECMETTİN ERBAKAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi B Blok Meram Yeniyol Meram/KONYA

YAZININ YAYINLANMA SÜRECİ

1. Yazıların yayın kuruluna gelmeden önce kurallara uygun yazılıp yazılmadıkları kontrol edilir; eksik ya da yanlış belirlendiğinde, düzeltilmesi için Ön Değerlendirme Formu ile birlikte yazara iade edilir.
2. Yazar tarafından düzeltilerek geri gönderilen yazılar için yayın kurulu tarafından 3 hakem belirlenir.
3. Hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda; yazının yayın portföyüne alınmasına, alınmamasına ya da düzeltme istenmesine karar verilir. Durum yazara en kısa sürede bildirilir.
4. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltmenin en geç bir ay içinde yapılarak dergiye ulaştırılması gerekmektedir. Düzeltilmiş metin, gerekli görüldüğü hallerde değişiklikleri isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir.
5. Yayın portföyüne alınan yazılar Yayın Kurulu'nun belirlediği sıraya göre yayınlanır.

YAZIM KURALLARI

SAYFA YAPISI

Yazılar, üst 5,5 cm, alt 5,5 cm, sağ 4,3 cm, sol 4,3 cm cilt payı sıfır (0), cilt payı yeri sol kenar boşluklu yazılmalıdır.

BAŞLIKLAR

Yazının Başlığı: Büyük harf, 12 punto, kalın, tek satır aralıklı ve ortalayarak yazılmalıdır.

ÖZET

Yazının ilk sayfasında, yazar/lar isim/lerinden sonra **Türkçe/İngilizce, Arapça/Türkçe, İngilizce/Türkçe** özetler başlığı 10 punto, kalın, metin ise 10 punto yazılmalıdır.

GİRİŞ

Anahtar kelimelerden sonra iki satır boşluk vererek, **GİRİŞ** başlığı 11 punto, kalın, büyük harfle ve numara verilmeden yazılmalıdır.

METİN YAPISI

Yazılar, **Times New Roman** yazı tipinde, tek satır, 6 nk paragraf aralıklı ve 11 punto büyüklüğünde yazılmalıdır. Yazının başlıkları, rakam- harf - rakam düzeninde numaralandırılmalıdır. I), II), ... şeklindeki **ana başlıklar büyük harflerle, alt başlıklar (ilk harfleri büyük olmak üzere küçük harflerle) 11 punto** büyüklüğünde yazılmalıdır.

SONUÇ

“SONUÇ” başlığı 11 punto, kalın, büyük harfle ve numara verilmeden yazılmalıdır.

BÖLÜMÜ

Türkçe, İngilizce, Arapça olarak yazılacak özet (abstract) **150-200 kelime** arasında olmalıdır.

ANAHTAR KELİMELER (KEYWORDS)

Türkçe/İngilizce veya Türkçe/Arapça olarak yazılacak anahtar kelimelerin (keyword) sayısı **en çok 5 adet** olmalıdır. Özet metinlerinin hemen alt satırında 10 punto, normal ve sola hizalı yazılmalıdır.

MAKALENİN YAZARI/LARI

Yazar adları, sağ tarafa hizalı, ad küçük, soyad büyük harflerle 10 punto ve normal (italik veya kalın yazılmayacak) yazı karakterinde yazılmalıdır. **Soyad üzerine konulan *** (parantez içine alınmadan) yıldız işareti ile dipnot verilerek, yazarların akademik ünvan, üniversite, fakülte (yüksek okul), bölüm ve e-posta adresi sırasında, aralarına virgül konularak 9 punto ile normal yazılmalıdır.

İki yazarlı makalelerde 1.yazarın ad ve soyadı sola, 2. Yazarın ad ve soyadı sağa yanaşık olmalıdır. Üç yazarlı makalelerde ise 1. Yazarın ad ve soyadı sola yanaşık, 2. Yazarın ad ve soyadı ortaya, 3. Yazarın ad ve soyadı ise sağa yanaşık yazılmalıdır.

METİN İÇİ GÖNDERMELER, EKLER, FORMÜLLER, TABLO, ŞEKİL, GRAFİKLER, SONOTLAR, KAYNAKÇA yazımı konusunda NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kuralları geçerlidir. İlgili kurallar için aşağıdaki linke bakılabilir. (<http://www.konya.edu.tr/enstituler/sosyalbilimler/enstitusu/genel/170>)

Necmettin Erbakan University Institute of Social Sciences

Publication Standards for the Journal of the Social Sciences

The Journal of the Social Sciences, as an International Refereed Journal has started to be published in 2015 and is published twice a year.

Articles sent for publication should not have been previously published or sent to be published in another journal. Scientific and legal responsibilities pertaining to the texts belong solely to the authors.

The papers sent to the journal should have been checked and acknowledged in terms of the scientific and ethical standards by the authors of the papers.

If the papers are accepted for the journal, the Journal of the Social Sciences has obtained all the necessary rights of the publishment. If any person cites from the journal, that person should indicate the source.

Any [Authors royalties](#) for the papers have been assigned to the journal.

The published text can not be published again without the allowance of the journal board.

PUBLICATION PRINCIPLES

1)The publication languages of the journal are Turkish, English and Arabic.

2) For the Turkish papers of the journal, each article must include an English abstract (150- 200 words); For the English and Arabic papers of the journal, each article must include a Turkish abstract (150- 200 words).

3-The academic theme pertaining to the scope of the following faculties can be acceptable to be published in our journal: Faculty of Social Sciences and Humanities, Faculty of Theology, Faculty of Literature, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Faculty of Tourism,

4- The papers should be written in accordance with the following principles:

-The language and the expression of the text should be clear, perceptible and appropriate for the academic and scientific criteria.

- Rules of grammar and punctuation for the journal based on the latest issue of the Spelling Book of TDK (Turkish Language Association).

- The study should be based on a problematic background and the titles should be related with the problematic. Also the bibliography should be rich and sufficient that could cover the scope of the theme of the study.

-Both the Turkish and English abstracts should include the methodology, scope and main research results.

- Submissions should be written on word-processing programs such as *Microsoft Word* or the later version of it in Times New Roman letters. The text shouldn't surpass 6 thousand words (or 20 pages). The articles will be sent to the following e- mail: sbederg@konya.edu.tr

5) The authors should attach their information such as their institutions, academic title, postal address, phone numbers and e- mail address.

6) The e- mail address and the names stated in the journal will be used only for the issues related with the journal. They will not be stated for other matters.

Correspondence Address:

NECMETTİN ERBAKAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi B Blok Meram Yeniyol Meram/KONYA

THE PUBLICATION PROCESS OF THE PAPER:

1) Before giving to the board of the publication, the papers are examined in terms of publishing principles; if some mistakes are observed then the papers are sent to the authors with a pre-assessment form to adjust the stated errors.

2) The publishing board assigns three referees for the papers after passing the process of publishing principles

3) The publication of the papers depends on the referees' report. In a short time, an e-mail will be sent to the author of the paper concerning the paper's position.

4) If any adjustment is required for the paper, it has to be done in a month then will be sent to the e-mail address of the journal. The referees could also examine the paper again to check whether the paper is corrected or not.

5) The papers of the journal are listed and published in the journal in an arrangement decided by the publishment board.

WRITING PRINCIPLES

PAGE LAYOUT:

Top margin 5,5 cm, bottom margin 5,5 cm, right margin 4,3 cm, left margin 4,3 cm. Binding margin (0). Binding margin should be done with left margin

HEADLINES:

Title of the Paper: Capital Letters, 12 pt, bold, single line spacing, center aligned.

Abstract: It should be written on the first page of the text such as Turkish/English, Arabic/Turkish, English/ Turkish with font size 10 bold. The size of the text should be written in 10 pt.

Key Words: The key words should be written below the abstracts with 10 pt in a normal size and left aligned.

Introduction: After the key words, leave two lines and put introduction title with 11 pt, bold and capital letters without giving numbers.

Text Size: The main body of the text should be written in Times New Roman letters, font size 11. Leave 6 nk for paragraph setting. The headlines of the paper should be lined as number- letter- number. The main headlines in the form of I), II), ... should be with capital letters, and sub headings should be written with small letters in 11pt. except for the first letters.

Result: Do not give any number for the result section and write in 11pt, capital letters in bold.

ABSTRACT SECTION:

Turkish, English and Arabic abstracts should be written in 150- 200 words and 5 key words in MAXIMUM.

KEY WORDS:

The key words of the abstracts in Turkish, English and Arabic should 5 in maximum size.

THE AUTHORS OF THE PAPER:

The name of the authors should be written in right aligned size in 10 pt, normal size. The surname should be written with capital letters. No bold or italic form. Put “ * ” over the surname(without parentheses) and give a footnote and write the academic title, university, faculty, department and e- mail addresses in 9 pt. Put comma for each definition.

For two authors papers; the name& surname of the first author should be flush left, the name& surname of the second author should be flush right;

For three authors papers; the name& surname of the first author should be flush left, the name& surname of the second author should be flush middle; the name& surname of the third author should be flush right;

Please follow the thesis writing guidelines of the Necmettin Erbakan University Institute of Social Sciences for the reference used in the text, notes, formula, table, figures and graphics. Please see the link for these rules: (<http://www.konya.edu.tr/enstituler/sosyalbilimlerenstitusu/genel/170>)

جامعة نجم الدين أربكان

معهد العلوم الاجتماعية

قواعد النشر في مجلة العلوم الاجتماعية

المبادئ العامة:

1. مجلة العلوم الاجتماعية هي مجلة دولية علمية محكمة باشرت بالنشر سنة 2015 م. وتصدر مرتين في السنة.
2. المقالات التي ترسل إلى هذه المجلة يجب ألا تكون قد نشرت من قبل في مجلة أخرى أو أرسلت إليها.
3. الدراسة التي ترسل إلى المجلة للنشر يجب تحقيق و تأييد اتباعها للمبادئ العلمية والأخلاقية من قبل المؤلفين كلهم.
4. إذا قبلت مقالة للنشر ينتقل كل حقوق نشرها إلى المجلة وإذا اقتبس شيء من المقالة المنشورة في المجلة يجب إظهار المجلة كمرجع للمقالة دائماً.
5. المقالة التي ترسل إلى المجلة للنشر ينتقل حقوق نشرها من المؤلفين إلى المجلة.
6. المقالة التي نشرت في المجلة من قبل يتوقف إعادة نشرها الكامل على المجلة.

قواعد النشر:

1. لغات نشر المجلة هي التركية والعربية والإنجليزية.
2. للمقالات التركية يجب أن يتوفر ملخص إنجليزي يتكون من 150 إلى 200 كلمة. وللمقالات الإنجليزية والعربية يجب أن يتوفر ملخص تركي يتكون من 150 إلى 200 كلمة.
3. يمكن أن تنشر في هذه المجلة الدراسات المتعلقة بكل الأقسام التي تدرج في كليات العلوم الاجتماعية والبشرية، وكليات الإلهيات، وكليات العلوم الإدارية والاقتصادية، وكليات الآداب، وكليات السياحة.
4. المبادئ التي يجب اتباعها في الدراسات المرسلّة هي كما يلي:
 - أ. أن تكون لغة المقالة وأسلوبها واضحين ومفهومين وموافقين للمعايير الأكاديمية.
 - ب. أن تكون المقالات التركية موافقة لقواعد دليل الإملاء الصادرة أخيراً من مجمع اللغة التركية (TDK).
 - ج. المقالة يجب أن تنبني على إشكالية واضحة المعالم، والعناوين الفرعية موافقة لهذه الإشكالية، وأن تكون المصادر المستفادة منها في البحث غنية وشاملة وكافية القدر الذي يعكس شمول الدراسة.
 - ح. يجب أن يكون الملخصان باللغة التركية والإنجليزية معاً مشتملين على هدف البحث ومنهجه ومحتوياته ونتائجه الأساسية.

خ. يجب أن يكتب البحث ببرنامج (ميكروسوفت وورد) وبنوع الخط (تاييز نيو رومان) ويكون المجموع (6000) كلمة على الأكثر (أي عشرين صفحة) ويجب أن يرسل إلى عنوان موقع المجلة أو إلى عنوان البريد الإلكتروني هذا فقط: (sbedergi@konya.edu.tr)

د. يجب أن يذكر المؤلفون الدرجة الأكاديمية واسم مؤسساتهم وعنوان المراسلة ورقم الهاتف والبريد الإلكتروني.

ذ. عناوين البريد الإلكتروني والأسماء المعينة في المجلة ستستخدم حسب أهداف المجلة الخاصة المعينة للمجلة، وليس لأغراض أخرى.

عنوان المراسلة:

Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi B Blok Meram Yeniyol Meram/KONYA

إجراءات نشر المقالة في المجلة:

1. أولاً: تراجع الأبحاث المرسلّة مراجعةً أوّليّة من حيث موافقتها لشروط النشر، وإذا تبين أي خطأ أو نقصان ترد إلى صاحبها مرفقة بورقة التقييم الأولى لتصحيحها.
2. الأبحاث التي صححها الكاتب تعين لها هيئة التحكيم ثلاثة حكام
3. تقرر هيئة التحكيم إما بقبول البحث أو برد أو بتعديله ، ويتم إعلام النتيجة إلى صاحب البحث في أقرب وقت.
4. وفي حالة طلب التعديل يجب على الباحث أن يقوم بتعديله وإرساله في مدة أقصاها شهر. والبحث المعدل في حين الحاجة إليه يمكن إعادة مراجعته من قبل الحكم الذي طلب تعديله.
5. قائمة الأبحاث المقبولة تنشر في المجلة وترتب حسب ترتيب هيئة التحرير.

قواعد الإملاء

هيكل الصفحة:

كتابة الصفحة يجب أن تكون حسب المواصفات التالية: من الأعلى (5،5) سم، من الأسفل (5،5) سم، من اليمين (4،3)، من الشمال (4،3) سم.

العناوين:

عنوان البحث: يكون بخط عريض حجمه (12)، ويكتب العنوان مستقلاً ويتوسط الصفحة.

التلخيص:

في الصفحة الأولى بعد اسم المؤلف أو أسماء المؤلفين يكون عنوان الملخص باللغة التركية والإنجليزية، واللغة العربية والتركية، والإنجليزية والتركية بحجم (10) عريض ويكون المتن بحجم (10).

المقدمة:

بعد الكلمات المفتاحية يترك سطرين فارغين ويكتب عنوان المقدمة بحجم (11) وبخط عريض وبدون ترقيم.

معايير النص:

يكتب النص بنمط الخط (تايمز نيو رومان) ويكون التباعد بين الأسطر 1 والمسافة بين الفقرتين ست نقاط : (6NK) ويعرض (11)، ويجب ترقيم عناوين النص بالنظام الحرفي والرقمي، وترقم عناوين النص: رقم – حرف – والعناوين الرئيسية تكون بالأرقام الرومانية (I, II) وفروع العناوين الكبيرة تكون بحجم (11).

النتيجة:

عنوان النتائج بحجم (11) عريض، ويكتب من غير ترقيم.

قسم التلخيص:

يكتب باللغة التركية والإنجليزية والعربية ويكون عدد كلمات التلخيص ما بين (150 إلى 200) كلمة

الكلمات المفتاحية:

تكتب الكلمات المفتاحية تركي / انجليزي أو تركي / عربي وتكون عدد الكلمات على الأكثر (5) كلمات، وتكون هذه الكلمات تحت التلخيص مباشرة وبحجم (10) ويكون على الطرف الأيسر.

مؤلف/ مؤلفو المقالة:

أسماء المؤلفين يكون على الطرف الأيسر من الصفحة بخط حجم (10) (عادي ليس مانلا ولا عريضاً). ويوضع فوق اسم العائلة (*) تشير إلى الهامش، وتكتب في الهامش الدرجة الأكاديمية للشخص واسم الجامعة والكلية (اسم المعهد العالي) والقسم والبريد الإلكتروني بحجم 9 – عادي.

المقالات المكتوبة من قبل مؤلفين، يكتب اسم المؤلف الأول محاذياً للطرف الأيمن والثاني محاذياً للطرف الأيسر، والمقالة المكتوبة من قبل ثلاثة مؤلفين. يكتب اسم الكاتب محاذياً إلى الطرف الأيسر والثاني في الوسط والثالث محاذياً إلى الطرف الأيمن.

وفي كتابة الهوامش، والتتيمات، والصيغ الحسابية، والقوائم، والأشكال، والرسوم البيانية، والهوامش الخلفية، والمصادر، يجب اتباع الدليل لكتابة الأطروحة الصادرة من معهد العلوم الاجتماعية التابع لجامعة نجم الدين أربكان، ويمكن الوصول إلى هذه القواعد من الموقع:

<http://www.konya.edu.tr/enstituler/sosyalbilimlerensitusu/geel/170>

SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Necmettin Erbakan University Journal of Social Sciences

Ersen VURAL

Input Enhancement And The Construct Of Involvement Load In Lexical Acquisition

Erşan SEVER, Volkan HAN

Küresel Finans Krizi Sürecinde Esnek Kur Sisteminin Şoklari Azaltıcı Etkisi: Mukayeseli Bir Analiz

Ayşe Betül ORUÇ

Hicâb Ayeti Bağlamında Hz. Peygamber'in Hanımlarına Yönelik Emrin Değerlendirilmesi

Asem Hamdy Ahmed ABDELGHANY

دور المجاز اللغوي في انتقال الكلمات من العربية إلى التركية وتطور دلالاتها

Ruhi Can ALKIN

Active Labour Market Policies And Social Investment Strategies In Europe -an Examination On The Joint Welfare Policy Of Eu In The 2000's-

Ümit SORMAZ, Esat ÖZATA, Eda GÜNEŞ

Turizmde Gastronomi

Adnan KÜÇÜKALİ, Lokman LOKMACI

Türkiye'de Gizli İşsizler Ve Eksik İstihdam Edilenler Aracılığı İle Verilen İstihdam Hizmetleri: İş Ve Meslek Danışmanla

Serpil AĞCAKAYA, Yasemin YILDIRIM

Vergi Bilinci Ve Vergi Uygulamaları Karşısında Mükelleflerin Davranışları İstanbul İli Örneği

Abdurrahman ATEŞ

Şehzade Selim Ve Şah I. İsmail'in Gürcistan Seferleri (Xvi. Yüzyilin İlk Çeyreği)

Ayşe Betül ORUÇ

Et-tiflu Fi's-şer'ati'l-islâmiyye